ΤΑ ΤΗΣ ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑΣ
ΤΩΝ
ΕΠΤΑΠΥΛΩΝ ΘΗΒΩΝ
ΥΠΟ ΤΩΝ
ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΩΝ ΔΙΕΡΕΥΝΩΜΕΝΑ

ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΠΡΟΣ ΕΠΙΤΕΥΞΙΝ

ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΟΥ ΔΙΠΛΩΜΑΤΟΣ

ΥΠΟ Pagida

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΑΓΙΔΑ Geo. Pagida

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ
33 — ΟΔΟΣ ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ — 33

1882

ΤΑ ΤΗΣ ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑΣ

ΤΩΝ

ΕΠΤΑΠΥΛΩΝ ΘΗΒΩΝ

ΥΠΟ ΤΩΝ

ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΩΝ ΔΙΕΡΕΥΝΩΜΕΝΑ

ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΠΡΟΣ ΕΠΙΤΕΥΞΙΝ

ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΟΥ ΔΙΠΛΩΜΑΤΟΣ

ΥΠΟ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΑΓΙΔΑ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ

33 — ΟΔΟΣ ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ — 33

1882

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ

Τὰ τῆς τοπογραφίας τῶν ἑπταπύλων Θηβῶν, καὶ ἰδιαίτερον τὰ περὶ τῆς θέσεως τοῦ περιβόλου τοῦ τείχους αὐτῶν, ὥςπερ καὶ τῆς τῶν ἑπτὰ πυλῶν, διαμένουσι μέχρι τοῦ νῦν, διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν διαφωνίαν τῶν πραγματευσαμένων ἄχρι τοῦ δεῦρο τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, ἀμφίβολον ἐς τὰ μάλιστα ζήτημα, εἰ καὶ συντόνως ὑφ' ἱκανῶν, καὶ δὴ τῶν δοκίμων, ἀρχαιολόγων τοῦ καθ' ἡμᾶς αἰῶνος ἐμελετήθησαν καὶ συχνῇ γραφῇ ἐξεδόθησαν. Αἴτιον δὲ δι' ὅπερ οὔπω τις τῶν πραγματευσαμένων ἀρκούντως τὴν ὑπόθεσιν διεφώτισέν ἐστι, τοῦτο μὲν ἡ ἔνδεια ἀποχρωσῶν παρὰ τῆς ἀρχαιότητος μαρτυριῶν, τοῦτο δὲ ἡ ἀπὸ τοῦ χώρου, ἐφ' οὗ ἦν ἡ πάλαι τῶν Θηβαίων πόλις, παντελὴς παντοσδήποτε ἐπισήμου μνημείου ἀφάνισις, ἀφ' οὗ τινος εἶχεν ἄν τις, ὡς ἐκ γνωστοῦ σημείου ὁρμώμενος, ἀνιχνεῦσαι καὶ διορίσασθαι τὰ ἐπέκεινα ὑπολειπόμενα ἄγνωστα. Ἐὰν δέ τις πρὸς τῇ ἐνδείᾳ ἐπιπροσθῇ καὶ τὸ πολλαχῶς ἀντιφατικόν, οἷον δὴ παρὰ ποιηταῖς ἀπαντᾷ, τῶν εἰς τοῦτο τῇδε κἀκεῖσε διασωθεισῶν ἀρχαίων μαρτυριῶν, ἀληθῶς οὐ μόνον οὐ ῥᾳδίαν, ἀλλὰ καὶ ἐσχάτως χαλεπὴν ὁμολογήσει τοῦ θέματος τούτου τὴν ἐξακρίβωσιν, διὸ καὶ ἄπορον οὐδέν, ὅτι τῶν ἐπιχειρησάντων αὐτῷ νεωτέρων ἀρχαιολόγων οἱ μὲν μᾶλλον οἱ δὲ ἧττον διήμαρτον τοῦ ζητήματος. Συγγνωστὸν ἄρα τὸ ἐλλιπὲς πραγματείας, μὴ ἐξακριβούσης τελείως τὸ ἐν πλείστοις σκοτεινότατον τῆς τοπογραφίας τῶν Θηβῶν ζή-

τημα, πλὴν ἀλλὰ τῶν νεωτέρων ἀρχαιολόγων τινές, ἀντὶ τοῦ διαφωτίσαι πως, τὰ μὲν φύσει σκοτεινὰ ἐπὶ πολὺ ἔτι, καθ' ἡμᾶς, ἐπεσκότισαν, εἰ δέ που καί τινα εὐδιάγνωστα ἐναπέμειναν, ἀτυχῶς καὶ ταῦτα οὕτως ἐφύρασαν καὶ συνέχεαν, ὥστε δικαίως ἂν ἔλεγε πᾶς ὁ τὸ πρῶτον λαμβάνων πεῖραν τῶν παρ' αὐτοῖς σκολιῶν ἀντιφάσεων, ὅτι τὸ ἀναζητεῖν εἰς τὸ ἀκριβὲς πανθ'ὅσα κατὰ τρόπον τοιοῦτον περὶ τῆς τοπογραφίας τῶν Θηβῶν ἐκφέρονται καὶ μυθεύονται, ἴσα καὶ τὸ «ἀμηχανῶν ἐρᾶν» δύναται. Τοιαύτη δέ τις γνώμη καὶ παρ' αὐτοῖς ἔτι τοῖς τολμηρότερον ἐξηγουμένοις τὰ πράγματα ἐπεκράτησε, καθάπερ ἀρκούντως δηλοῖ ὁ ἀδεέστερον καὶ αὐτογνωμονέστερον παντὸς ἄλλου διορισάμενος τὰ τῶν ἑπτὰ πυλῶν Brandis, λέγων «Wer die Thebana Paradoxa von R. Unger zu bewæltigen versucht und alle verschiedenen Ansichten, die über diesen Gegenstaud von Heyne, G. Hermann, Reisig, Dodwell, Schœne, Kruse, O. Müller und andern aufgestellt worden sind, durchmustert hat, vird zuerst kaum zu hoffen wagen, dass eine endgültige Entscheidung dieser Frage mœglich sei»[1]

Καὶ τοιαῦτα μεν περὶ τῆς παρὰ τοῖς διαληφθεῖσιν ἀρχαιολόγοις συγχύσεως ὁ ἀνὴρ ἀποφαίνεται, ἀλλὰ τί οὐκ ἂν εἶχέ τις εἰπεῖν καὶ περὶ αὐτοῦ τοῦ Brandis, τοῦ κατὰ τὴν ἀστρολογίαν τῶν Χαλδαίων, τὴν Ἀποκάλυψιν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου, καὶ τὰς τερατολογικὰς μαρτυρίας

---

[1]) Brandis, Die B dc tung der sieben Thore Thebens, Hermes, zweit Bd. S. 274. Πρβ. καὶ βιογραφίαν Οὐλερίχου ὑπὸ Passow ἐν τῷ Reisen und Forschungen in Griechenland, II von Ulrichs, XII, καὶ Οὐλερῖχον αὐτὸν ἐν τῇ Topographie von Theben, s. 1.

τοῦ Αἰγυπτίου Νόννου διαμοχλευομένου καὶ διοριζομένου τὰ τῶν ἑπτὰ πυλῶν τῶν Θηβῶν; Ἡμεῖς, αἰδούμενοι τὸ ὄνομα τοῦ ἄλλως δοκίμου ἀνδρός, οὐδὲν αὐστηρὸν περὶ τῆς τόλμης αὐτοῦ λέγομεν, σημειούμεθα δὲ μόνον ὅτι ἀναγκαίως ὤφειλεν ἐναριθμῆσαι τοῖς ἀνωτέρω καὶ τὸν Forchhammer, τὸν οὐδενὸς ἧττον εἰς τὴν σύγχυσιν τῆς τοπογραφίας τῶν Θηβῶν συντελέσαντα.

Ὅπου μυθολογία καὶ ποίησις ἅπτονται τοπογραφίας τινὸς ὥςπερ δὴ τῆς τῶν Θηβῶν, ἐκεῖ κίνδυνος τῆς εἰς πολλὰ ἄτοπα ὀλισθήσεως· ἐκεῖ ἀρχαιολόγος, μικρὸν εὐπαράγωγος καὶ τῶν ποιητικῶν μᾶλλον ἢ τῶν παρὰ πεζοῖς θετικωτέρων καὶ ἀσφαλεστέρων μαρτυριῶν ἀντεχόμενος, ῥᾳδίως παραπίπτει ἀπὸ τοῦ ὄντος εἰς τὸ φαντασιῶδες, ἤ, ὀρθότερον εἰπεῖν, ἀπὸ τοῦ ἐλλόγου εἰς τὸ παράλογον. Τοιοῦτό τι δὲ παθόντες τινὲς ἐν τῇ προκειμένῃ τοπογραφίᾳ, αὐτοί τε ἐν οὐκ ὀλίγοι ἐσφάλησαν, καὶ ἄλλοις, ὡς μὴ ὤφελε, τῆς σφαλερᾶς ὁδοῦ ἡγεμόνες ἐγένοντο[1].

Τοιαύτην τινὰ οὖσαν ἐν περιλήψει τὴν περὶ τῆς τοπογραφίας τῶν ἑπταπύλων Θηβῶν ὑπόθεσιν, οὐχὶ ἄνευ ὄκνου πολλοῦ ἀνελάβομεν ἐν τῇ ἀσθενείᾳ ἡμῶν εἰς μελέτημα διδακτόρων ἐξετάσεων, τῇ εἰσηγήσει τοῦ σοφοῦ ἡμῶν καθηγητοῦ A. Michaelis, οὗ τῇ ἑκάστοτε εὐμενεῖ βοηθείᾳ πλεῖστα ὀφείλομεν, ἐφ᾽ ᾧ καὶ πολλὰς αὐτῷ ὁμολογοῦμεν τὰς χάριτας. Ἐὰν δὲ μή τι ἄλλο,

---

[1]) Ἐν τῇ τοπογραφίᾳ τῶν Θηβῶν ἠκολούθησαν τῷ Forchhammer οἱ ἄλλως δόκιμοι Will. Smith (Dictionary of Greek and Roman Geograph, II, p. 1150 ff. καὶ Kiepert, Atlas von Hellas. 1872 Taf. V.

τῆς προθέσεως αὐτοῦ ἄξιον, ἐν τῇ ἀνὰ χεῖρας βραχείᾳ διατριβῇ κατορθώσωμεν, ἴσως οὐ πάντῃ ἀδιάφορον ἔσται τὸ καὶ ψιλῶς ἐν αὐτῇ ὑποδεῖξαι, τίνες τῶν πραγματευσαμένων τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος τοπογραφίαν μᾶλλον καὶ τίνες ἧττον ἠστόχησαν ἐν ταῖς ἐξενεχθείσαις ὑπ' αὐτῶν ὑποθέσεσιν, ὅπερ κατὰ τὸ ἐνὸν ἐν τοῖς ἑξῆς πειρασόμεθα[1].

Ἔγραφον ἐν Στρασβούργῳ τῇ κε΄. Μαρτίου ͵αωοθ΄.

[1]) Τοῖς τυχὸν ἐπικρινοῦσι τὴν ἡμετέραν λέξιν γνωρίζομεν ὅτι χρώμεθα κατὰ δοθεῖσαν ἐξουσίαν τῇ νέᾳ ἑλληνικῇ.

Α΄.

Ἐκ τῶν γνωρισμάτων, ὅσα παρέχουσιν ἡμῖν περὶ Βοιωτίων Θηβῶν αἱ διασωθεῖσαι ἀρχαῖαι μαρτυρίαι, πείθεται πᾶς ὁ εἰς τὰς νῦν Θήβας χάριν ἀρχαιολογικῶν ἐρευνῶν προσερχόμενος, ὅτι ἡ πάλαι πόλις ὑπῆρξεν ὅπου καὶ ἡ νῦν ὁμώνυμος μετὰ τῶν περὶ αὐτὴν κήπων καὶ λοφίσκων, συμπεριλαμβανομένου καὶ μέρους τινὸς τῆς παρὰ τὰς ὄχθας τῶν ἑκατέρωθεν παραρρεόντων ποταμῶν Δίρκης[1] καὶ Ἰσμηνοῦ[2] πλησιοχώρου. Ἡ νῦν πόλις κεῖται ἐπὶ λόφου, οὐ πολὺ μὲν ὑψηλοῦ, εὐρυχώρου ὅμως ἱκανῶς, καὶ σχεδὸν ἐν τῷ μέσῳ συνεχείας ὅλης ἑτέρων λόφων, ἀρχομένων ἀπὸ τοῦ πρὸς ἀνατολὰς ὄρους Τευμησσοῦ[3] καὶ καθηκόντων πρὸς δυσμὰς μέχρι περίπου τῆς ὑπὸ τὸν Ἑλικῶνα θέσεως, ἐν ᾗ τὸ πάλαι ἔκειντο αἱ Θεσπιαί[4]. Ἡ συνέχεια αὕτη τῶν ἀπὸ Τευμησσοῦ μέχρι τῶν Θεσπιῶν καθηκόντων λόφων διαιρεῖ τὴν χώραν εἰς δύο τμήματα, ἔχοντα διάφορον τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους ἑκάτερον, διότι τὸ μὲν πρὸς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον τεῖνον

---

1) Ὁ ποταμὸς Δίρκη λέγεται τὰ νῦν ἡ Πλακιώτισσα.

2) Ἰσμηνός, τὸ ῥεῦμα τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου.

3) Τευμησσὸς ὠνομάζετο τὸ πρῶτον μεμονωμένη τις κορυφὴ πιθανῶς τὸ νῦν Μεσαβοῦνι, διότι ὁ ἐπικὸς Ἀντίμαχος παρὰ Στράβωνι (Θ, 409) λέγει. «Τευμησσὸς ἐστί τις ἠνεμόεις ὀλίγος λόφος.» Τὸ ὄνομα ἐπεξετάθη ὀψιαίτερον ἐφ' ἅπαν τὸ παρακείμενον ὄρος, ὅπερ Σωρὸς τὰ νῦν ὀνομάζεται.

4) Ἐν τῇ γειτονίᾳ τοῦ νῦν Ἐρημοκάστρου.

ὑπέρκειται ἐπιεικῶς ὑψηλότερον, τὸ δὲ ἀντίθετον, ἡ κοίλη Βοιωτία, ὑπόκειται τἀνάπαλιν χθαμαλώτερον. Ἔμπροσθεν τῆς πόλεως ἐφαπλοῦται πρὸς Βορρᾶν τὸ Θηβαϊκὸν ἢ Ἀόνιον πεδίον, τὰ νῦν ὁ κάμπος τῆς Θήβας ἢ Φήβας.[1] Πρὸς μεσημβρίαν ἡ πλησιόχωρός ἐστι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἀνώμαλος, λοφίσκους τινὰς καὶ ἱκανῶς βαθεῖαν χειμάρρου χαράδραν περιλαμβάνουσα, τὸ δὲ ἔδαφος πολλῷ ὑψηλότερον ἢ τὸ Θηβαϊκὸν πεδίον, ὡς πρὸ μικροῦ εἴρηται, ἔχουσα.

Τὴν φύσει καλὴν[2] καὶ περίοπτον ταύτην τῶν Θηβῶν θέσιν ἐξωραΐζουσιν ἔτι μᾶλλον καὶ ἀποφαίνουσι τόπον εὐδαίμονα καὶ παράδεισον, ὡς εἰπεῖν, τά τε δικαίως ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ποιητῶν ὑμνηθέντα ῥεῖθρα τῶν παραρρεόντων ποταμῶν Ἰσμηνοῦ καὶ Δίρκης, καὶ τὰ λοιπὰ ἄφθονα ὕδατα, ἅπερ, ἐκ πολλῶν καλλίρρων περὶ τὴν πόλιν πηγῶν καὶ τοῦ ἀρχαιοτάτου αὐτῆς ὑδραγωγείου ἐκβάλλοντα, πλουσίως τὸν ὅλον τόπον ἀρδεύουσιν.[3]

Ἡ ἐκ τῆς ἀφθονίας τῶν ὑδάτων ψυχεινὴ τοῦ ἀέρος εὐκρασία καὶ ἡ χλωρὰ καθόλου τῆς χώρας πρόσοψις καθίστησι καὶ νῦν ὥσπερ τὸ πάλαι τὰς Θήβας τερπνὴν ἐν ὥρᾳ θέρους διατριβήν, διὸ προσηκόντως καὶ ὁ Ψευ-

---

1) Στράβων Θ. 412. «Ἀόνιον πεδίον, ὃ διατείνει εἰς τὴν Καδμείαν ἀπὸ τοῦ Ὑπάτου ὄρους.»

2) «Κεῖται δὲ ἐν μεσογείᾳ πάνυ καλὴ πόλις, μεγάλαι Θῆβαι». Dicaearch. Descript Graec. p. 188. καὶ ἐν Vit Graec. v, 93, p. 207, «ἡ πόλις ἐν μέσῳ τῆς τῶν Βοιωτῶν χώρας». Περὶ τῶν πλεονεκτημάτων τῆς θέσεως ἐν γένει τῆς Βοιωτίας, ἴδε Στραβ. Θ. 400.

3) Περὶ ἑκάστης τῶν πηγῶν τούτων, ὥσπερ καὶ περὶ τοῦ ὑδραγωγείου ἔσται λόγος ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα.

δοδικαίαρχος εἴρηκεν, «ἐνθερίσαι μὲν ἡ πόλις οἵα βελτίστη, τὸ γὰρ ὕδωρ πολὺ ἔχει καὶ ψυχρόν, καὶ κήπους· ἔτι καὶ χλωρὰν ἔχουσα τὴν πρόσοψιν, ἐχόπωρος τε καὶ τοῖς θερινοῖς ἐνίοις ἄφθονος»· σὺν δὲ τούτοις καὶ τάδε, «κάθυγρος πᾶσα (ἡ πόλις), χλωρά τε καὶ γεώλοφος, κηπεύματα ἔχουσα πλεῖστα τῶν ἐν Ἑλλάδι πόλεων. Καὶ γὰρ ποταμοὶ ῥέουσι δι' αὐτῆς δύο, τὸ ὑποκείμενον πεδίον πᾶν ἀρδεύοντες»[1]. Καλὴν οὕτω καὶ κάθυγρον χώραν, οὐκ ὤκνησεν ἀποκαλέσαι «νήσους μακάρων» ἡ τῶν ἀρχαίων ποιητικὴ ἄδεια[2]. Πολύηρατον δέ, διὰ τὸ κάλλος πάντως, ὀνομάζει καὶ Ὅμηρος τὴν «ἑπτάπυλον Θήβην»[3].

---

[1]) Dicaearch. Vit. Graec. p. 189. Ἀντὶ Δικαίαρχος εἴπομεν ἀνωτέρω Ψευδοδικαίαρχος, διότι γνωστὸν ἤδη ὅτι τὰ ἀποδιδόμενα τῷ Δικαιάρχῳ «Ἑλλάδος Ἀναγραφὴ» καὶ «Βίος Ἑλλάδος» εἰσὶ ψευδεπίγραφα ἔργα, ἀποδιδόμενα ὑπὸ τῶν νεωτέρων Ἡρακλείτῳ καὶ Διονυσίῳ τοῦ Καλλιφῶντος. Ἴδε Müller Geogr. min. I, prol. p. LII, καὶ Lehrs, Rhein. mus. II, p. 354. Χάριν ὅμως τῆς συνηθείας δίδομεν τὰς παραπομπὰς εἰς αὐτὸν τὸν Δικαίαρχον, καὶ λατινιστί, ὡς φέρονται τὰ ἔργα αὐτοῦ ἐν ταῖς ὑπαρχούσαις ἐκδόσεσι.

[2]) Τσετσ. Λυκοφρ. Ἀλεξ. 1204. Ἔνθα φέρονται τὰ σχόλια «τὰς Θήβας λέγει νήσους μακάρων». «Τὰς Θήβας λέγει κολακικῶς». Ἐνταῦθα φέρεται ὡσαύτως καὶ τόδε, «ἐν Θήβαις ταῖς Βοιωτικαῖς τόπος καλεῖται μακάρων νῆσοι». Τούτῳ ἀκολουθήσας ὁ Forchhammer περιορίζει τμῆμά τι ἐπὶ τοῦ Θηβαϊκοῦ πεδίου ὡς τὸ ἰδίᾳ δῆθεν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων νῆσοι μακάρων καλούμενον. Καθ' ἡμᾶς τὸ ποιητικὸν τοῦτο ἐπὶ τοῦ ὅλου τόπου ἀναφερόμενον ὄνομα κακῶς ὑπὸ τοῦ Forchhammer μερικεύεται. Ἐνταῦθα ἴσως ἀναφέρονται καὶ αἱ παρ' Ἀπολλοδ. (3, 10, 1, 2) «νῆσοι τῶν μακάρων, ἐν αἷς ᾤκισε τὸν Λύκον ὁ πατὴρ Ποσειδῶν.»

[3]) Ὀδυσ Λ. 275. Σημειωτέον ἐνταῦθα ὅτι, ὅσῳ τερπναὶ ἦσαν τὸ πάλαι αἱ Θῆβαι ἐν ὥρᾳ θέρους, τόσῳ κατὰ τὸν χειμῶνα παρεῖχον δι' ἔλλειψιν ὀχετῶν ἢ ἀμαρῶν πηλοῦ καὶ ἄλλου ῥύπου ἀπρέπειαν.

Μετὰ τῆς θέσεως διέσωσεν ἡ νῦν πόλις καὶ τὸ ἀρχαῖον αὐτῆς ὄνομα, Θήβα ἢ Φήβα ὑπὸ τοῦ πολλοῦ λαοῦ καλουμένη[1]. Κατὰ τὰς ἀρχαίας μαρτυρίας τὸ ὄνομα ἔσχον αἱ Θῆβαι παρὰ τῶν προσοικισάντων τῇ Καδμείᾳ τὴν κάτω πόλιν ἀδελφῶν Ἀμφίονος καὶ Ζήθου, οὗ ἡ γυνὴ ὠνομάζετο Θήβη, ἐξ ἧς κατὰ Παυσανίαν ἐδόθη καὶ τῇ πόλει τὸ ὄνομα[2]· Κατὰ μαρτυρίας μεταγενεστέρων τὸ ὄνομα ἐτυμολογεῖται ἄλλῃ ὑπ' ἄλλων[3]. Καὶ Ὠγύγιαι ἔτι, ὡς λέγει ὁ Παυσανίας, ὠνομάσθησαν αἱ Θῆβαι ὑπὸ πολλῶν τῆς ἀρχαιότητος ποιητῶν, ἐξ Ὠγύγου βασιλεύσαντος ἐν τῇ χώρᾳ τὸ ἀρχαιότατον[4]. Κατὰ τὸν Ῥωμαῖον Οὐάρρωνα, οἱ σύγχρονοι αὐτῷ ὥσπερ καὶ οἱ πρότερον Σαβῖνοι ἐχρῶντο τῇ λέξει teba ἀντὶ τοῦ συνήθους collis (λόφος), διὸ πολλοὶ τῶν νεωτέρων εἰκάζουσι, καὶ τοῦτο οὐ πολὺ ἀπεικότως, ὅτι καὶ τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα Θήβη ἢ ΤΕΒΕ τὸ αὐτὸ ἴσως ἐν τοῖς παναρχαίοις χρόνοις ἐσήμαινε, καὶ ὅτι ἄρα Θῆβαι οὐδὲν πλέον ἢ ἔλαττον ἐσήμαινον ἤ, λό-

---

Κατὰ τὸν Ψευδοδικαίαρχον «πηλὸν ἔχει πολύν». Κατὰ τὸν Ἀθήναιον (10, σ. 417) «κοπρῶν' ἔχει ἐπὶ ταῖς πύλαις ἕκαστος.»

[1]) Ὁ ἑνικὸς τύπος Θήβη, ἢ Θήβα δωριστί, ἦν βεβαίως ὁ ἀρχαιότατος.

[2]) Παύσ. 9, 5. Ἀπολλοδ. 3, 5, 6.

[3]) Κατ' ἄλλους ὁ Κάδμος ἔδωκε τὸ ὄνομα τῶν Αἰγυπτίων Θηβῶν, τῆς πατρίδος αὐτοῦ δῆθεν, διότι, ὡς λέγεται, αἱ Αἰγύπτιαι Θῆβαι ὑπετάγησάν ποτε τοῖς Φοίνιξι. Κατὰ τὸ Μ. Ἐτυμ θήβα ἐλέγετο συριστὶ ἡ βοῦς, «ὅθεν ἐκλήθησαν αἱ Θῆβαι, ὑπὸ τοῦ Κάδμου κτισθεῖσαι, ὅτε ζητῶν τὴν ἀδελφὴν χρησμὸν ἔλαβε κατοικῆσαι ὅπου ἡ βοῦς ἑαυτὴν καταθήσει». Ταῦτα καὶ τὰ λοιπὰ ὅσα ὑπό τινων μεταγενεστέρων σχολιαστῶν λέγονται εἰσὶν οὐδὲν ἄλλο ἢ μῦθοι.

[4]) Παυσ. 9, 5. Στραβ. Θ. 407.

φοι, λόφων πόλις, ὅπερ, ἀληθῶς εἰπεῖν, ἁρμόζει τῇ θέσει τῶν Θηβῶν προσφυέστατα[1].

Οἱ μνημονευθέντες ποταμοὶ Ἰσμηνὸς καὶ Δίρκη λαμβάνουσι τὴν ἀρχὴν αὐτῶν ἐπὶ τῆς πρὸς νότον πλησιοχώρου τῆς πόλεως, καὶ χωροῦσι παράλληλοι σχεδὸν πρὸς βορρᾶν μέχρις ἱκανῆς ἐπὶ τοῦ Θηβαϊκοῦ πεδίου ἐκτάσεως, ὁπόθεν τὰ συναντώμενα αὐτῶν ὕδατα, ἐὰν μὴ διόλου τοῦ ἔτους, τοὐλάχιστον ὅταν ἐκ πολυομβρίας πληθύνωνται, μέχρι τῆς λίμνης Ὑλικῆς[2] συνεκβάλλουσι. Τῆς Δίρκης τὰ ὕδατα λαμβάνουσι τὴν ἀρχὴν ἐξ οὐκ ὀλίγων πηγῶν παρὰ τὸ νῦν κωμίδιον Τάχυ, ὧν αἱ κυριώτεραι ὀνομάζονται, τὸ Κεφαλάρι, τὸ Πηγαδάκι ἢ ἡ Σκωληκόβρυσι(ς), καὶ ἡ Βρύσις τοῦ Καδῆ ἢ τοῦ Γυφτοδήμου.[3] Καθ' ἡμᾶς αἱ πηγαὶ αὗταί εἰσιν αἱ ὑπὸ τοῦ Στράβωνος καλούμεναι Πότνιαι[4]. Ἐκ τῆς ἐκεῖ που πλησίον κειμένης τὸ πάλαι πολίχνης Ποτνιῶν, ὠνομάσθησαν πιθανώτατα καὶ αἱ πηγαὶ Πότνιαι. Λέγων ὁ Στράβων «ἔστι δὲ καὶ ἡ Δίρκη κρήνη καὶ Πότνιαι» δίδωσι φανερῶς νοῆσαι ὅτι συναριθμεῖ πηγὰς πρὸς πηγὰς καὶ οὐχὶ κρήνην Δίρκην πρὸς πολίχνην Ποτνιάς, ὡς ἐσφαλμένως οἱ πλεῖστοι τῶν νεωτέρων ἀρχαιολόγων ἐκλαμβάνουσιν. Ἀγνοοῦμεν εἰ τὸ ὄνομα τῆς πολίχνης εἶχεν ἐπὶ Στράβωνος τὸν τό-

---

1) Πρβ. καὶ Ulrichs Reis. u. Forsch. in Griechenl. II, Topograph. v. Theb. 4. Bursian Geogr. v. Griechenl I, S. 225.

2) Ἡ Ὑλικὴ λέγεται τὰ νῦν λίμνη τῆς Θήβας.

3) Μία τῶν παραδοξολογιῶν τοῦ Forchhammer ἐστὶ καὶ αὕτη, ὅτι ἡ βρύσις τοῦ Καδῆ παρήχθη ἐκ τοῦ ὑποκοριστικοῦ τοῦ κάδος καδί(ον). Topograph. Theb. Hept. 7.

4) Στραβ. Θ. 409.

νον ἐν τῇ προπαραληγούσῃ ἵνα καὶ ἡμεῖς στέρξωμεν, ὅτι ὁ γεωγράφος, ἔστω καὶ πάντῃ ἀκαίρως, συνηρίθμησε τῇ κρήνῃ Δίρκῃ τὴν πολίχνην Ποτνιὰς ἢ Ποτνίας κατὰ τὸν ὑπ' αὐτοῦ διδόμενον δῆθεν τονισμόν.

Ἡ πολίχνη Ποτνιαί,[1] προάστειον οὖσαι τῆς πόλεως ἀπεῖχεν αὐτῆς κατὰ Παυσανίαν δέκα σταδίους. Αὗται ἔκειντο, ὡς ὀρθῶς ὅτε Οὐλερῖχος καὶ ὁ Βουρσιανὸς ἀποφαίνονται, ἐκεῖ περίπου ἔνθα τὸ νῦν κωμίδιον Τάχυ.[2] Ὁ δὲ Forchhammer λίαν ἐσφαλμένως μετέστησεν ἐντεῦθεν τὴν ἀρχαίαν πολίχνην καὶ οὕτως ἐνέπεσεν εἰς ἕτερον πολλῷ μεῖζον πλημμέλημα. Κατ' αὐτὸν τὰ ὅρια τῆς μεσημβρινῆς τοῦ περιβόλου πλευρᾶς ἐξικνοῦντο μέχρι τοῦ Τάχυ, ὅπερ πλημμελέστατον, ὡς ἐν τοῖς ἑξῆς δηλωθήσεται. Λείψανά τινα ἀρχαίας οἰκοδομικῆς, οἷα οἱ τετράγωνοι λίθοι, ἐξ ὧν εἰσιν ἐκτισμέναι ἥτε τοῦ Κεφαλαρίου δεξαμενὴ καὶ ἑτέρα ἐν τῷ κωμιδίῳ Τάχυ, δηλοῦσιν ἀρκούντως τὴν γειτνίασιν τῶν ἀρχαίων Ποτνιῶν, ὧν ἐρείπια μόνον καὶ ἐπὶ Παυσανίου ἐσώζοντο. Ἐν αὐταῖς, κατερηριμμέναις οὔσαις, εὗρεν ὁ περιηγητὴς «ἄλσος Δήμητρος καὶ Κόρης», ὅπερ ἦν ἴσως τὸ αὐτὸ τῷ παρὰ Σενέκᾳ Cadmi nemus λεγόμενον[3]. Τὸ πιθανῶς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ τοῦτο ἄλσος σημειοῖ μὲν ὁ Forchhammer περὶ τὸ Τάχυ, γράφων ἐν τῷ Θηβαϊκῷ αὐτοῦ πίνακι Cadmi nemus, μετακινεῖ ὅμως, ὡς εἴρηται, τὰς Ποτνιὰς πολλῷ τοῦ Τάχυ ἀπώτερον. Τὰ ἄξια μνείας ὅσα εἶδεν ὁ Παυσανίας ἐν Ποτνιαῖς καὶ

---

[1]) Συνήθως τὸ ὄνομα τῆς πολίχνης ὀξυτονεῖται, τὸ δὲ τῶν πηγῶν, ὡς δηλοῖ ἡ παρὰ Στράβωνι γραφή, προπαροξύνεται.

[2]) Καθ' ἡμᾶς ὀλίγον τι βορειότερον τοῦ κωμιδίου.

[3]) Senec. Theb. 125.

τῇ ὁδῷ τῇ ἐκεῖθεν πρὸς τὴν πόλιν, ἰδέτω ὁ βουλόμενος ἐν Βοιωτικῶν κεφαλαίῳ 8, 1—2 [1].

Μετὰ τὰς περὶ τὸ Τάχυ τοῦ ποταμοῦ Δίρκης πηγὰς ὑπάρχει καὶ ἑτέρα πολλῷ δαψιλεστέρα, ὑπὸ τοὺς πρὸς δυσμὰς πρόποδας τοῦ ἐφ' οὗ ἡ νῦν πόλις λόφου, Τὸ Παραπόρτι, ἐγγύτατα τῆς δεξιᾶς τοῦ ποταμοῦ ὄχθης καὶ ὑπὸ κρημνὸν ἐπιεικῶς ὑψηλὸν καὶ ἀπότομον ἐκβλύζον. Ἡ ἄφθονος αὕτη πηγὴ σημαντικῶς ἐπαυξάνει ἐντεῦθεν τὰ τοῦ ποταμοῦ ὕδατα. Ἄνωθεν αὐτῆς ἐν τῷ κρημνῷ ὑπάρχει σπηλάδιον, ὅπερ ὁ Οὐλερῖχος ἐκλαμβάνει ὡς τὸν φωλεὸν τοῦ τῆς Ἀρείας κρήνης φύλακος δράκοντος.[2]

Ὁ κρηνοφύλαξ δράκων ἐκλήθη κατὰ ποιητικὴν ἄδειαν καὶ «Δίρκης ναμάτων ἐπίσκοπς».[3] Ἐντεῦθεν εἶχεν ἄν τις εἰπεῖν ὅτι μία τῶν πολλῶν τοῦ ποταμοῦ Δίρκης πηγῶν ἐμυθολογεῖτο ὡς ἡ κρήνη τοῦ Ἄρεως. Αἱ ποιητικαὶ ὅμως αὗται μαρτυρίαι, ἥκιστα, ὥςπερ προοιμιαζόμενοι εἴπομεν, συμβάλλονται εἰς τοπογραφικὴν ἐξακρίβωσιν. Ἀποδεξάμενος δὲ ὁ Οὐλερῖχος μετὰ πολλῶν ἄλλων τὸ Παραπόρτι ὡς τὴν Ἀρείαν ἢ Ἀρητιάδα κρήνην ἐσφάλη, ὁ ἄλλως πολλῆς πίστεως ἄξιος ἀνήρ, καὶ τὰ πολλὰ εὔστοχος ἐν ταῖς ἀρχαιολογικαῖς αὐτοῦ ὑποθέσεσιν. Ὅτι τὸ Παραπόρτι ἐστὶν ἡ κρήνη Δίρκη, ἀρκούντως, καθ' ἡμᾶς, πείθει ἡ διαληφθεῖσα τοῦ Στράβωνος ῥῆσις, «ἔστι δὲ καὶ ἡ Δίρκη κρήνη καὶ Πότνιαι.»

---

1) Πρβ. καὶ Ἀπολλοδ. 3, 6, 4.

2) Ulr. Beis. u. Forsch. II, Top. v. Theb. 4, 14.

3) Σχολ Εὐριπ. Φοιν. 931 καὶ 666. Ἱκετ. 663. Τσετσ. Λυκοφρ. 1206.

Περὶ τῆς κρήνης Δίρκης οὐδεμίαν ἡμῖν ἀτυχῶς ὁ Παυσανίας μαρτυρίαν κατέλιπεν. Ὅτι ὅμως ἑτέρα πηγὴ καὶ οὐχὶ τὸ Παραπόρτι ἐδείχθη αὐτῷ ὡς ἡ κρήνη τοῦ Ἄρεως, αὐτόδηλον ἐκ τῶν λόγων αὐτοῦ, τῶνδε, «ἀνωτέρω δὲ τοῦ Ἰσμηνίου (λόφου ἢ ἱεροῦ) τὴν κρήνην ἴδοις ἂν ἥν τινα Ἄρεώς φασιν ἱερὰν εἶναι.»[1] Ἐκ τῶν λόγων τούτων αἴρεται πᾶσα ἔννοια ὅτι ὁ περιηγητὴς ἀπέβλεψεν εἰς τὸ Παραπόρτι τὸ παντελῶς ἀφανὲς ἀπὸ τοῦ Ἰσμηνίου λόφου, οὗ ἡ θέσις ἀναμφηρίστως ἐκεῖ ὅπου τὰ νῦν ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου Λουκᾶ καὶ τὸ νεκροτοφεῖον τῆς πόλεως. Ἀνωτέρου τοῦ Ἰσμηνίου λόφου οὐδεμία ἄλλη πηγὴ δύναται νοηθῆναι ἢ μία ἐκ τῶνδε τῶν δύο, εἴτε τὸ ἐν τῇ θέσει Ταμπάκιδες Κεφαλάρι τοῦ ἁγίου Ἰωάννου, εἴτε ἡ ὀλίγον νοτιανατολικώτερον τοῦ εἰρημένου λόφου μικρὰ βρύσις, ἡ ὑπεράνω τῆς δεξαμενῆς (στέρνας) τοῦ Ζάχου, κατὰ τὴν θέσιν πέντε καβάκια, ἐκβλύζουσα. Ἡ δευτέρα αὕτη βρύσις ὀνομάζεται τὰ νῦν κυριολεκτικῶς ἡ Πηγή, ἢ τὸ Λαγοῦμι, καὶ εὕρηται ἄνωθεν τῶν ἐν δεξιᾷ τῆς ἀπ' Ἀθηνῶν εἰς Θήβας ἁμαξιτῆς παρακειμένων τῇ πόλει κήπων, ἐν ἀποστάσει ἑκατοστύων τινῶν μέτρων νοτιανατολικῶς ἀπὸ τοῦ κατερηριμμένου ναοῦ τοῦ ἁγίου Νικολάου.[2] Ἄπορον δὲ ἡμῖν φαίνεται ὅτι τῆς Πηγῆς ἢ Λαγουμίου οὐδεμίαν μνείαν οὔτε ὁ Οὐλερῖχος οὔτε ἄλλος τις ἐποιήσατο. Ὁ Βουρσιανὸς σημειοῖ ἁπλῶς ἐν τῷ Θηβαϊκῷ αὐτοῦ πίνακι τὴν ἐνταῦ-

---

1) Παυσ. 9, 10, 5.

2) Ὁ ναὸς οὗτος εὑρίσκεται ἐν ὀλίγῃ ἀποστάσει νοτιανατολικῶς τῶν τοῦ ὑδραγωγείου καμαρῶν, ὧν ἅπτεται τὸ μεσημβρινὸν ἄκρον τῆς πόλεως.

θα πηγὴν χωρὶς οὐδὲ τοῦ ἐλαχίστου λόγου περὶ αὐτῆς. Ἡ ἔννοια τῶν λόγων τοῦ Παυσανίου «ἀνωτέρω τοῦ Ἰσμηνίου ἴδοις ἂν τὴν κρήνην κτλ.» οὐ διέλαθε βεβαίως καὶ τὸν Οὐλερῖχον, ἀλλ' ἡ μετὰ λόγου ἀπιστία αὐτοῦ, ὅτι τὸ Κεφαλάρι τοῦ ἁγίου Ἰωάννου (ἡ Μελία κρήνη) οὐδαμῶς ἠδύνατο ἐκληφθῆναι ἀντὶ τῆς κρήνης τοῦ Ἄρεως, οὐκ ὤφειλε πάντως μετατρέψαι τὴν προσοχὴν αὐτοῦ πρὸς μόνον τὸ Παραπόρτι, τῆς Πηγῆς πλεῖον πάσης ἄλλης ἀνωτέρω τοῦ Ἰσμηνίου λόφου καθορωμένης. Καὶ διορθῶν δὲ τὸ «ἀνωτέρω» εἰς «ἀπωτέρω», ἥκιστα τὴν γνώμην αὐτοῦ ἐπιρρώνυσιν. Ἐὰν δὲ ἐκτὸς ἄλλων ποιητικῶν μαρτυριῶν, εἰς τὴν κρήνην τοῦ Ἄρεως ἀναφερομένων, παρεπλάνησε τὸν Οὐλερῖχον καὶ τὸ ὑπὲρ τὸ Παραπόρτι σπηλάδιον, ὡς ὃν ὁ φωλεὸς δῆθεν τοῦ κρηνοφύλακος δράκοντος,[1] διὰ τί οὐκ ἐξέλαβεν ἀντὶ τῆς Ἀρείας κρήνης καὶ τὴν βρύσιν τοῦ Καδῆ, τὴν ἀπὸ σπηλαδίου, κατὰ τὴν ὁμολογίαν αὐτοῦ, ἐκπηγάζουσαν[2]; Κατὰ τὴν μυθολογίαν ἀκολουθήσας ὁ Κάδμος τῇ ἡγεμόνι τῆς πορείας βοὶ ἀφίκετο καὶ ἔστη ὅπου αὕτη καμοῦσα ὤκλασεν[3]. Ἐντεῦθεν ἔπεμψε τοὺς ληψομένους τὸ ἁγνὸν πρὸς τὴν θυσίαν τῆς βοὸς ὕδωρ, ἐκ τῆς ἐγγύς που εὑρισκομένης μυθολογικῆς κρήνης τοῦ Ἄρεως. Ἀλλ' ὁ

---

[1]) Κατ' Ὀβίδιον ὁ κρηνοφύλαξ δράκων ἐνεφώλευεν ἐν σπηλαίῳ ὑπερκειμένῳ τῆς ἱερᾶς κρήνης τοῦ Ἄρεως. Metam, III. 29. Εὐριπ. Φοιν. 931 «θαλάμαις, οὗ δράκων». 1010 «σηκὸς μελαμβαθὺς δράκοντος.» Σχολ. Φοιν. 931 «Φωλεός». Φιλοστρ. Εἰκον. II, 4 «ἡ χειὰ τοῦ δράκοντος.»

[2]) Reis. u. Forsch. II, 13.

[3]) Παυσ. 9, 12. Ἀπολλοδ. 3, 4, 1.

φύλαξ δράκων τούς τε πρώτους πεμφθέντας καὶ τοὺς κατόπιν ἀπέκτεινε, μέχρις οὗ ἀγανακτήσας ὁ Κάδμος ἐφόνευσε τὸ τέρας καὶ ἔσπειρε καθ' ὑποθήκην τῆς Ἀθηνᾶς τοὺς ὀδόντας αὐτοῦ, ἐξ ὧν σπαρέντων οἱ Σπαρτοὶ ἐξέθορον ἔνοπλοι. Ὁ τόπος οὗτος ἔνθα ἥ τε βοῦς ὤκλασε καὶ οἱ Σπαρτοὶ ἐξέφυσαν, ἐδείχθη τῷ Παυσανίᾳ ἐν ᾧ ἔτι εὑρίσκετο περὶ τὸ Ἡράκλειον ἱερόν, οὗ ἡ θέσις πρὸς δυσμάς, ἢ ὀρθότερον νοτιοδυτικῶς, ἀπὸ τοῦ Ἰσμηνίου λόφου, καθ' ἃ σαφῶς δηλοῖ ὁ περιηγητὴς λέγων ὅτι, ἐρχόμενος ἀπὸ Ποτνιῶν εἰς τὴν πόλιν, κατὰ πορείαν ἀπὸ νότου πρὸς βορρᾶν, εὗρε, στὰς πρὸ τοῦ περιβόλου τοῦ τείχους, ἐν δεξιᾷ μὲ τὸν Ἰσμήνιον λόφον, ἐν ἀριστερᾷ δὲ τὸ Ἡράκλειον.[1] Ὁ μυθολογικὸς τῶν Σπαρτῶν ἀγρός, ὡς σαφῶς λέγει ὁ Παυσανίας, ἀπεῖχεν ὀλίγον τοῦ πλυανδρίου, ὅπερ ἦν πρὸ τῶν Ἠλεκτρῶν πυλῶν, ἐν τῇ γειτονίᾳ τοῦτ' ἐστι τῆς Πηγῆς, καθ' ἃ μέλλομεν ἰδεῖν ἐν τοῖς μετέπειτα.[2] Ἡ θέσις τοῦ Ἡρακλείου ἔκ τε των λόγων τοῦ Παυσανίου καὶ τοῦ Ἀρριανοῦ ῥαδίως γνωρίζεται. Ἦν δὲ αὕτη πιθανώτατα κατὰ τοὺς πρόποδας τοῦ ἄνωθεν τῶν καμαρῶν τοῦ ὑδραγωγείου λοφίσκου, ἐπ' αὐτῆς πιθανῶς τῆς ἁμαξιτῆς ὁδοῦ, καὶ οὐχὶ ἐκεῖ ἀκριβῶς ὅπου ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου Νικολάου, ὡς βούλεται ὁ Οὐλερῖχος.[3] Ῥᾳδίως νοεῖται ὅτι ὁ δειχθεὶς τῷ Παυσανίᾳ, εὑρισκομένῳ περὶ τὸ Ἡράκλειον, ἀγρὸς τῶν Σπαρτῶν, ὁ ἐγγὺς τοῦ πολυανδρίου, ἔκειτο πλησίον που τοῦ μνημονευθέντος λοφίσκου, παρ' ὃν ἦν τὸ Ἡράκλειον, οὐχὶ δὲ παρὰ τὰς

---

1) Παυσ. 9, 11, 4.

2) Παυσ. αὐτόθι, 10, 1.

3) Ulr. Reis. u. Forssch. II, 12.

ὄχθας τοῦ ποταμοῦ Δίρκης, ὡς ἀποφαίνεται ὁ Οὐλερῖχος, κατὰ γράμμα τὰ ὑπὸ παλαιῶν τινων ποιητῶν λεγόμενα ἐξηγούμενος, ὅτι δῆθεν ἡ βοῦς παρὰ τὴν Δίρκην ἀφικομένη ὤκλασε.[1] Παραλιπόντες ἤδη, δι' ὅσα ἔφθημεν εἰπόντες, τὸ Παραπόρτι, ὡς οὐκ ὂν κρήνην τοῦ Ἄρεως, καὶ μαθόντες ὅτι ἐγγύς που τοῦ Ἡρακλείου ἦν ὁ τόπος ἔνθα ἥτε βοῦς κατεκλίθη καὶ οἱ Σπαρτοὶ ἐξέφυσαν, ἐρωτῶμεν νῦν, εἰς τίνα ἄρά γε, ὡς τὴν ἐγγυτάτην πηγὴν ἔπεμψεν ἐντεῦθεν ὁ Κάδμος τοὺς ὑδροφόρους αὐτοῦ πρὸς λῆψιν τοῦ ἀναγκαίου εἰς τὴν θυσίαν τῆς βοὸς ὕδατος; Ἁπλοῦν βλέμμα ἐπὶ τοῦ Θηβαϊκοῦ πίνακος ἀρκεῖ καταπεῖσαι τὸν ἀναγνώστην, ὅτι οἱ τοῦ Κάδμου ὑδροφόροι οὐχὶ πρὸς τὸ παραπολὺ ἀπέχον Κεφαλάρι τοῦ ἁγίου Ἰωάννου ἢ πρὸς ἄλλην τῶν περὶ τὰς Θήβας πηγῶν, κατὰ πολὺ ὡσαύτως ἀπεχουσῶν, ἀλλ' εἰς τὴν ἐγγὺς Πηγὴν ἢ Λαγοῦμι μετέβησαν, ἵνα τὸ τῆς θυσίας ὕδωρ κομίσωσι. Διὰ ταῦτα ἄρα πάντα, οὐδεμία ἄλλη τῶν περὶ τὰς Θήβας πηγῶν ἐπισπᾶται τὴν ψῆφον τοῦ ἀναγνώστου δικαιότερον τῆς Πηγῆς ὡς τῆς κρήνης τοῦ Ἄρεως, καὶ ταύτην ἡμεῖς ὡς αὐτὴν ταύτην τὴν Ἀρείαν κρήνην, τὴν τοσοῦτον ὑπὸ τῶν νεωτέρων ἀρχαιολόγων ἀμφισβητηθεῖσαν, μετὰ πολλῆς τῆς πεποιθήσεως ἐκλαμβάνομεν.

Ἐπανερχόμενοι αὖθις εἰς τὸν ποταμὸν Δίρκην ἐπι-

---

[1]) Εὐριπ. Φοιν. 638. Schol. ad Lucan. iv, 555, ἔνθα οὐχὶ βεβαίως ὡς ἀναμφήριστος ἀλήθεια λέγεται «Cadmus venit ad Dirces fontem, juxta Thebas, et suum illuc misisset etc.» Λέγοντες οἱ ποιηταὶ «περὶ τὴν Δίρκην», βεβαίως οὐκ ἐνόουν κατὰ γράμμα τὴν ὄχθην τῆς Δίρκης, ἥπερ ἄλλως οὐκ ἀπέχει πολὺ τοῦ Ἡρακλείου.

προστίθεμεν ὅτι, πρὶν ἡ προβῇ ἐπὶ τὸ θηβαϊκὸν πεδίον, δέχεται τελευταῖον παρὰ τὴν κώμην Πυρί, τὰ ὕδατα καὶ ἑτέρας μικρᾶς πηγῆς καλουμένης Χλεβίνου. Μία τῶν ἀπὸ Τάχυ μέχρι τοῦ δεῦρο πηγῶν τοῦ ποταμοῦ ἐκλήθη τὸ πρῶτον, κατὰ τὴν μυθολογίαν, Δίρκη, ἀπὸ δὲ ταύτης καὶ τὸ τοῦ ὅλου ποταμοῦ ὄνομα. Οἱ τῆς Ἀντιόπης δῆλον ὅτι υἱοὶ Ἀμφίων καὶ Ζῆθος, δίκην λαμβάνοντες τῶν κακώσεων, ἃς ἡ μήτηρ αὐτῶν ὑπὸ τῆς Δίρκης, τῆς τοῦ Λύκου γυναικός, ἔπασχεν, ἐφόνευσαν αὐτὴν καὶ ἔρριψαν εἰς κρήνην, Δίρκην ὀνομασθεῖσαν ἀπὸ τοῦ τῆς εἰς αὐτὴν καταρριφθείσης ὀνόματος[1]. Καθ' ἑτέραν μυθολογικὴν παράδοσιν ἡ πηγὴ ἀνέβλυσεν ἐκ τοῦ σώματος αὐτῆς καὶ ἐκλήθη τάφος Δίρκης. Πολλῶν δὲ οὐσῶν τῶν τοῦ ποταμοῦ πηγῶν, ὁ μυθολογικὸς ἐκεῖνος τάφος Δίρκης διετέλεσε μείνας καθ' ὅλην τὴν ἀρχαιότητα ἄγνωστος καὶ παροιμιωδῶς αἴνιγμα ἀνεξήγητον, ὡς δηλοῖ ὁ Πλούταρχος λέγων «οἷός ἐστι τὸν Δίρκης ἀναζητεῖν τάφον, ἄγνωστον ὄντα τοῖς Θηβαίοις».[2] Ἀλλ' εἰ καὶ τοιαύτη περὶ τοῦ τάφου τούτου ἐπεκράτησε παρὰ τοῖς παλαιοῖς ἄγνοια, πιθανώτατον φαίνεται ὅτι οἱ Θηβαῖοι ἐκάλουν Δίρκην ἢ τάφον Δίρκης τὴν κυριωτάτην τῶν πηγῶν τοῦ ποταμοῦ, τὸ Παραπόρτι τουτ' ἔστι, ὑπὲρ οὗ ὡς τῆς κρήνης Δίρκης συνηγοροῦσιν λίαν οἱ προμνημονευθέν-

---

[1]) Ἀπολλόδ. 3, 55. Παυσ 9, 25, 3. Preller Griech. Mythol II, 30—34. Τὴν ποινήν, ἣν ἐπέβαλον τῇ Δίρκῃ Ἀμφίων καὶ Ζῆθος, γνωστὸν ὁπόσον ζωηρῶς παρίστησιν τὸ ἐν Νεαπόλει κολοσσιαῖον ἐκ μαρμάρου σύμπλεγμα τοῦ Φαρνεσίου Ταύρου.

[2]) Πλουτ. περὶ τοῦ Σωκρ. δαιμον. κεφ. 5. Propest. III, 14, 39. «Dirce ducitur in multis mortem habitura locis »—Senec. Theb. 125.

τες λόγοι τοῦ Στράβωνος.[1] Εἰ δὲ πρὸς πολλὰ ἄλλα τῆς Θηβαϊκῆς τοπογραφίας διαφωνοῦμεν τῷ Forchhammen, ἐνταῦθα τοὐλάχιστον ὁμογνωμονοῦμεν αὐτῷ, ὅτι τὸ Παραπόρτι καὶ οὐδεμία ἄλλη τῶν περὶ τὰς Θήβας πηγῶν ἐστιν ἡ κρήνη Δίρκη. Αἱ ποιητικαὶ δὲ μαρτυρίαι, ἃς ὁ Οὐλερίχος ἐπάγεται διϊσχυριζόμενος ὅτι οἱ ὑπὲρ τὸ Παραπόρτοι ἑστῶτες κρημνοί εἰσιν «οἱ δρακόντειοι,» ἐφ᾽ οὓς ἔπεσε διαχρησάμενος ἑαυτὸν ὑπὲρ τῆς πόλεως ὁ τοῦ Κρέοντος Μενοικεύς, εἰς οὐδὲν ἰσχύουσι, ποιητικῆς μόνον ἀδείας οὖσαι γεννήματα. Τοσαῦτα περὶ τῶν πηγῶν τοῦ ποταμοῦ Δίρκης, ἧς τὰ ὕδατα τοσοῦτον ἐξύμνησεν ἡ τῶν παλαιῶν ποίησις.[2]

Πρὶν ἢ μεταβῶμεν ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ Δίρκης εἰς τὸν Ἰσμηνὸν εὑρίσκομεν ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν τὴν προμνημονευθεῖσαν ἤδη ἐν τῇ πρὸς νότον πλησιοχώρῳ τῆς πόλεως τοῦ χειμάρρου χαράδραν. Τὸν χείμαρρον τοῦτον ἐκλαμβάνει ὁ μὲν Leake ὡς τὸν ποταμὸν Κνωπόν, ὁ δὲ Forchhammer, ὡς τὴν παρὰ Καλλιμάχῳ Στροφίαν, ἀλλ᾽ οὐδετέρα τῶν ὑποθέτεων τούτων ὀρθή.

---

[1]) Ἡ τοῦ Αἰλ. (ποικ. Ἱστορ. 12, 57, σ. 187). μαρτυρία «ἡ παρὰ τὸν Ἰσμηνὸν . . . ῥέουσα Δίρκη», ὥσπερ καὶ ἡ τοῦ σχολιαστοῦ τοῦ Εὐριπ. Φοιν. 102, ἀναξία καθ᾽ ἡμᾶς πάσης πίστεως.

[2]) Σοφ. Ἀντιγ. 105 «Ἀκτὶς ἀελίου . . . ἐφάνθης Διρκαίων ὑπὲρ ῥεέθρων μολοῦσα». 884, «Ἰὼ Διρκαῖαι κρῆναι Θήβας». Εὐρυπ. Φοιν. 520. «Εὐπάρθενε Δίρκα», 530, «μάκαιρα Δίρκα. Ἰφ. ἐν Ταυρ. 390, «ῥεύματα σεμνὰ Δίρκης». Αἰσχ. ἑπτὰ ἐπὶ Θήβ. 256, «Δίρκης πηγαῖς». 295. «Ὕδωρ Διρκαῖον εὐτραφέστατον πωμάτων.» Ἡρακλ. μαιν. 784 «Δίρκα ἁ καλλιρέεθρος.» 573. «Δίρκης νᾶμα λευκόν.» Horat. carm. iv, 2, 25. Αἰλ. ποικ. ἱστ. 12, 57. Unger Theb. Parad. II, p. 187—226.

Κατὰ τὸν σχολιαστὴν τοῦ Καλλιμάχου, παρ' οὗ καὶ μόνου τὴν μαρτυρίαν λαμβάνομεν, ἡ Στροφία συναρθμεῖται τῇ Δίρκῃ ὥς τις κρήνη.[1] Ἐφ' ὅσον δέτις ἀποδέχεται ὅτι ὁ σχολιαστὴς οὐκ ἐσφάλη κρήνην εἰπὼν τὴν Στροφίαν, φανερὸν ὅτι οὐδαμῶς ἡ τοῦ Forchhammer γνώμη δύναται εἶναι ἀποδεκτή. Ταὐτὸ ῥητέον καὶ περὶ τῆς τοῦ Leake γνώμης, διότι, ὡς μέλλομεν ἰδεῖν ἐν τοῖς μετέπειτα, ἄλλο τι ἐνταῦθα ὑπὸ τοῦ Ἀρριανοῦ λέγεται. Ἡ τοῦ Οὐλερίχου γνώμη, ὅτι Στροφία ἦν τὸ ἐν τῇ κώμῃ Πυρὶ Χλεβῖνο φαίνεται ἀσπαστή.

Θετικὸν ὄνομα τοῦ προρρηθέντος χειμάρρου οὐδὲν ἡμῖν ἐκ παλαιᾶς μαρτυρίας γνωρίζεται, ὅτι ὅμως αὐτὸν ἐνόησεν ὁ Ἀρριανὸς εἰπὼν «κοίλην ὁδόν» ἐστι, καθ' ἡμᾶς, πλέον ἢ βέβαιον.[2] Ἂν ἡ ὅλη τοῦ χειμάρρου ἔκτασις, ἡ διήκουσα δι' ἁπάσης τῆς πάλαι πόλεως, ἐλέγετο κοίλη ὁδός, τοῦτο ἄγνωστον μέν, οὐ πολλῆς δὲ σπουδῆς ἄξιον, ἐπειδὴ τοῦτο κυρίως τὸ παρέχον πολὺ τὸ διάφορον, τὸ εἰδέναι ἀσφαλῶς, εἰ τὸ ἀπομένον ἔξω τῆς μεσημβρινῆς τοῦ τείχους πλευρᾶς μέρος τοῦ χειμάρρου ἐστὶν ἐκεῖνο ὅπερ ὁ Ἀρριανὸς ὠνομάζει κοίλην ὁδόν, ἧς ἡ γνῶσις πλεῖστον ὅσον εἰς τὸν ἐνταῦθα διορισμὸν τοῦ περιβόλου συμβάλλεται.

Ὥςπερ ἡ Δίρκη καὶ ὁ Ἰσμηνός, οὕτω καὶ ὁ χείμαρρος χωρεῖ, παράλληλος σχεδὸν πρὸς ἀμφοτέρους, ἀπὸ νότου πρὸς βορρᾶν καὶ ἐγγύτατα τῶν πρὸς ἀνατολὰς προπόδων τοῦ ἐφ' οὗ ἡ νῦν πόλις λόφου, ἔχων ἐν δε-

[1]) Callim Hymn. in Del. 76 «Δίρκη τε Στροφία τε μελαμψήφιδος ἔχουσαι Ἰσμηνοῦ χέρα πατρός.» Ἐνταῦθα ὁ σχολιαστής. «Δίρκη τε Στροφία τε, κρῆναι ἐν Θήβαις ταῖς Βοιωτίαις.»

[2]) Ἀρριαν. Ἀναβ. I, 9.

ξιᾷ συνέχειαν λοφίσκων τινῶν, καὶ τούτων ὄπισθεν τὸν Ἰσμηνόν, πρὸς ὃν φέρε νῦν ἔλθωμεν.

Ὁ ποταμὸς Ἰσμηνὸς[1] ἔσχε κατὰ Παυσανίαν τὸ ὄνομα ἐξ Ἰσμηνοῦ, υἱοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς νύμφης Μελίας, Λάδων τὸ ἀρχαῖον καλούμενος, ἢ καὶ Ποὺς ἔτι Κάδμου, κατὰ τὸ πλημμελειῶν γέμον καὶ ψευδεπίγραχον τοῦ Πλουτάρχου «Περὶ ποταμῶν» σύγγραμμα.[2] Αἱ τοῦ Ἰσμηνοῦ πηγαί εἰσιν οὐχὶ πολλαὶ ὥςπερ αἱ τῆς Δίρκης, τὰ ὕδατα ὅμως αὐτοῦ εἰσι τῶν ἐκείνης ἐπιεικῶς ἀφθονώτερα, ἐκεῖ μάλιστα ἔνθα πηγάζουσι, τοῦτ' ἐστιν ἐν τῷ κατὰ τὴν θέσιν Ταμπάκηδες Κεφαλαρίῳ τοῦ ἁγ. Ἰωάννου.[3] Ὅτι ἡ πηγὴ αὕτη ἦν ἡ Μελία κρήνη, ἀρκούντως δηλοῖ τὸ ὄνομα τῆς μητρὸς τοῦ ἐξ οὗ ἐκλήθη ὁ ποταμὸς Ἰσμηνοῦ, κατὰ τὴν ἀνωτέρω μαρτυρίαν τοῦ Παυσανίου.[4] Ἴσως ὠνομάσθη ποτὲ καὶ κρήνη Ἰσμήνη.[5] Κατὰ τὰς μαρτυρίας τῶν νῦν Θηβαίων τὸ Κεφαλάρι τοῦτο ἔχει τὴν παταγωγὴν αὐτοῦ πολλῷ τοῦ τόπου, ἐν ᾧ ἐκβάλλει,ἀπώτερον, διότι, κατ' αὐτούς, ἐκκαθάρσεως γενομενης, εὑρέθη ὑδραγωγεῖον ὑπόγειον ἐκ τῶν ἄνωθεν πρὸς αὐτὸ τὸ Κεφαλάρι κατα-

---

¹) Μόνος ὁ Παυσανίας χρῆται τῷ τύπῳ Ἰσμήνιος.

²) Παυσ. 9, 10, 2, 5. Πλουτ. Περὶ ποταμ. 2.

³) Ὁ Forchhammer (Top. Theb. Hcpt. 7) λέγει, «Ismeni fons unus est, omnium fere uberrimus». Λέγων ἐνταῦθα μίαν τὴν πηγὴν τοῦ Ἰσμηνοῦ φαίνεται ἀποδεχόμενος μετὰ τοῦ Gell, τὴν βρύσιν τῶν ἁγ. Θεοδώρων ὡς οὐκ ἔχουσαν ἴδιον ὕδωρ, ἀλλὰ δεχομένην αὐτό, ὥςπερ καὶ οἱ ὑδρόμυλοι, ἐκ τοῦ Ἰσμηνοῦ, ὅπερ λίαν ἐσφαλμένον, καθάπερ καὶ ὁ Οὐλερῖχος ὀρθῶς ἀποφαίνεται.

⁴) Πρβ. καὶ Πινδ. πυθ. 11, 5. καὶ σχολ. αὐτόθι. Spanheim ad Callim. Hymn. in Del. 80. Unger. Tneb. Parad. lib. II, p. 227.

⁵) Ἴδε Unger. Theb. Parad. lib. II, p. 243.

φερόμενον. Ἀπὸ τῆς θέσεως Ταμπάκηδες τὰ ὕδατα χωροῦσι μέχρι τινὸς τὴν φυσικὴν αὐτῶν κοίτην, ἐπιεικῶς βαθεῖαν οὖσαν, εἶτα δὲ διοχετεύονται διὰ νέων γεφυρῶν ἐπί τε τὴν ἀριστερὰν καὶ τὴν δεξιὰν ὄχθην πρὸς ἄρδευσιν παρακειμένων ἀγρῶν καὶ κήπων, καὶ πρὸς ἐνέργειαν ὑδρομύλων οὐκ ὀλίγων, ὧν οἱ πλείους παρὰ τὴν κώμην Ἁγίους Θεοδώρους εὑρίσκονται. Παρὰ τοὺς ὑπὸ τὴν κώμην ὑδρομύλους τούτους, καὶ ἀκριβῶς ὑπὸ τοὺς βορειοδυτικοὺς πρόποδας τοῦ ἐφ' οὗ ἡ κώμη λόφου, ἐκβλύζει ἑτέρα τοῦ Ἰσμηνοῦ πηγή, «ἡ βρύσις τῶν ἁγίων Θεοδώρων» ἔχουσα ὄνομα τὰ νῦν. Δωδεκάκρουνον δὲ οὖσαν καί πως κομψῶς κατεσκευασμένην, ὀρθῶς λέγει ὁ Οὐλερῖχος, ὅτι οἱ νῦν Θηβαῖοι ἐπιδεικνύουσιν ὡς τὸ κάλλιστον τῶν προαστείων αὐτῶν κόσμημα. Ἀναμφηρίστως ἡ πηγὴ αὕτη ἐστὶν ἡ πάλαι Οἰδιποδία κρήνη, οὕτως ὀνομασθεῖσα διὰ τὸ λέγεσθαι ὅτι ἐν αὐτῇ ὁ Οἰδίπους τὸ τοῦ πατρῴου φόνου αἷμα ἐνίψατο[1]. Τὴν θέσιν τῆς Οἰδιποδίας κρήνης διορίζεται ὁ Παυσανίας σαφέστατα, τιθεὶς αὐτὴν ἔξω τῶν Προιτίδων πυλῶν, δι' ὧν ἐξελθὼν τὴν ἄγουσαν εἰς Χαλκίδα ἐτράπετο. Ὁ Forchhammer, ὅμως παρὰ πάντα λόγον ἀμφιβάλλει, λέγει, περὶ τῆς τόσον εὐδιαγνώστου τῆς πηγῆς ταύτης ταὐτότητος[2]. Περὶ αὐτὴν ἐπανηγύρισεν ὁ Σύλλας ἑλληνικῷ τῷ τρόπῳ τὰ ἐπινίκια τῆς μάχης καθ' ἣν κατηγωνίσατο παρὰ τὴν Χαιρώνειαν τῶν ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Ἀρχέλαον μυριάδων τοῦ Μιθριδάτου.[3] Τὴν Οἰδιποδίαν κρήνην

¹) Παυσ. 9, 18, 4.

²) Forch. Top. Theb. Hept, 8, 9.

³) Πλουτ. Σύλλ. Κεφ. 19. Στραβ. Θ. 414.

ἀναφέρουσι καὶ οἱ Ῥωμαῖοι Πλίνιος καὶ Σολῖνος, ὡς μίαν τῶν ἐπισημοτάτων περὶ τὰς Θήβας πηγῶν. Παρ' αὐτὴν εἶδε καὶ ἠξίωσε μνείας ὁ Παυσανίας ἄλλα τε πολλὰ καὶ Ἕκτορος τοῦ Πριαμίδου μνημεῖον, περὶ ὧν ὁ λόγος ἐν Βοιωτικῶν κεφαλαίῳ 18.

Μετὰ τὴν ἀπαρίθμησιν τῶν πολλῶν καὶ καλλίρρων τούτων περὶ τὰς Θήβας πηγῶν, περὶ ὧν προσηκόντως ὁ Οὐλερῖχος λέγει,[1] ὅτι εἰς αὐτὰς κυριώτατα ὀφείλεται ἡ τοῦ Κάδμου εὔστοχος πρὸς ἵδρυσιν τῆς ἐπωνύμου αὐτοῦ πόλεως ἐκλογή, ὑπολείπεται ἡμῖν μνημονεῦσαι καὶ τοῦ ὕδατος, ὅπερ εἰς τὴν νῦν πόλιν εἰσφέρεται· Τοῦτο καλεῖται τὰ νῦν τὸ νερὸν τῆς χώρας καὶ φέρεται δι' ὑδραγωγείου, οὗ τὸ μὲν ἐγγύτατον πρὸς τὸν ἐφ' οὗ ἡ πόλις λόφον μέρος, ἀποτελοῦσι φραγκικαὶ ἢ τουρκικαὶ καμάραι τὸν ἀριθμὸν ἐννεακαίδεκα, τὸ δὲ ἐκεῖθεν ὑπόλοιπον κρύπτεται ὑπὸ τὴν γῆν, ἐν ᾗ ἐλάξευσαν αὐτὸ χεῖρες ἀρχαίων Ἑλλήνων, ὡς ὁ Οὐλερῖχος ἰδὼν ἀποφαίνεται. Τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀφθόνου τούτου ὕδατος, ὅπερ οὐ μόνον τὴν ὅλην πόλιν, ἀλλὰ καὶ οὐκ ὀλίγους ὑποκειμένους κήπους πλουσίως ἀρδεύει, ἀναφέρει εἰς τὸν Κιθαιρῶνα ἐπιχωρία παρὰ τοῖς νῦν Θηβαίοις παράδοσις, καθ' ἣν λέγεται ὅτι αὐλὸς ποιμένος, ἐμπεσὼν εἴς τινα τῶν ἐπὶ τοῦ ὄρους τούτου πηγῶν, ἐξῆλθεν ἀπὸ κρήνης τινὸς τῆς νῦν πόλεως.[2]

---

¹) Ulr. Reis. u. Forch. II. Top. v. Theb. 6.

²) Παρόμοιόν τι μυθεύεται καὶ ἐν Ναούσῃ τῆς Πάρου, ἔνθα λέγεται ὅτι ἡ ἐκεῖ πηγὴ ἐξέβαλέ ποτε φύλλα πλατάνου, καὶ οὕτως ἐφανέρωσε τὴν ἐκ τῆς πολυπλατάνου Νάξου καταγωγὴν αὐτῆς, καὶ ταῦτα ἐπειδή, ὡς λέγουσιν, ἡ Πάρος ἢ ἡ γειτονία τῆς Ναούσης στερεῖται τοῦ ἀνωτέρω δένδρου. Τοιαῦτά τινα, ὡς γνωστόν, καὶ παρὰ

Τὴν φορὰν τοῦ ἀνωτέρω ὑδραγωγείου δεικνύουσι μέχρι τινος ἐπὶ τῆς πρὸς νότον πλησιοχώρου τῆς πόλεως βαθεῖαί τινες ἐν τῇ γῇ ὀπαί, μπατζάδαις ὑπὸ τῶν νῦν Θηβαίων καλούμεναι, καὶ λελαξευμένη τις, ἐν τῇ γῇ ὡσαύτως, μεταξὺ Τάχυ καὶ Λουτοφίου, δεξαμενή, ἥν, ὡς ἐμάθομεν, τελευταῖον ἐξέσκαψαν.

Κατὰ τὸν Ψευδοδικαίαρχον, πανάρχαιον ὑδραγωγεῖον, ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἱδρυτοῦ Κάδμου κατεσκευασμένον, ὡς ἔλεγεν ἐπιχωρία παράδοσις, εἰσέφερεν ὑπογείως ὕδωρ εἰς τὴν πόλιν. Ἡ μαρτυρία αὐτοῦ ἔχει ὧδε, «Φέρεται δὲ καὶ ἀπὸ τῆς Καδμείας ὕδωρ ἀφανὲς διὰ σωλήνων ἀγόμενον, ὑπὸ Κάδμου τὸ παλαιόν, ὡς λέγουσι, κατεσκευασμένον.» Ὅτι οἱ λόγοι οὗτοι εἰς οὐδὲν ἄλλο παρὰ τὸ προκείμενον ὑδραγωγεῖον ἀναφέρεσθαι δύνανταί ἐστι πρόδηλον. Ἡ ἐν τῇ ἀνωτέρῳ ῥήσει πρόθεσις ἀπὸ παρεπλάνησε, φαίνεται, τὸν Forchhammer, καὶ ἔθηκε τὴν Καδμείαν ὄπισθεν τοῦ ὑδραγωγείου, ὡς τὸν τόπον δῆθεν, ἐξ οὗ τὸ τοῦ ὑδραγωγείου ὕδωρ κατάγεται. Ἀλλὰ καὶ οὕτως ἡ πλάνη οὐχὶ μικρά, ἐπειδὴ τὸ ὑδραγωγεῖον φέρεται κατ' εὔθυνσιν ἀπὸ τοῦ Τάχυ πρὸς τὴν πόλιν, οὐχὶ δὲ ἐκ τοῦ λόφου, ἐφ' οὗ τίθησιν ὁ Forchhammer τὴν Καδμείαν ἀκρόπολιν. Ἡ αὐτὴ πρόθεσις ἐσκανδάλισε καὶ τὸν Οὐλερῖχον, ὅθεν καὶ διώρθωσεν αὐτὴν εἰς ἐπί. Καθ' ἡμᾶς τὸ χωρίον ἔχει πάνυ ὀρθῶς καὶ οὐδεμιᾶς δεῖται διορθώσεως. Ὁ νοῦς τοῦ χωρίου ἐστὶν εὔληπτος τῷ ἐνθυμουμένῳ ὅτι ἐν αὐτῷ γίνεται λόγος,

---

τοῖς παλαιοῖς ἐμυθεύοντο. Τὰ ὑπὸ τῶν Λιλαιέων, ὡς λέγει ὁ Παυσανίας (10, 8, 10), ῥιπτόμενα εἰς τὰς τοῦ Κηφισοῦ πηγὰς ἐπιχώρια πέμματα ἀνεφαίνοντο αὖθις ἐν τῇ τῶν Δελφῶν Κασταλίᾳ.

οὐχὶ περὶ τοῦ ὕδατος τῆς Καδμείας, τῆς τμῆμά τι μόνον τῆς ὅλης πόλεως ἀποτελούσης ποτέ, ἀλλὰ περὶ τοῦ ὕδατος τῆς μεγάλης, τῆς κάτω δῆλα δή, πόλεως, ἐν ᾗ εὑρισκόμενός τις καὶ λόγον βουλόμενος ποιήσασθαι περὶ τοῦ ὕδατος αὐτῆς, βεβαίως οὐκ ἄλλως εἶχεν εἰπεῖν ἢ «φέρεται δὲ καὶ ἀπὸ τῆς Καδμείας ὕδωρ ἀφανὲς διὰ σωλήνων (ἐπὶ τὴν κάτω δῆλον ὅτι πόλιν) ἀγόμενον,» καθάπερ αὐτὴ ἡ ῥῆσις σαφῶς τεκμήρασθαι δίδωσιν. Ἡ μαρτυρία αὕτη καὶ ἡ μέχρι τοῦ νῦν τοῦ ὑδραγωγείου διάσωσις καθιστᾶσιν εἴπέρ τι καὶ ἄλλο καταφανῆ τὴν τῆς Καδμείας θέσιν. Ἐρχόμενον τὸ ὕδωρ ἐπὶ τὸν λόφον, ἐφ' οὗ ἡ νῦν πόλις, ποιεῖ πρόδηλον ὅτι ἐπ' αὐτοῦ καὶ ἐπ' οὐδενὸς ἄλλου ἔκειτο ἡ Καδμεία ἀκρόπολις. Ὁ Forchhammer ὅμως ὑπέπεσεν εἰς τὴν ἀτοπωτάτην τῶν ὑποθέσεων, θεὶς τὴν Καδμείαν ἀκρόπολιν εἰς ἕτερον λόφον, πολὺ τοῦ ὑδραγωγείου ὄπισθεν εὑρισκόμενον, τὸν ὑπὲρ τὴν Πηγὴν ἢ Λαγοῦμι ὑψούμενον, ἡ δὲ ὑπόθεσις αὕτη ἐνθυμίζει ἡμῖν τὴν παροιμίαν «ἡ ἅμαξα τὸν ἵππον». Κατάδηλον ὅτι οὐδεμία ἐγίνετο ἄν ποτε χρεία ὑδραγωγείου ἐπὶ τὸν ἐφ' οὗ ἡ νῦν πόλις λόφον ἐὰν μὴ καὶ ᾤκουν ἢ ἔμελλον οἰκήσειν ἐπ' αὐτοῦ ἄνθρωποι. Ἡ ἐξ ἀρχαιοτάτων δὲ χρόνων τοῦ ὑδραγωγείου κατασκευή, ὡς ἀνεβίβαζεν αὐτὴν εἰς τὸν ἱδρυτὴν Κάδμον ἡ ἐπιχωρία παράδοσις, δίδωσι φανερῶς νοῆσαι, ὅτι καὶ ὁ τὸ ὕδωρ δεχόμενος λόφος ᾠκίσθη ὡσαύτως ἀρχαιότατα. Στέργων τις ἐπὶ στιγμὴν τὴν γνώμην τοῦ Forchhammer ὡς ὀρθήν, ὅτι τοῦτ' ἐστιν ἡ Καδμεία ἀκρόπολις εὑρίσκετο ὄπισθεν τοῦ ὑδραγωγείου, οὐδὲν ἄλλο ἔχει ὑποθέσθαι ἢ μίαν ἐκ τῶν ἑξῆς τριῶν ὑποθέσεων, ἤ-

γουν, ἢ ὅτι ὁ Κάδμος, κεκτημένος δῆθεν πρὸς ταῖς πολλαῖς ἄλλαις αὐτοῦ ἀρεταῖς καὶ τὴν δύναμιν τοῦ προμαντεύειν τὰ μέλλοντα, προέγνω τὴν ἐν τοῖς μετέπειτα χρόνοις τῆς πόλεως αὐτοῦ ἔκτασιν καὶ ἐκ τῶν προτέρων κατεσκεύασε χάριν τῶν μεταγενεστέρων γενεῶν ὑδραγωγεῖον, φέρον ὕδωρ ἐπὶ ἕτερον λόφον οὐκ ὀλίγον ἀφεστῶτα τῆς Καδμείας αὐτοῦ, ἢ ὅτι ὁ οἰκισθεὶς ὑπ' αὐτοῦ τὸ πρῶτον χῶρος ἐξετείνετο εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἀπὸ τοῦ ὑπὲρ τὴν Πηγὴν λόφου, ἐφ' οὗ ἦν κατὰ Forchhammer ἡ Καδμεία ἀκρόπολις, μέχρι τοῦ ἐφ' οὗ ἡ νῦν πόλις, πρὸς ὃν φέρει τὸ ὑδραγωγεῖον, ἢ ὅτι τελευταῖον ψευδῶς ἀνῆγεν εἰς τὸν Κάδμον τὴν τοῦ ὑδραγωγείου κατασκευὴν ἡ ἐπιχωρία παράδοσις. Ὁ Forchhammer φαίνεται τὴν δευτέραν ὑπόθεσιν ἀσπασάμενος καὶ διὰ τοῦτο ἐκεῖνον μέν, τὸν ὑπὲρ τὴν Πηγὴν λόφον, ὡς τὴν κατ' ἐξοχὴν ἀκρόπολιν, τοῦτον δέ, τὸν ἐφ' ὃν φέρει τὸ ὑδραγωγεῖον, ὡς τὴν ἀγορὰν τῆς Καδμείας ἐξέλαβεν.[1] Ἡ παρουσία δύο λόφων ἐν τῇ τοιαύτῃ κατὰ Forchhammer Καδμείᾳ συνεπάγεται ἀναγκαίως καὶ τὴν ἔννοιαν δύο ἐν ταὐτῷ ἀκροπόλεων, ὅπερ καὶ φαντασθῆναι μόνον ἀσύγγνωστον, καθάπερ καὶ ὁ σοφὸς Michaelis φρονεῖ, ἐπειδὴ οὐδείς ποτε τῶν παλαιῶν οὐδοπωστιοῦν τοιοῦτό τι ὑπῃνίξατο, πρᾶγμα ἄλλως τε σπανιώτατον, καθ' ὅσον μόνον ἐν Μεγάροις ἀκούομεν ὑπαρξάσας δύο ἀκροπόλεις καὶ ταύτας μετ' ἰδίου ἑκατέραν ὀνόματος.[1] Ὥσπερ δὲ ἐν Μεγάροις οὕτως ἔδει καὶ ἐνταῦθα ἑκατέραν ἀκρόπολιν ἔχειν ἴδιον ὄνομα.—

[1]) Forch. Topogr. Theb. Hept. 16.

[1]) Ἡ μὲν ὠνομάζετο Καρία, ἡ δὲ Ἀλκάθου. Παυσ. I, 40, 6. καὶ 42, 1.

Ἁπλοῦν βλέμμα ἐπ᾽ ἀμφοτέρους τοὺς λόφους ῥιπτόμενον πείθει ὅτι αὐτὴ ἡ φύσις ὑπέδειξεν τὸν ἐφ᾽ οὗ ἡ νῦν πόλις ὡς τὸν μόνον ἁρμόδιον εἰς ἵδρυσιν ἀκροπόλεως, ἐπειδὴ ὁ ὑπὲρ τὴν Πηγήν, καίπερ μικρὸν ὑψηλότερος ὤν, στερεῖται παντὸς φυσικοῦ προτερήματος εἰς ἐκλογὴν ἐχυροῦ πως πολίσματος. Τὴν πλάνην τοῦ Forchhammer ποιεῖ καταφανῆ ὁ Παυσανίας λέγων, «καί σφισι (Θηβαίοις) ἡ μὲν κάτω πόλις πᾶσα ἔρημος ἦν ἐπ᾽ ἐμοῦ, πλὴν τὰ ἱερά, τὴν δὲ ἀκρόπολιν οἰκοῦσι, Θήβας καὶ οὐ Καδμείαν καλουμένην,» μάλιστα δὲ τόδε, «φασὶ δὲ οἱ Θηβαῖοι καθότι τῆς ἀκροπόλεως ἀγορά σφισιν ἐφ᾽ ἡμῶν πεποίηται Κάδμου τὸ ἀρχαῖον οἰκίαν εἶναι.»[1] Μετὰ τὴν τοιαύτην τῶν τοῦ περιηγητοῦ λόγων σαφήνειαν, τίς οὐ καθορᾷ ὅτι ἀγορὰ καὶ ἀκρόπολις, ἡ τὸ πάλαι μὲν Καδμεία, ἐπὶ δὲ Παυσανίου Θῆβαι καλουμένη, ἐπὶ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ λόφου νοοῦνται ἀδιαχώριστοι; Ἄλλην ἐπὶ τῆς Καδμείας ἀγορὰν παρὰ ταυτηνὶ τὴν ὑπὸ Παυσανίου μαρτυρουμένην οὐδεμίαν παρ᾽ οὐδενὸς τῶν παλαιῶν δοθεῖσαν γινώσκομεν. Ταύτην δὲ καὶ οὐδεμίαν ἄλλην ἔχει κατ᾽ ἀνάγκην ὑπ᾽ ὄψει καὶ ὁ Forchhammer, διότι τίθησιν ἐπ᾽ αὐτῆς ὅσαπερ καὶ ὁ Παυσανίας μνημεῖα, συγχέει ὅμως αὐτὴν ἀσυγγνώστως πρὸς τὴν τῆς κάτω πόλεως ἀγοράν. Ὅτι δε ἡ δευτέρα αὕτη ἀγορὰ ἦν τῆς ἐπὶ τῆς Καδμείας διάφορος, σαφέστατα δηλοῦσιν οἵδε οἱ λόγοι τοῦ Ἀρριανοῦ· «παρελ»θόντες (οἱ Μακεδόνες) εἰς τὴν Καδμείαν, οἱ μὲν ἐκεῖ»θεν κατὰ τὸ Ἀμφεῖον σὺν τοῖς κατέχουσι τὴν Καδ-

[1]) Παυσ. 9, 7, 6. καὶ 12, 3.
[2]) Ἀρριαν. Ἀναϐ. I, 8.

»μείαν ἐξέβαινον εἰς τὴν ἄλλην πόλιν, οἱ δὲ κατὰ τὰ »τείχη, ἐχόμενα ἤδη πρὸς τῶν συνεισπεσόντων τοῖς »φεύγουσιν, ὑπερβάντες ἐς τὴν ἀγορὰν δρόμῳ ἐφέ-»ροντο.»[2] Πρὶν ἢ ἄλλο τι εἴπωμεν σημειούμεθα ἐνταῦθα ὅτι τὸ ὑπερβάντες συντάττεται τῷ τείχη καὶ οὐχὶ τῷ ἐς τὴν ἀγοράν, ὡς ὁ Forchhammer ἐσφαλμένως ἡρμήνευσε. Καὶ ὁ ἄκροισι χείλεσι τὸ δὴ γόμενον ἑλληνικοῦ λόγου γευσάμενος κατανοεῖ ὅτι πᾶν ἄλλο λέγουσιν οἱ ἀνωτέρω τοῦ Ἀρριανοῦ λόγοι, ἢ ὅτι ἡ ἀγορὰ τῆς πόλεως ἦν ἐπὶ τῆς Καδμείας καθ' ὃν χρόνον ἔσχε χώραν ἡ ὑπ' Ἀλεξάνδρου τῶν Θηβῶν ἅλωσις. Ἐπὶ τῆς ἐν τῇ Καδμείᾳ ἀγορᾶς ἐδείχθησαν τῷ Παυσανίᾳ, τὰ τῆς ἀρχαίας Κάδμου οἰκίας ἐρείπια. Τί ἆρά γε ἄλλο δηλοῖ ἡ ἐν τῇ ἀγορᾷ ταύτῃ παρουσία τῶν βασιλείων τοῦ Κάδμου, ἢ ὅτι ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ λόφου ἦν ἥ τε ἀγορὰ καὶ ἡ ἀκρόπολις; Πλείω τινὰ εἰπεῖν ἐνταῦθα περὶ τῆς ἀτόπου δόξης τοῦ Forchhammer, ἐπὶ ἑτέρου μὲν λόφου τιθέντος τὴν τῆς Καδμείας ἀκρόπολιν, ἐπὶ ἑτέρου δὲ τὴν ἀγορὰν αὐτῆς, περιττὸν πάντη ἡγούμεθα. Ὥςπερ δὲ προοιμιαζόμενοι εἴπομεν, τὴν ὀρθὴν γνώμην τῶν τιθέντων τὴν Καδμείαν ἐπὶ τοῦ ἐφ' οὗ ἡ νῦν πόλις λόφου καὶ ὁ Kiepert ἐσφαλμένως οὐκ ἀποδέχεται, ἀβασανίστως τῷ Forchhammer ἑπόμενος.

Περὶ τοῦ ὑδραγωγείου οὐδένα λόγον ὁ Παυσανίας ἀτυχῶς ἐποιήσατο. Ἂν δὲ ἐπὶ καμαρῶν, ὥςπερ τὰ νῦν, ἢ ἐπ' ἄλλης τινος κατασκευῆς, ἢ καὶ ὑπογείως, ἐν τῷ μικρῷ κοιλώματι ἐφ' οὗ ἵστανται αἱ νῦν καμάραι, κατὰ τοὺς τῆς ὑδραυλικῆς νόμους εἰσεδέχοντο καὶ οἱ παλαιοὶ τὸ ὕδωρ τῆς ἑαυτῶν πόλεως, τοῦτο καὶ πᾶν ἄλλο πα-

ρομοίας φύσεως ζήτημα ἀφίεμεν τῇ διαγνώσει τῶν ἀρεσκομένων τῷ λύειν τοιαῦτα μυστήρια.

Τοσαῦτα ἔγνωμεν ἀναγκαῖον διαλαβεῖν μέχρι τοῦδε περὶ τῆς γενικῆς ἀπόψεως τοῦ ἐφ' οὗ ἦν ἡ πάλαι τῶν Θηβαίων μεγάλη πόλις χώρου, καὶ τῶν ἐπ' αὐτοῦ εὐδιακρίτων γνωρισμάτων, οἷον πηγῶν τε καὶ λόφων καὶ εἴ τινος ἄλλου, ἐπειδὴ ἐν τῇ ἀναλλοιώτῳ φύσει τῆς χώρας, ἥπερ πάντως οὐδεμίαν οὐσιώδη μεταβολὴν ὑπέστη ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος μέχρις ἡμῶν, τὸ τὰ μάλιστα ἀσφαλὲς ἔγκειται χειραγώγημα, δι' οὗ μετὰ πολλῆς ἄγεταί τις βεβαιότητος εἰς τὴν δυνατὴν ἀνίχνευσιν τῶν ὅσων ἡ πανωλεθρία τοῦ χρόνου καὶ τῶν ἀνθρωπίνων χειρῶν ἐξηφάνισεν.

Β'.

Ἡ ἀρχαία τῶν Θηβαίων πόλις εἶχε κατά τινα μὲν μαρτυρίαν σχῆμα στρογγύλον καὶ ἑβδομήκοντα σταδίων περίμετρον, καθ' ἑτέραν δέ, τριῶν μόνον καὶ τεσσαράκοντα.[1] Ἐνθυμούμενός τις τὸ ἐπιεικῶς μέγα τῶν κατοίκων πλῆθος ἐν τῇ τῆς πόλεως ἀκμῇ, οὐχὶ ὑπερβολικὴν εὑρίσκει τὴν τῶν ἑβδομήκοντα σταδίων περίμετρον. Κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου γενομένην τῶν Θηβῶν ἅλωσιν, οἱ μὲν ἀποθανόντες τῶν κατοίκων τοὺς ἑξακισχιλίους, κατὰ μαρτυρίας σαφεῖς, ὑπερέβησαν, οἱ δὲ ἐξανδραποδισθέντες, ἐλευθέρων ἀφεθέντων τῶν ἱερέων, τῶν φίλα τοῖς Μακεδόσι φρονούντων πολιτῶν, τῶν συγγένειάν τινα ἐχόντων πρὸς Πίνδαρον, καὶ τῶν ὑπεναντιωθέντων εἰς τὴν κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀπόστασιν, εἰς τρισμυρίους περίπου συνεποσώθησαν.[2] Ἐκτὸς δὲ πάντων τούτων καὶ ἕτερος τῶν Θηβαίων πολὺς ἀριθμὸς συναριθμητέος ἐνταῦθα, ἐπειδὴ πολλοὶ αὐτῶν μαχηταί, ἱππεῖς τε καὶ πεζοί, ἐσώθησαν, ὡς λέγει ὁ Ἀρριανός, φυγόντες ὅτε εἰσέπεσεν εἰς τὴν πόλιν ἡ πολλαπλασία καὶ ἀπροσμάχητος τοῦ

---

[1]) Dicaearch. vit. Graec. p. 188.—Τὸ σχῆμα τῆς ἀρχαίας πόλεως ἦν ᾠειδὲς μᾶλλον, πρὸς βορρᾶν καὶ νότον ἐπὶ πλεῖον προεκτεινόμενον.

[2]) Πλουτ. Ἀλεξ. κεφ. 11, 5.

Μεγάλου Ἀλεξάνδρου στρατιά.[1] Οὕτω νοεῖ τις κατὰ προσέγγισιν τὸ ὅλον τῶν κατοίκων πλῆθος, ἐντεῦθεν δὲ καὶ τὴν τῆς ὅλης πόλεως ἔκτασιν.[2] Ἡ ὅλη πόλις ἀπετελεῖτο οὐ μόνον ἐκ τοῦ ἐντετειχισμένου μέρους, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἔξω παρακειμένων προαστείων ἢ ἐν γένει πλησίον οἰκήσεων, ἱδρυθεισῶν βεβαίως μετὰ τὸν πολλαπλασιασμὸν τῶν κατοίκων, οὓς πάντας οὐκέτι ἠδύνατο χωρεῖν ὁ περίβολος.

Τὴν ἔκτασιν τοῦ ἐντετειχισμένου μέρους τῆς πόλεως γνωρίζουσιν ἡμῖν ἀρκούντως κατὰ τὰς τρεῖς αὐτοῦ πλευρὰς καλαιαὶ μαρτυρίαι· μένει δὲ μόνον ἄγνωστον κατὰ πόσον ἡ τετάρτη πλευρὰ ἐγγύτερον ἢ ἀπώτερον ἐπὶ τοῦ χθαμαλώτερον τοῦ λόφου τῆς Καδμείας ὑποτρέχοντος Θηβαϊκοῦ πεδίου ἐξέβαινεν. Ἀμφίων καὶ Ζῆθος, οἱ τὴν κάτω πόλιν τειχίσαντες, τὰς κοίτας τῶν ἑκατέρωθεν παραρρεόντων ποταμῶν χρησίμως ἐπωφελούμενοι, ὡς ἄλλην τρόπον τινὰ τάφρον, ἐπεξέτειναν μέχρι τῶν ὀχθῶν αὐτῶν τὸν περίβολον, καθ' ἃ ὁ Παυσανίας δίδωσι νοῆσαι, ἐμφανέστερον μὲν ὡς πρὸς τὴν δυτικήν, τὴν παρὰ τὴν Δίρκην, πλευράν, εὐκρινῶς δ' οὐχ ἧττον καὶ ὡς πρὸς τὴν ἀνατολικήν, τὴν παρὰ τὸν Ἰσμηνόν, ὑπέχων μετὰ καὶ ἄλλων μαρτύρων τεκμήρασθαι, ὅτι καὶ ἐνταῦθα, διὰ τὸν αὐτὸν πολεμικὸν λόγον, μέχρι τῶν ὀχθῶν τοῦ Ἰσμηνοῦ ὁ περίβολος ἐξετείνετο.[3]

---

1) Ἀρριαν. Ἀναβ. I, 8, 9, 10. Παυσ. 9, 23, 3.

2) Ὀδυσ. Λ. 265. «εὐρύχορον Θήβην.» Ὑμν. εἰς Ἡρακλ. 3, «Θήβης ἔνι καλλιχόροισιν.»

3) Παυσ. 9, 25, 3, καὶ 18, 4. Αἰσχ. Ἑπτ. ἐ. Θήβ. 358 καὶ 373. Τζετζ. Λυκόφρ. 1194, 1206. Εὐρ. Φοίν. 825. Ulr· Reis. u. Forsch. II. top. v. Theb. 9, καὶ 20.

Μετὰ τὴν δυτικὴν καὶ ἀνατολικὴν τοῦ περιβόλου πλευράν, ὧν ἤδη ὅρια τὰς τῶν ποταμῶν ὄχθας ἐλάβομεν, ὀψόμεθα κατὰ πόσον μὲν εὐκρινῶς καὶ ἡ θέσις τῆς πρὸς μεσημβρίαν πλευρᾶς ὑπὸ τοῦ Ἀρριανοῦ καθορίζεται, κατὰ πόσον δὲ αὐτὴν πλημμελῶς ὁ Forchhammer μετέστησεν.

Ἡ μαρτυρία ὅτι ἡ πόλις εἶχε τριῶν καὶ τεσσαράκοντα σταδίων περίμετρον, οὐδαμῶς ἄλλως, καθ' ἡμᾶς, ἑρμηνεύεται ἢ ὡς ἀναφερομένη εἰς μεταγενεστέραν κατάστασιν τῆς πόλεως, κατὰ πολὺ ἐλαττωθείσης ἴσως ἐν τοῖς μεταγενεστέροις χρόνοις κατά τε τὰ ἄλλα καὶ τὴν ἔκτασιν. Ὁ Οὐλερῖχος οὔτε τὴν τῶν ἑβδομήκοντα οὔτε τὴν τῶν τριῶν καὶ τεσσαράκοντα σταδίων περίμετρον ἀποδέχεται, διότι συστέλλει (καὶ ἀγνοοῦμεν διὰ τί) ἐπὶ μόνου τοῦ ἐντετειχισμένου μέρους τὴν τῆς ὅλης πόλεως ἔκτασιν. Τὴν δὲ τοῦ Βουρσιανοῦ γνώμην, ἀποφαινομένου ὅτι τὰ τρία καὶ τεσσαράκοντα στάδια ἀναφέρονται εἰς τὴν τοῦ περιβόλου μόνην περίμετρον, οὐκ ἔχομεν ὅπως συμβιβάσωμεν πρὸς τὴν τοῦ Οὐλερίχου, λέγοντος, καὶ δικαίως, ὅτι ὁ μεταξὺ Δίρκης καὶ Ἰσμηνοῦ χῶρος κατὰ πολὺ ὑπολείπεται τοῦ εἶναι τρία καὶ τεσσαράκοντα στάδια.[1] Τὸ ἐφ' ἡμῖν ἀγνοοῦμεν τί τὸ κωλύον ἀμφοτέρους τοῦ ἀντιληφθῆναι τὴν τῆς ὅλης πόλεως ἔκτασιν μετὰ καὶ τῶν ἔξω οἰκήσεων, ὅπερ μέχρι τινὸς καὶ ὁ Οὐλερῖχος αὐτὸς ἀποδέχεται, λέγων τὸ προάστειον Κυνὸς Κεφαλὰς συνεχὲς τμῆμα τῆς πόλεως.[2]

---

[1]) Ulr. Reis. u. Forssch. II, Top. v. Theb. 9.—Burs. Georg. v. Griechenl. I, 125.

[2]) Reis. u. Forch. II, Top. v. Theb. 21.

Ἂν τὰ προάστεια παρέκειντο κύκλῳ τοῦ περιβόλου, τοῦτο θετικῶς μὲν οὐ γινώσκομεν, ἐπειδὴ ἐπὶ τῶν ἀπαντικρὺ μόνον ὀχθῶν τῶν δύο ποταμῶν δίδωσι νοῆσαι αὐτὰ κείμενα ἡ τοῦ Ψευδοδικαιάρχου μαρτυρία, λέγουσα «ποταμοὶ ῥέουσι δι' αὐτῆς τῆς πόλεως) δύο», ἀλλ' οὐδὲν ἧττον μετὰ λόγου ὑποτιθέμεθα ὅτι κύκλῳ περίπου ἐκρασπέδουν τὸν περίβολον τὰ προάστεια, καὶ μάλιστα περὶ τὰς τρεῖς πρωτευούσας πύλας, ἤτοι τὰς Ἠλέκτρας, Νηίστας καὶ Προιτίδας, ἐν ὧν ταῖς θέσεσιν ἥ τε διὰ τριῶν πολυπορεύτων λεωφόρων πρὸς τὰ ἔσω καὶ ἔξω ἐπιμιξία εἰς πυκνοτέραν τῶν κατοίκων συρροὴν συνεπέτεινε, καὶ τὸ ἔδαφος αὐτὸ παρεῖχεν ἐπιτηδειοτέραν τὴν οἴκησιν. Ἐπὶ Παυσανίου οὐδὲν ἄλλο ἴχνος ἐκ τῶν προαστείων ἀπέμενεν ἢ τὰ τῆς Πινδάρου οἰκίας ἐρείπια, καὶ ταῦτα διότι ἐφείσθη αὐτῆς, ὡς γνωστόν, ὁ πορθητὴς Ἀλέξανδρος, τὸ τοῦ ποιητοῦ αἰδούμενος ὄνομα.[1] Προάστεια καὶ πᾶσαν τὴν ἐν τῷ περιβόλῳ πόλιν, πλὴν τῶν ἐν αὐτῷ ἱερῶν καὶ τῆς Καδμείας ἀκροπόλεως, ἄρδην ἐξηφάνισεν ἀνασκάψασα ἡ κατὰ τῶν γενναίως τολμησάντων νεωτερίσαι ὑπὲρ τῆς ἰδίας ἐλευθερίας κακοδαιμόνων Θηβαίων ἀκατάσχετος τοῦ πορθητοῦ Μακεδόνος ὀργή. Τὴν ὑπ' αὐτοῦ δὲ γενομένην δεινὴν τῆς μεγάλης καὶ ἡγεμονίδος ἐκείνης πόλεως ἐρήμωσιν, οὔτε ὁ ζῆλος τοῦ βασιλέως Κασσάνδρου οὔτε ἡ πρόθυμος καὶ γενναία πολλῶν ἐν τῇ μητρὶ πατρίδι, ἀδελφῶν πόλεων βοήθεια, τῶν Ἀθηνῶν ἐν τῇ συμπαθείᾳ προεξαρχουσῶν, ἐπανορθῶσαι κατίσχυσαν, ἐπειδὴ καὶ μετὰ τὴν ἀνέγερσιν τῶν τειχῶν ἐπὶ τῶν πρῴην θε-

---

1) Ἀρριαν. Ἀναϐ. 1, 9, 10. Παυσ. 9, 25, 3.

μελίων, καὶ τὸν νέον τῶν Θηβῶν συνοικισμὸν ὑπὸ τοῦ ἀνωτέρω βασιλέως, ἡ ἅπαξ ἀποτελειωθεῖσα πανωλεθρία ἀπέβη διὰ παντὸς τοῦ κατόπιν χρόνου ἀνήκεστος. Ἀπὸ τοῦ χρόνου δὲ τῆς βαρείας τοῦ Ἀλεξάνδρου πληγῆς ἐχώρουν τὰ τῶν Θηβῶν κατὰ Στράβωνα «ἐνδεέστερον ἀεί», καὶ οὕτως, ὥστε ἡ ἔνδοξος αὐτῶν πόλις, ἡ τῇ Σπάρτῃ τε καὶ ταῖς Ἀθήναις ἀμφισβητήσασα τῆς τῶν Ἑλλήνων ἡγεμονίας, «οὐδὲ κώμης ἀξιολόγου τύπον» ἐπὶ τοῦ γεωγράφου διέσωζε.[1] Τὴν ἐσχάτην εἰς τὴν πανωλεθρίαν τῶν Θηβῶν πληγὴν κατήνεγκεν ὁ Ῥωμαῖος Σύλλας, μεγάλων ἐπίσης κακῶν τοῖς Θηβαίοις γενόμενος αἴτιος, ἀπ' ἐκείνου δέ, ὡς λέγει ὁ Παυσανίας «ἐς τὸ ἀσθενέστατον» τὰ τῶν Θηβαίων ἐχώρησαν, ὅπερ ἐμφανέστερον δηλοῦσι καὶ οἵδε αὐτοῦ οἱ λόγοι «...Βοιώτιαι Θῆβαι, προστῆναι τοῦ Ἑλληνικοῦ ποτε ἀξιωθεῖσαι, αἱ μὲν ἠρήμωνται πανώλεθροι, τὸ δὲ ὄνομα τῶν Θηβῶν ἐς ἀκρόπολιν μόνην καὶ οἰκήρας καταβέβηκεν οὐ πολλούς».[2]

Εἰπόντες ἤδη μέχρι τίνος σημείου ὁ περίβολος πρὸς δυσμὰς καὶ ἀνατολὰς ἐξετείνετο, ἐξετάσωμεν νῦν καὶ τὰ κατὰ τὴν μεσημβρινὴν αὐτοῦ πλευρὰν ὅρια. Ταῦτα κατὰ μὲν τὸν Οὐλερῖχον τίθενται βραχύ τι ἀπέχοντα τῶν πρὸς νότον προπόδων τοῦ ἐφ' οὗ ἡ νῦν πόλις λόφου (τῆς Καδμείας), κατὰ δὲ τὸν Forchhammer πεντηκοντάκις ἴσως ἐκεῖθεν ἀπώτερον, τοῦτ' ἔστι μέχρι σχεδὸν τοῦ κωμιδίου Τάχυ, ἔνθα τὰς ἀρχαίας Ποτνιάς, τὰς δέκα σταδίους τῶν Θηβῶν ἀφεστώσας, κειμένας ἤδη ἀπεδειξάμεθα. Οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι ὁ

1) Στράβ. Θ. 403.

2) Παυσ. 9, 7, 4.—8, 23, 2.

Forchhammer ἐσφάλη σφόδρα διαθεὶς οὕτω τὰ τῆς ἐνταῦθα τοῦ τείχους πλευρᾶς ὅρια, ἅπερ σαφῶς μὲν καὶ ὁ Παυσανίας, σαφέστατα δὲ ὁ Ἀρριανὸς ἐν τῇ Ἀναβάσει διασημαίνεται, καθ᾽ ἃ προϊόντος τοῦ λόγου δῆλον γενήσεται.

Τὰ τείχη, ἐπὶ τῶν αὐτῶν, ὡς εἴπομεν, θεμελίων ὑπὸ Κασσάνδρου ἀνεγερθέντα, ἵσταντο ἔτι ἐν μέρει ἐπὶ Παυσανίου, μαρτυροῦντος ὧδε, «Θηβαίοις δὲ ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ ἀρχαίου τείχους ἑπτὰ ἀριθμὸν ἦσαν πύλαι, μένουσι δὲ καὶ ἐς ἡμᾶς ἔτι.» Οἱ λόγοι οὗτοι οὐ μόνον οὐκ ἐκλελοιπότα ἀλλὰ καὶ ἱστάμενα ἔτι τὰ τείχη νοῆσαι ὑπέχουσιν.[1] Ἐρχόμενος ὁ περιηγητὴς ἀπὸ Ποτνιῶν εἰς Θήβας, εὗρε στὰς πρὸ τῶν ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς ταύτης τοῦ τείχους πλευρᾶς πυλῶν, αἷς ὄνομα Ἠλέκτραι, πρῶτον μὲν τὸ οὐ μακρὰν αὐτῶν κείμενον πολυάνδριον, ἐν ᾧ ἐτάφησαν ὁ π ό σ ο υ ς κ α τ έ λ α β ε ν ἀ π ο θ α ν ε ῖ ν Ἀ λ ε ξ ά ν δ ρ ῳ κ α ὶ Μ α κ ε δ ό σ ι ν ἀ ν τ ι τ ε τ α γ μ έ ν ο υ ς,[2] εἶτα δὲ ἐν δεξιᾷ τῷ εἰσιόντι εἰς τὰς πύλας ταύτας, τὸν ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος Ἰσμήνιον λόφον, ὀνομαζόμενον οὕτως ἀπὸ τοῦ ὄπισθεν αὐτοῦ παραρρέοντος Ἰσμηνοῦ ποταμοῦ. Ἀναβὰς ἐπὶ τὸν λόφον[3] ὁ περιηγητὴς καὶ θεασάμενος τό τε ἐπ᾽ αὐτοῦ

---

[1]) Παυσ. 9, 8, 3. Ἀγνοοῦμεν διὰ τί ὁ Οὐλερῖχος ἀποφαίνεται ὅτι τὰ τείχη ἐπὶ Παυσανίου οὐκέτι ὑπῆρχον, ἐν ᾧ αἱ πύλαι ἵσταντο ἔτι. Βεβαίως πολλὰ τῶν τειχῶν ἦσαν κατερριμμένα τότε, ἀλλὰ καὶ τὰ ἴχνη τοῦ περιβόλου πάλιν οὐδαμῶς φανταζόμεθα τέλεον ἐξηφανισμένα. Ulr. Reis. u. Forch. II, Top. v. Theb. 7.

[2]) Παυσ. 9, 10, 1.

[3]) Ἀπὸ τοῦ λόφου τούτου ἐνθυμεῖται ὁ ἀναγνώστης ὅτι ἐδείχθη τῷ Παυσανίᾳ ἡ ἐν τῇ πρὸς τὰ ἀριστερὰ γειτονίᾳ Π η γ ὴ ὡς ἡ κρήνη τοῦ Ἄρεως.

ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τὰ ἐν αὐτῷ ἀγάλματά τε καὶ λοιπὰ ἀναθήματα, κατῆλθε πάλιν καὶ ἐτράπη πρὸς τὸ ἐν ἀριστερᾷ τῷ εἰσιόντι Ἡράκλειον, οὗ εἴχοντο στάδιον καὶ γυμνάσιον, τοῦ Ἡρακλέους ὡσαύτως ἐπώνυμα. Ἀλλὰ πρὶν ἢ μνημονεύσῃ ταῦτα πάντα, τὰ ἔξω τοῦ τείχους εὑρισκόμενα, ποιεῖται λόγον περὶ τῶν ἑπτὰ πυλῶν ὧδε «τεθεῖναι δὲ τὰ ὀνόματα (τῶν πυλῶν) ἐπυνθανόμην σφίσιν ἀπό τε Ἠλέκτρας ἀδελφῆς Κάδμου, καὶ Προιτίσιν ἀπὸ ἀνδρὸς τῶν ἐπιχωρίων.—Τὰς δὲ Νηίστας ὀνομασθῆναί φασιν ἐπὶ τῷδε· ἐν ταῖς χορδαῖς νήτην καλοῦσιν ἐξ αὐτῶν· ταύτην οὖν τὴν χορδὴν Ἀμφίονα ἐπὶ ταῖς πύλαις ταύταις ἀνευρεῖν λέγουσιν. Ἤδη δὲ ἤκουσα καὶ ὡς . . . ἀπὸ Νηίδος τὰς πύλας κληθῆναι ταύτας. Πύλας δὲ Κρηναίας, τὰς δὲ[1] Ὑψίστας ἐπὶ λόγῳ τοιῷδε ὀνομάζουσι + + + πρὸς δὲ ταῖς Ὑψίσταις Διὸς ἱερὸν ἐπίκλησίν ἐστιν Ὑψίστου. Τὰς δὲ ἐπὶ ταύταις πύλας ὀνομάζουσιν Ὠγυγίας. Τελευταῖαι δέ εἰσιν Ὁμολωίδες».[2] Τὸν τοιοῦτον περὶ τῶν πυλῶν λόγον ποιεῖται ὁ Παυσανίας ἐν τῷ Βοιωτικῶν ὀγδόῳ κεφαλαίῳ, τὸν δὲ περὶ Ἰσμηνίου λόφου καὶ Ἡρακλείου ἐν τῷ δεκάτῳ καὶ ἑνδεκάτῳ τοῦ αὐτοῦ βιβλίου. Φαίνεται ὅτι τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ἅμα προσεγγίσαντος εἰς τὴν πόλιν ἐπεσπάσαντο πρὸ παντὸς ἄλλου αἱ Ἠλέκτραι πύλαι, εἰς ἃς ἐρχόμενος ἐκ Ποτνιῶν ἔβαινεν, καὶ τούτου ἕνεκα προηγήθη ἡ μνεία τούτων, συνεπάρασα ἐν ταὐτῷ καὶ τὴν τῶν λοιπῶν ἕξ. Ἡ τοιαύτη τοῦ περιηγητοῦ ἀφήγησις, γενομένη κατὰ τρόπον πρωθύστερον, παρεπλάνησε πιθανῶς τὸν Forch-

[1]) Ἴσως ὀρθότερον γραπτέον τάς τε.

[2]) Παυσ, 9, 8, 3—5.

hammer ἵνα θῇ ἔνδον τοῦ περιβόλου τόν τε Ἰσμήνιον λόφον καὶ τὸ Ἡράκλειον. Ἀλλ' ἂν τοιοῦτός τις λόγος ἠδύνατό ποτε προαγαγεῖν τὸν ἀρχαιολόγον ἄνδρα ἐπὶ δόξαν τοιαύτην, διὰ τί τότε καὶ τὸ πολυάνδριον ἐν τῷ περιβόλῳ οὐκ ἔθετο, ἐν τῷ δεκάτῳ ὡσαύτως κεφαλαίῳ μνημονευόμενον;[1] Εἰς τὴν πλάνην αὐτοῦ συνετέλεσαν ἴσως καὶ τὰ ἐμπρόθετα ἐ ν δ ε ξ ι ᾷ, ἐ ν ἀ ρ ι σ τ ε ρ ᾷ τ ῶ ν π υ λ ῶ ν, ἀλλὰ τίς ἀγνοεῖ ὅτι ἡ ἐν ταῖς τοιαύταις φράσεσι πρόθεσις ἐ ν σημαίνει ὡς τὰ πολλὰ οὐχὶ τὸ ἐ ν τ ό ς, ὥσπερ καὶ ἐνταῦθα; Ὅτι τὸ ἐν ἀριστερᾷ τῶν Ἠλεκτρῶν πυλῶν Ἡράκλειον ἦν ὥσπερ καὶ ὁ Ἰσμήνιος λόφος ἔξω τοῦ περιβόλου τοῦ τείχους, ἀποδείκνυσιν ὁ Ἀρριανὸς κατὰ τρόπον τρανώτατον καὶ ἀντίρρησιν οὐδεμίαν οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην ἐπιδεχόμενον. Κατ' αὐτὸν πρὸς τὸ Ἡράκλειον ἦγεν «ἡ κοίλη ὁδὸς» καὶ ἡ ἐνταῦθα τοῦ τείχους πλευρὰ πολὺ τῷ τῆς Καδμείας λόφῳ προσήγγιζεν. Εἰς ἔλεγχον τῆς ἀληθείας ταύτης παρατιθέμεθα τοὺς λόγους αὐτοῦ ἔχοντας ὧδε, «ὁ Ἀλέξανδρος ἐξ Ὀγχηστοῦ ἄρας »τῇ ὑστεραίᾳ προσῆγε πρὸς τὴν πόλιν τῶν Θηβαίων »κατὰ τὸ Ἰολάου τέμενος....Τῇ δὲ ὑστεραίᾳ ἀναλα»βὼν τὴν στρατιὰν πᾶσαν καὶ περιελθὼν κατὰ τὰς πύ»λας τὰς φερούσας ἐπ' Ἐλευθεράς τε καὶ τὴν Ἀττι»κὴν ἐστρατοπέδευσεν οὐ πολὺ ἀπέχων τῆς Καδμείας, »ὥστε ἐγγὺς εἶναι ὠφέλειαν τῶν Μακεδόνων[2] τοῖς τὴν

---

[1]) Ἀγνοοῦμεν διὰ τί ἀπηξίωσεν ὁ Forchhammer σημειῶσαί που τοῦ Θηβαϊκοῦ αὐτοῦ πίνακος καὶ τὸ πολυάνδριον.

[2]) Γνωστὸν ὅτι μετὰ τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ μάχην εἰσήγαγεν ὁ Φίλιππος εἰς Θήβας Μακεδόνων φρουράν, τὴν Καδμείαν κατέχουσαν. Παυσ. 9, 1, 8.

»Καδμείαν ἔχουσιν. Οἱ γὰρ Θηβαῖοι τὴν Καδμείαν διπλῷ »χάρακι ἐφρούρουν ἀποτειχίσαντες ὡς μήτε ἔξωθέν »τινα τοῖς ἐγκατειλημμένοις δύνασθαι ἐπωφελεῖν, μήτε »αὐτοὺς ἐκθέοντας βλάπτειν τι σφᾶς ὁπότε τοῖς ἔξω »πολεμίοις προσφέροιντο. Ἀλέξανδρος δὲ... διέτριβε »πρὸς τῇ Καδμείᾳ κατεστρατοπεδευκώς... Ἀλλά... »Περδίκκας προτεταγμένος τῆς φυλακῆς τοῦ στρατο- »πέδου σὺν τῇ αὐτοῦ τάξει καὶ τοῦ χάρακος τῶν πο- »λεμίων οὐ πολὺ ἀφεστηκώς, οὐ προσμείνας παρ' Ἀ- »λεξάνδρου τὸ ἐς τὴν μάχην ξύνθημα αὐτὸς πρῶτος »προσέμιξε τῷ χάρακι καὶ διασπάσας αὐτὸν ἐνέβα- »βαλεν ἐς τῶν Θηβαίων τὴν προφυλακήν. Τούτῳ δὲ »ἑπόμενος Ἀμύντας... ἐπήγαγε καὶ αὐτὸς τὴν αὑ- »τοῦ τάξιν, ὡς εἶδε τὸν Περδίκκαν προεληλυθότα εἴσω »τοῦ χάρακος... ἔνθα δὴ Περδίκκας μὲν τοῦ δευτέ- »ρου χάρακος εἴσω παρελθεῖν βιαζόμενος αὐτὸς μὲν »βληθεὶς πίπτει αὐτοῦ· καὶ ἀποκομίζεται κακῶς ἔχων »ἐπὶ τὸ στρατόπεδον, καὶ χαλεπῶς διεσώθη ἀπὸ τοῦ »τραύματος· τοὺς μέν τοι Θηβαίους ἐς τὴν κοίλην »ὁδὸν τὴν κατὰ τὸ Ἡράκλειον φέρουσαν οἱ ἅμα »αὐτῷ εἰσπεσόντες.... συνέκλεισαν. Καὶ ἔς τε μὲν »ἐπὶ τὸ Ἡράκλειον ἀναχωροῦσιν εἵποντο τοῖς Θη- »βαίοις· ἐντεῦθεν δὲ ἐπιστρεψάντων αὖθις σὺν βοῇ τῶν »Θηβαίων φυγὴ τῶν Μακεδόνων γίγνεται... Κἂν »τούτῳ Ἀλέξανδρος τοὺς μὲν ἑαυτοῦ φεύγοντας »κατιδών, τοὺς Θηβαίους δὲ λελυκότας ἐν τῇ διώ- »ξει τὴν τάξιν, ἐμβάλλει ἐς αὐτοὺς συντεταγμένῃ τῇ »φάλλαγγι· οἱ δὲ ὠθοῦσι τοὺς Θηβαίους εἴσω τῶν πυ- »λῶν· καὶ τοῖς Θηβαίοις ἐς τοσόνδε ἡ φυγὴ φοβερὰ «ἐγίγνετο, ὥστε διὰ τῶν πυλῶν ὠθούμενοι ἐς τὴν πό-

»λιν οὐκ ἔφθησαν συγκλεῖσαι τὰς πύλας· ἀλλὰ συν-»εισπίπτουσι γὰρ αὐτοῖς εἴσω τοῦ τείχους ὅσοι τῶν »Μακεδόνων ἐγγὺς φευγόντων εἴχοντο, ἅτε καὶ τῶν »τειχῶν διὰ τὰς προφυλακὰς τὰς πολλὰς ἐρήμων ὄν-»των.»[1] Μετὰ τηλικαύτην εὐκρινῶν οὕτω λόγων σαφήνειαν, τίς ποτε ἆρά γε ἄλλως ἢ ἔξω τοῦ περιβόλου δύναται συλλαβεῖν εὑρισκόμενον τὸ Ἡράκλειον; ἔστι τις ὁ ἀμφιβάλλειν δυνάμενος περὶ τῆς τοῦ χάρακος θέσεως ἐν ᾗ ἔτυχεν ὂν τὸ Ἡράκλειον; Καὶ ἡ ἐλαχίστη ἀμφιβολία περὶ τῆς τοῦ προκειμένου χάρακος θέσεως ἀποβαίνει ἐσχάτως ἀσύγγνωστος, διότι αὐτόδηλον ὁπόσον μέγας ὁ παραλογισμὸς τοῦ ὑποθέσθαι, ἔστω καὶ ἐπὶ στιγμήν, ὅτι ἔσω καὶ οὐχὶ ἔξω τοῦ περιβόλου κατεσκεύασαν οἱ Θηβαῖοι αὐτὸν τοῦτον τὸτ χάρακα. Ὁ Forchhammer ὅμως, πάντα ταῦτα εἰς οὐδέν, ὡς ἔοικε, λογισάμενος, εἴσω τοῦ περιβόλου τόν τε Ἰσμήνιον λόφον καὶ τὸ Ἡράκλειον ἀνέδην ἐνέθηκεν. Ὅτι δὲ ἡ μεσημβρινὴ ἢ μεσημβρινοδυτικὴ τοῦ περιβόλου πλευρὰ κατὰ πολὺ τῇ Καδμείᾳ προσήγγιζε, τοῦτο ἐκ τῶν ἀνωτέρω «ἐστρατοπέδευσεν οὐ πολὺ ἀπέχων τῆς Καδμείας,»—πρὸς τῇ Καδμείᾳ κατεστρατοπεδευκὼς» ἀρκούντως ἐμφαίνεται. Φανερὸν δὲ ὡςαύτως ὅτι αἱ ἐπ' «Ἐλευθερὰς καὶ τὴν Ἀττικὴν» φέρουσαι κατ' Ἀρριανὸν πύλαι, οὐ δύνανται εἶναι ἄλλαι ἢ αὐταὶ αἱ ὑπὸ Παυσανίου Ἠλέκτραι ὀνομαζόμεναι Τὴν ταὐτότητα ποιεῖ μὲν δήλην καὶ ἡ ῥῆσις τοῦ Παυσανίου ἥδε, «ἐρχομένῳ δὲ ἐκ Πλαταίας ἔσοδος ἐς τὰς Θήβας κατὰ πύλας ἐστὶν Ἠλέκτρας»,[2] γνωστοῦ ὄν-

[1]) Ἀρριαν. Ἀναβ. I. 7—8.

[2]) Παυσ. 9, 8, 7.

τος ὅτι αἱ Ἐλευθεραὶ καὶ αἱ Πλαταιαὶ εἰς τὴν αὐτὴν ἀπὸ Θηβῶν ἔτεινον εὔθυνσιν, ἀλλὰ πολλῷ ἀκριβέστερον ποιεῖ αὐτὴν φανερὰν τὸ πρὸ τῶν πυλῶν τούτων ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ περιηγητοῦ πολυάνδριον, ἐν ᾧ δή, ὡς λέγει, οἱ αὐτοῦ πεσόντες τῶν ἀντιστάντων τῷ Ἀλεξάνδρῳ Θηβαίων αὐτοῦ καὶ ἐτάφησαν.[1]

Γνωστῆς οὔσης ἤδη τῆς θέσεως τῆς Καδμείας μεθ' ὅσα ἤδη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν διελάβομεν, εὐχερῶς δύναταί τις, κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Ἀρριανοῦ, τοποθετῆσαι καὶ τὰ τῆς μεσημβρινῆς τοῦ περιβόλου πλευρᾶς ὅρια. Ταῦτα κατὰ μὲν τὸν Οὐλερῖχον, ὡς καὶ πρότερον εἴπομεν, τίθενται οὐ πόρρω τι πρὸς νότον τοῦ ἐφ' οὗ ἡ νῦν πόλις λόφου, κατὰ δὲ τὸν Forchhammer ἐν τῷ κωμιδίῳ Τάχυ. Περὶ τῆς μόνης ἀξίας λόγου γνώμης τοῦ Οὐλερίχου σημειούμεθα ἐνταῦθα ὅτι κατὰ τοῦτο καὶ μόνον ἥμαρτεν, ὅτι ἀφῆκεν ἔξω τοῦ περιβόλου τὸ κάτω μέρος τοῦ τε Ἰσμηνίου λόφου καὶ τοῦ ὑπὲρ τὰς καμάρας λοφίσκου, ὅπερ κατὰ πάντα πολεμικὸν λόγον οὐκ ἔδει γενέσθαι, ἐπειδὴ ἀπὸ τῶν δύο ὑψωμάτων τούτων ῥᾳδίως ἂν προσεβάλλοντο τὰ τείχη ὑπὸ ἐπερχομένου ἐχθροῦ, ὡς κατὰ πολὺ ὑποκείμενα. Τὰ δὲ κατὰ Eorchhammer τῆς ἐνταῦθα πλευρᾶς ὅρια, οὐδεμιᾶς βεβαίως ἀναιρέσεως χρῄζουσιν, ὡς ὄντα αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ αὐταπόδεικτα. Ὅτι δὲ καὶ ἡ «κοίλη ὁδός», ἡ εἰς τὸ Ἡράκλειον φέρουσα, οὐ δύναται εἶναι ἄλλη ἢ ὁ προμνημονευθεὶς χείμαρρος, καὶ τοῦτο καθ' ἡμᾶς πρόδηλον. Παρ' αὐτὸν δὲ ἢ ἐπ' αὐτοῦ, τοῦτ' ἐστιν ἐκεῖ που ἔνθα ἐστίν, εἰ μὴ ἀπατώμεθα, τὸ πρὸς μεσημβρίαν μέ-

---

[1]) Παυσ. 9, 10, 1.

ρος τοῦ κήπου τοῦ Λουκᾶ Τσαγκλῆ, ἵσταντο πάντως αἱ πύλαι Ἠλέκτραι.[1] Ἐπὶ πλέον προστιθέμεθα ἐνταῦθα ὅτι καὶ κατ' Εὐριπίδην ὁ Ἰσμήνιος λόφος ἦν ἔξω τῶν τειχῶν, διότι ὁ ἐν ταῖς Ἱκέτισιν αὐτοῦ ἄγγελος λέγεται ἰδὼν ἀπὸ πύργου τινὸς παρὰ τὰς Ἠλέκτρας πύλας τὸν εἰς ἀναίρεσιν τῶν Ἀργείων νεκρῶν ἀφικόμενον σὺν τῷ Θησεῖ στρατὸν ἀναβαίνοντα ἐπὶ τὸν «Ἰσμήνιον ὄχθον».[2] Τὸ ἐπὶ τοῦ Ἰσμηνίου λόφου ἐπισημότατον ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος κατεῖχε κατ' Οὐλερῖχον τὴν θέσιν ἔνθα τὰ νῦν ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου Λουκᾶ μετὰ τοῦ περὶ αὐτὸν νεκροταφείου, καθ' ἃ καὶ πρότερον εἴπομεν, τὴν ὑγιᾶ δὲ ταύτην γνώμην οὐκ ἔχομεν καὶ ἡμεῖς ὅπως μὴ ἀσπασώμεθα.[3] Τὰ ἄξια θέας καὶ μνείας ὅσα εἶδεν ὁ Παυσανίας κατὰ τὸ ἱερὸν τοῦ Ἰσμηνίου Ἀπόλλωνος καὶ τὸ Ἡράκλειον, εὑρίσκει ὁ ἀναγνώστης ἐν Βοιωτικῶν κεφαλαίῳ **10—11.**

Ἐν ᾧ ἔτι εὑρίσκετο ὁ Παυσανίας περὶ τὸ Ἡράκλειον ἐδείχθη αὐτῷ πρὸς πολλοῖς ἄλλοις καὶ ὁ Σωφρονιστὴρ λίθος, ἔχων ἐπ' αὐτοῦ βωμὸν Ἀπόλλωνος Σποδίου, ἔνθα καὶ μαντικὴ ἀπὸ κληδόνων ἐνηργεῖτο. Ἡ θέσις τοῦ πάλαι Σωφρονιστῆρος καθ' ἡμᾶς ἐστιν ὁ ἀνωτέρω τῶν καμαρῶν τοῦ ὑδραγωγείου εὑρισκόμενος λοφίσκος. Ἐντεῦθεν ἐδείχθη ὡσαύτως τῷ περιη-

---

1) Ulr. αὐτόθι.

2) Εὐριπ. Ἱκετ. 650—655.

3) Περὶ τῆς ἐπισημότητος τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ἰσμ. Ἀπόλλ. Ἴδε Preller griech. mythol. I, s. 210. O. Jahn Bilderchroniken p. 43. f. Ἡροδ. I, 92. Υ, 59. Παυσ. 9, 10. Ἴσως τῷ αὐτῷ ὀνόματι Ἰσμήνιος λόφος ὠνομάζετο τὸ ὅλον μέρος ἀπὸ τοῦ Ἁγ. Λουκᾶ μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ ὑπὲρ τὴν Πηγὴν λόφου.

γητῇ τό τε ἄγαλμα καὶ ὁ βωμὸς Ὄγγας Ἀθηνᾶς, ἐν ὑπαίθρῳ, ἀναθήματα τοῦ Κάδμου.[1] Καθ' ἡμᾶς ὁ Οὐλερῖχος οὐ πολὺ ὀρθῶς τίθησι τὸν βωμὸν τοῦτον ἐγγύτατα τοῦ ποταμοῦ Δίρκης. Ἴσως πολλῷ ἀνώτερον, ἤτοι ὄπισθέν που τῶν τοῦ ὑδραγωγείου καμαρῶν, καὶ πρὸ τῶν ἐκεῖ που πλησίον Ὠγυγίων πυλῶν ἵστατο. Ἔστι δὲ τὸ ὄνομα Ὄγγα φοινικικὸν κατὰ Παυσανίαν, τῶν φοινίκων Ὄγγαν τὴν Ἀθηνᾶν καλούντων [2]), ἐκ δὲ τούτου καὶ αἱ γειτνιάζουσαι τῷ τῆς Ὄγγας βωμῷ πύλαι, «Ὄγκας Ἀθάνας» ὑπ' Αἰσχύλου ἐκλήθησαν.[3] («Ὀγκαίη πύλη» κατὰ Νόννον).

Γενήσεται δὲ καὶ περὶ τούτων λόγος ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ.

Μετὰ τὴν ἐπίσκεψιν τῶν ἔξω τοῦ μεσημβρινοῦ περιβόλου ἀξίων λόγου χωρίων καὶ τὴν μνείαν πάντων τῶν ἐνταῦθα ἀξιοθεάτων, εἰσῆλθεν ὁ Παυσανίας εἰς τὸν περίβολον τῆς πόλεως διὰ τῶν Ἠλεκτρῶν πυλῶν, καὶ μετὰ μικρὸν ἀνῆλθεν ἐπὶ τὴν Καδμείαν ἐγγύς τε οὖσαν καὶ ἀποτελοῦσαν τὴν τῶν συγχρόνων αὐτῷ Θηβαίων, ὥσπερ καὶ τῶν νῦν, πόλιν. Ἐν τῇ ὑπαρχούσῃ δὲ τότε ἐπὶ τῆς Καδμείας, τῆς πόλεως τῶν ὀλίγων ἀπομεινάντων Θηβαίων, ἀγορᾷ, εἶδεν ὁ περιηγητὴς καὶ ἠξίωσε μνείας ἄλλα τε πολλά, ἅπερ ὁ ἀναγνώστης ὁρᾷ ἐν βοιωτικῶν κεφαλαίῳ 12, 3—4. 16, 1—2, καὶ τὰ προμνημονευθέντα ἐρείπια τῆς οἰκίας (τῶν βασιλείων) τοῦ Κάδμου. Ὅτι ὁ Κάδμος ᾤκει ἐπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ λό-

---

1) Παυσ. 6, 12, 1.

2) Παυσ. αὐτόθι.

3) Ἡσυχ. λ, «Ὄγκας Ἀθάνας».

φου, ὃς τὸ μὲν πρῶτον ἐκλήθη Καδμεία, εἶτα δὲ (μετὰ τὸν συνοικισμὸν τῆς κάτω πόλεως) ἀκρόπολις, καὶ τελευταῖον Θῆβαι, (ὡς μόνος αὐτὸς διαφυγὼν τὴν ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐρήμωσιν), ποιοῦσι καταφανέστατον καὶ οἵδε οἱ λόγοι τοῦ Παυσανίου, «Κάδμος δὲ τὴν πόλιν τὴν καλουμένην ἔτι καὶ ἐς ἡμᾶς Καδμείαν ᾤκισεν· αὐξηθείσης δὲ ὕστερον τῆς πόλεως, οὕτω τὴν Καδμείαν ἀκρόπολιν συνέβη τῶν κάτω γενέσθαι Θηβῶν» [1].

Πρὸς τοῖς ἄλλοις μνημείοις τοῖς ἐν τῇ ἐπὶ τῆς Καδμείας ταύτῃ ἀγορᾷ, τῇ κειμένῃ ἴσως ἐκεῖ που ἔνθα τὸ νοτιώτερον μέρος τῆς διασχιζούσης τὴν νῦν πόλιν ὁδοῦ τοῦ Ἐπαμινώνδου, ὑπῆρχε καὶ ὁ ἀνδριὰς τοῦ μεγάλου τούτου ἀνδρός, ὁ ἔχων τὸ μεστὸν ἐκεῖνο δόξης ἐπίγραμμα,

ΗΜΕΤΕΡΑΙΣ ΒΟΥΛΑΙΣ ΣΠΑΡΤΗ ΜΕΝ ΕΚΕΙΡΑΤΟ ΔΟΞΑΝ
ΜΕΣΣΗΝΗ Δ ΙΕΡΗ ΤΕΚΝΑ ΧΡΟΝΩ· ΔΕΧΕΤΑΙ
ΘΗΒΗΣ Δ. ΟΠΛΟΙΣΙΝ ΜΕΓΑΛΗ ΠΟΛΙΣ ΕΣΤΕΦΑΝΩΤΑΙ
ΑΥΤΟΝΟΜΟΣ Δ ΕΛΛΑΣ ΠΑΣ ΕΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΗ· [2]

Μετὰ τὴν ἐπίσκεψιν τῆς Καδμείας καὶ τῶν ἐπ' αὐτῆς κατέβη ὁ Παυσανίας καὶ διὰ τῆς ἐρήμαυ ἤδη κάτω πόλεως ἐτράπη τὴν πρὸς τὰς Πραιτίδας πύλας ἄγουσαν εὔθυνσιν. Ἦσαν δὲ αἱ Προιτίδες πύλαι ἐγγὺς τῆς ὄχθης τοῦ Ἰσμηνοῦ, πρὸ τῆς βρύσεως τῶν Ἁγίων Θεοδώρων, ὡς ἐροῦμεν καὶ ἀλλαχοῦ τοῦ λόγου. Πρὶν ἢ ἀφίκηται εἰς τὰς Προιτίδας πύλας ἔστη ὁ Παυσανίας πρὸ τοῦ θεάτρου τῆς πόλεως καὶ τοῦ ἐγγύτατα αὐτοῦ ναοῦ τοῦ Διονυσίου Λυσίου. Ἐκεῖ που πλησίον

---

[1]) Παυσ. 9. 5, 2.
[2]) Παυσ. 9, 15 6.

εἶδεν ἐπίσης ὁ περιηγητὴς ναὸν Ἀρτέμιδος Εὐκλείας. Τὸ ὄνομα τῆς θεᾶς ταύτης ἀρκεῖ, ὥσπερ ὀρθῶς ὅτε Οὐλερῖχος καὶ ὁ Βουρσιανὸς ἀποφαίνονται, εἰς δήλωσιν τῆς ἐνταῦθα θέσεως τῆς πάλαι ἐν τῇ κάτω πόλει ἀγορᾶς, ἐκείνης δῆλα δὴ, εἰς ἣν οἱ τοῦ Ἀλεξάνδρου μαχηταί, ἅμα εἰσπεσόντες εἰς τὸν περίβολον διά τε τῶν πυλῶν καὶ τῶν ἐρήμων φυλακῆς τειχῶν, ὥρμησαν. Ἐν πάσῃ βοιωτικῇ πόλει ἵστατο κατὰ Πλούταρχον [1]) ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς, ἐὰν μὴ ναὸς, τοὐλάχιστον βωμὸς ἢ ἄγαλμα τῆς Εὐκλείας Ἀρτέμιδος, ἣν θεὰν ὡςαύτως ἐν τῇ ἀγορᾷ τῶν Θηβῶν καὶ ὁ Σοφοκλῆς τίθησι, λέγων ἐν Οἰδίποδι τυράννῳ,

«Ἄρτεμιν, ἃ κυκλόεντ' ἀγορᾶς θρόνον, Εὐκλέα, θάσσει [2]

Ἔτι δὲ καὶ Ἀγοραῖον Ἑρμῆν συναριθμεῖ ἐν τοῖς ἐνταῦθα μνημείοις ὁ Παυσανίας [3]). Ταῦτα πάντα, λέγομεν, πείθουσιν ὅτι ἐνταῦθά που ἦν ἡ τῆς κάτω πόλεως ἀγορὰ, ἣν ἐκόσμουν κατὰ Διόδωρον τὸν Σικελιώτην καὶ Πλούταρχον πολλαί τινες καὶ καλαὶ παρεστῶσαι στοαὶ, ὧν τις μεγάλη ἐλέγετο. Ἀνέκειτο δὲ ἐν αὐταῖς μέγα καὶ παντοδαπὸν πλῆθος ὅπλων, λαφυραγωγηθέντων ἀπὸ τῶν ἑκάστοτε πολεμίων καὶ μάλιστα ἀπὸ τῶν πεσόντων περὶ τὸ Δήλιον Ἀθηναίων,

---

[1]) Πλουτ. Ἀριστ. κεφ. 20.

[2]) Οἰδ. τυρ. 161. Ἐνταῦθα σημειοῦται ὁ σχολιαστὴς ὅτι τὸ εὐκλέα ἐστὶν ἐπίθετον τῇ Ἀρτέμιδι, καὶ ὅτι ἡ θεὸς αὕτη ἐν «ταῖς ἀγοραῖς εἵλεῖται», σὺν δὲ τούτοις Εὔκλεια Ἄρτεμις, οὕτω «παρὰ βοιωτοῖς τιμᾶται». Μετὰ τὴν σαφῆ ταύτην καὶ εὔλογον σημείωσιν τοῦ σχολιαστοῦ οὐδαμῶς δικαιοῦνται ὅσοι τῶν νεωτέρων ἐκδοτῶν ὑπολαμβάνουσι τὸ εὐκλέα ἐπίθετον εἰς τὸ θρόνον δῆθεν ἀναφερόμενον.

[3]) Παυσ. 9, 172.

ῶν εἰς τοσοῦτον ἀπέβη τὸ πάθημα, «ὥστε τοὺς Θηβαίους ἐκ τῆς τῶν λαφύρων τιμῆς τήν τε στοὰν τὴν μεγάλην ἐν ἀγορᾷ κατασκευάσαι καὶ χαλκοῖς ἀνδριᾶσι κοσμῆσαι, τοὺς δὲ ναοὺς καὶ τὰς κατὰ τὴν ἀγορὰν στοὰς τοῖς ὅπλοις τοῖς ἐκ τῶν σκύλων προσηλωθεῖσι καταχαλκῶσαι».[1] Τὴν θέσιν τῆς ἀγορᾶς ταύτης τίθησιν ὁ Οὐλερῖχος ἐπὶ τοῦ κοίλου ἐκείνου χωρίου, ὅπερ ὑπόκειται τῷ πρὸς βορρᾶν τῆς νῦν πόλεως ἐνετικῷ πύργῳ καὶ τοῖς ἀπαντικρὺ παρεστῶσι λοφίσκοις. Βεβαίως ἐνταῦθα θετέον τὴν ἀγορὰν ταύτην, ἀλλ᾽ ὀλίγον ἐγγύτερον πρὸς τὸν βορειανατολικώτερον λοφίσκον, τὸν πλησιάζοντα πρὸς τοὺς ἁγ. Θεοδώρους, ἢ πρός τε τὸν ἀνωτέρω ἐνετικὸν πύργον καὶ τὸν ἀμέσως ὑπ᾽ αὐτὸν εὑρισκόμενον ἕτερον λοφίσκον, τὸν ἐγγύτερον πρὸς τὴν κώμην Πυρὶ καὶ τὸν ποταμὸν Δίρκην. «Πρὸς ταῖς Προιτίσι» ἀναφέρει ὁ Παυσανίας τό τε θέατρον καὶ τὴν Εὔκλειαν Ἄρτεμιν, πρὸς δὲ τούτοις καὶ τὸν Ἀγοραῖον Ἑρμῆν· διὰ ταῦτα μᾶλλον πρὸς τὴν γειτονίαν τῶν παρὰ τοὺς Ἁγίους Θεοδώρους λοφίσκων θετέον τὴν ἀγοράν. Ἐν γένει τὸ κοῖλον ὑπὸ τοὺς πρὸς βορρᾶν πρόποδας τῆς νῦν πόλεως χωρίον φαίνεται ὂν αὐτοφυῶς τὸ ἐπιτηδειότατον πρὸς ἀγορὰν τῆς κάτω πόλεως, ἐπειδὴ καὶ τὸ κέντρον αὐτῆς οὐ πολὺ ἀπεῖχεν ἐντεῦθεν, καὶ τὸ ἔδαφος αὐτό, ἡ φυσικωτάτη ὂν συμβολὴ τῶν κυριωτάτων τῆς χώρας ὁδῶν, καθίστη ἐνταῦθα τὴν ἀγοραίαν ἐπιμιξίαν πολλῷ εὐχερεστέραν ἢ ἄλλοθί που τῆς πόλεως. Πρὸς τοῖς ἀνωτέρω μνημείοις εἶδεν ὁ Παυσανίας καὶ ἄλλα οὐκ ὀλίγα, ἅπερ ὁ ανα-

---

[1]) Διοδ. Σικ. βιβλ. 12, κεφ. 70. Πλούτ. Περὶ Σωκρ. δαιμ. κεφ. 23.

γνώστης εὑρίσκει ἐν Βοιωτικῶν κεφ 16, 4. καὶ 17, 1—3. Εὐνόητον δὲ διὰ τὶ ὁ Παυσανίας οὐδένα λόγον περὶ τῆς ἐνταῦθα ἀγορᾶς ἐποιήσατο· διότι, δῆλα δὴ, πᾶσα ἡ κάτω πόλις ἐπ᾽ αὐτοῦ, ὡς αὐτὸς λέγει, ἦν παντελῶς ἔρημος, πλὴν τῶν ἐναπομεινάντων ἱερῶν.

Μετὰ τὴν ἀπαρίθμησιν ταύτην τῶν περὶ τὸ θέατρον καὶ τὴν ἀγορὰν μνημείων ποιεῖται ὁ περιηγητὴς πάντη ἀόριστον μνείαν τοῦ ἐν κοινῷ γῆς μνήματος τῶν ἀδελφῶν Ἀμφίονος καὶ Ζήθου [1]). Τοῦτο εἶδε προσελθὼν ὁ Παυσανίας, διότι δίδωσι τὴν ἐξ αὐτοψίας μαρτυρίαν ὅτι οἱ ὑποβεβλημένοι κάτωθεν αὐτοῦ λίθοι «οὐκ ἦσαν εἰργασμένοι πρὸς τὸ ἀκριβέστατον,» ἐξ ἐκείνων ὄντες, οἵπερ «τῇ ᾠδῇ τοῦ Ἀμφίονος ἠκολούθησαν».[2] Ὁ Οὐλερῖχος ὑπολαμβάνει τὸ κοινὸν Ἀμφίονος καὶ Ζήθου μνῆμα ὡς ἔξω τῆς βορείας τοῦ τείχους πλευρᾶς ὑπάρξαν, καὶ ἐπάγεται μάρτυρας εἰς τοῦτο τὸν Εὐριπίδην καὶ τὸν Αἰσχύλον· ἀλλὰ καθ᾽ ἡμᾶς οὐδέτερος τῶν μαρτύρων τούτων ἀποφαίνει τὴν τοιαύτην γνώμην αὐτοῦ ἀξιόπιστον [3]). Οὔτε οἱ τοῦ ἐν Ἱκέτισιν ἀγγέλου λόγοι, ὅτι δηλαδὴ εἶδεν «ἔνερθε σεμνῶν μνημάτων Ἀμφίονος» τὰ ἅρματα τοῦ σὺν τῷ Θησεῖ ἐλθόντος στρατοῦ, οὔτε οἱ τοῦ ἐν ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας ἑτέρου ἀγγέλου, λέγοντος ὅτι ὁ Παρθενοπαῖος προσετάχθη «Βορραίαις πύλαις, τύμβον κατ᾽ αὐτὸν Διογενοῦς Ἀμφίονος», ἀποδεικνύουσιν ἀποχρώντως ἐκεῖνο, ὅπερ ἐνταῦθα ὁ Οὐλερῖχος διϊσχυρίζε-

---

[1]) Παυσ. 9, 17, 3.

[2]) Παυσ. αὐτόθι.

[3]) Ulr Reis u. Forsch II. top. v. theb. 16.

ται.[1] Ἀλλ' οὐδὲ ἡ τῆς κόρης Ἀντιγόνης ἐρώτησις «τίς οὗτος ἀμφὶ μνῆμα τὸ Ζήθου περᾷ;» δίδωσιν ἀναγκαίως νοῆσαι τὸ μνῆμα κείμενον ἔξω τοῦ περιβόλου. Πᾶσαι αἱ ποιητικαὶ αὗται ῥήσεις ἑρμηνεύονται ἀπταίστως καὶ ὅταν τις ὑπολάβῃ τὸ μνῆμα οὐχὶ μόνον ἐπὶ τῆς ἔξω ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς ἐντὸς τοῦ περιβόλου γειτονίας.

Ἡ ἑτέρα τοῦ Οὐλερίχου γνώμη, ὅτι δέον διακρίνειν τοῦ τύμβου Ἀμφίονος καὶ Ζήθου τὸ ὑπ' Ἀρριανοῦ, Πλουτάρχου, καὶ Ξενοφῶντος ἀναφερόμενον ἐν τῇ πόλει Ἀμφεῖον ἢ Ἄμφιον καλούμενον χωρίον, ἐστὶ πάνυ ὀρθή[2]. Ἀμφεῖον ὠνομάζετο, πιθανώτατα ἐκ τῆς γειτονίας τοῦ τύμβου, τμῆμά τι τῆς πόλεως, ἐπί τινος ὑψώματος κείμενον[3]. Ἐπ' αὐτοῦ ὡς ἐχυροῦ πως ὑψώματος ἐτάχθη μοῖρά τις τοῦ τῶν Θηβαίων στρατοῦ ἐπὶ τῆς κατ' Ἀλεξάνδρου ἀποστασίας· καὶ ἀντέσχε μὲν μέχρι τινὸς ἡ μοῖρα αὕτη, κατόπιν ὅμως, πανταχόθεν τῶν Μακεδόνων ἐπιφαινομένων καὶ ἀπροσμαχήτων ὄντων διὰ τὸ πολλαπλάσιον, «διὰ τῆς πόλεως εἰς τὸ πεδίον» ἐξέπεσε.[4] Ἦν δὲ τὸ Ἀμφεῖον κατ' Οὐλερῖχον ὁ ἀπαντικρὺ τοῦ μεγάλου ἑνετικοῦ πύργου καὶ πρὸς τὴν γειτονίαν τῶν Ἁγίων Θεοδόρων χθαμαλώτερος λόφος, ἐν ᾧ τὰ νῦν ἐξορύττεται σήπιον. Οὐδένα ἔχει τις λόγον ὅπως ἀρνηθῇ ὅτι τὸ Ἀμφεῖον ὑπῆρξεν εἴτε ἐπὶ τοῦ σηπιούχου τούτου λόφου, εἴτε

---

[1]) Ulr. Reis. u. Forsch. II. top. v. theb. 16—17. Πρβ. Εὐριπ. Ἱκετ. 663. Φοιν. 145. Αἰσχ. ἑπτὰ ἐπὶ Θήβ. 509.

[2]) Ulr. αὐτόθι πρβ. Ἀρριαν. Ἀναβ. I, 87, Πλουτ. περὶ τοῦ Σωκρ. δαιμ. κεφ. 4. Ξενοφ. ἑλλ. ἑ. 4, 8.

[3]) Ἀρριαν. αὐτόθι.

[4]) Ἀρριαν. αὐτόθι.

ἐπὶ τοῦ ὑπερκειμένου αὐτοῦ ἀνατολικῶς, τοῦ λεγομένου τὰ νῦν Καστέλλας, ὅπερ καὶ πολλῷ πιθανώτερον. Ὁ Forchhammer ὅμως ἄλλα ἀντ᾽ ἄλλων καὶ ἐνταῦθα ἐξέλαβε. Κατ᾽ αὐτὸν ὁ μὲν Ἀμφίων εἶχεν ἴδιον μνῆμα (τύμβον), τὸ δὲ Ἀμφεῖον ἦν τὸ «ἐν κοινῷ γῆς χῶμα Ἀμφίονος καὶ Ζήθου.» Καὶ τὸν μὲν τύμβον ἐκεῖνον τίθησιν ἐπὶ τῆς Καστέλλας, τὸ δὲ Ἀμφεῖον ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ Ἁγίου Λουκᾶ, ὃν ἤδη, καθάπερ οὐχ ἅπαξ εἴδομεν, ὡς τὸν Ἰσμήνιον λόφον ἀπεδεξάμεθα.

Ἀπὸ τοῦ μνήματος τοῦ Ἀμφίονος καὶ Ζήθου κατέβη ὁ Παυσανίας εἰς τὰς Προιτίδας πύλας, δι᾽ ὧν ἐξελθὼν τὴν ἐκεῖθεν εἰς Χαλκίδα ἄγουσαν λεωφόρον ἐτράπετο. Ἅμα δὲ ἐξελθὼν εὗρεν, ὥς που πρότερον εἴρηται, ἄλλα τε μνημεῖα ἑκατέρωθεν τῆς λεωφόρου[1] καὶ τὴν Οἰδιποδίαν κρήνην, ἐν δεξιᾷ, καὶ κατ᾽ ὀλίγα τινὰ ἴσως βήματα τῆς λεωφόρου ἀπέχουσαν. Ἡ ὁδὸς ἡ ἄγουσα καὶ νῦν κατὰ φυσικωτάτην φορὰν ἀπὸ Θηβῶν εἰς Χαλκίδα ἔχει ἐν δεξιᾷ, ἅμα τῇ ὑπερβάσει τοῦ Ἰσμηνίου ποταμοῦ, τὴν βρύσιν τῶν Ἁγίων Θεοδώρων, ὥστε προδήλως, λέγομεν καὶ πάλιν, καθορᾷ πᾶς τις ἐνταῦθα τὴν Οἰδιποδίαν κρήνην.

Μεταβὰς ἐντεῦθεν ὁ Παυσανίας ἐπὶ τοὺς πρὸς Εὔβοιαν τετραμμένους τόπους τῆς Βοιωτίας, ἐπανῆλθεν

[1]) Παυσ. 9, 23, 1—3. Ἡ ἀπὸ τῆς Βρύσεως τῶν Ἁγ. Θεοδώρων ἄγουσα τὰ νῦν διὰ τῆς πεδιάδος εἰς Καρδίτσαν ὁδὸς συμπίπτει τῇ ἀρχαίᾳ ἀπὸ τῶν Προιτίδων πυλῶν εἰς Ἀκραίφνιον. Reis. us Forsch. II. Top. v. Theb. 20 — Ἀγνοοῦμεν διὰ τίνων πυλῶν εἰσῆλθεν ὁ Παυσανίας εἰς Θήβας κατὰ τὴν ἐξ Ἀκραιφνίου ἐπάνοδον. Κατ᾽ εὐθυφερῆ πορείαν ὤφειλεν εἰσελθεῖν εἴτε διὰ τῶν Προιτίδων εἴτε διὰ τῶν πρὸς βορρᾶν (τῶν ἐπὶ τῆς πεδιάδος) ἀλλὰ τοῦτο οὐδαμῶς ὑπεδήλωσεν, ἅτε ἀμέσως πρὸς τὰς Νηΐστας σπεύσας.

αὖθις εἰς τὰς Προιτίδας πύλας. Ἀπαριθμήσας δὲ καὶ τὰ ἐν ἀριστερᾷ τῷ ἐξιόντι τῶν πυλῶν τούτων ἄξια λόγου οἰκοδομήματα καὶ μνημεῖα, οἷον τὸ γυμνάσιον καὶ στάδιον καὶ ἡρῷον τοῦ Ἰολάου, σὺν δὲ τούτοις καὶ τὸν ἱππόδρομον, ἐν ᾧ ἦν τὸ Πινδάρου μνῆμα, ἐτράπετο τὴν διὰ τῆς πεδιάδος εἰς Ἀκραίφνιον ἄγουσαν, ὁπόθεν ἐπανῆλθεν αὖθις εἰς Θήβας ἵνα καταλίπῃ αὐτὰς διὰ παντός, ἐξερχόμενος τῶν Νηϊστῶν πυλῶν καὶ μεταβαίνων εἰς Θεσπιάς τε καὶ εἰς ἄλλας τῶν πρὸς δυσμὰς Βοιωτικῶν πόλεων.

Πρὸ τῶν Νηϊστῶν πυλῶν εὗρεν ὁ περιηγητὴς ἅμα ἐξελθὼν τὸν ποταμὸν Δίρκην καὶ ἐπὶ τῆς ἀπαντικρὺ ὄχθης αὐτοῦ τὸ ἐπίσημον προάστειον Κυνὸς Κεφαλάς, ὧν τὴν θέσιν κατέχει ἡ νῦν κώμη Πυρὶ καὶ οἱ πρόποδες τῶν ὑπερκειμένων αὐτῆς μεσημβρινοδατικῶς λόφων. Μεταξὺ τῶν πυλῶν τούτων καὶ τοῦ πρὸ αὐτῶν ποταμοῦ διελείπετο μικρός τις χῶρος, ὀλίγον τι πρὸς βορρᾶν, κατὰ τὴν πρὸς τὸ πεδίον δῆλα δὴ φορὰν αὐτοῦ, εὐρυνόμενος. Ὁ χῶρος οὗτος ἐκαλεῖτο Σύρμα Ἀντιγόνης διὰ τὸ λέγεσθαι ὅτι ἐπ' αὐτοῦ ἡ φιλάδελφος κόρη ἔσυρε πὸν νεκρὸν τοῦ αταφίᾳ καταδικασθέντος ἀδελφοῦ Πολυνείκους καὶ ἐπέβαλεν ἐπὶ τὴν ἐξημμένην τοῦ Ἑτεοκλέους πυράν.[1] Μνημεῖα ἐπὶ τοῦ Σύρματος Ἀντιγόνης ἦσαν, τάφος Μενοικέως, ἐγγύτατα τῶν πυλῶν, καὶ κίων μετὰ λιθίνης ἐπ' αὐτοῦ ἀσπίδος, ὀλίγον τι ἀπωτέρω, σημαίνων τὸν τόπον ἐν ᾧ ἔσχε χώραν ἡ τῶν ἀτυχῶν ἀδελφῶν Πολυνείκους καὶ Ἑτεοκλέους ἀλληλοκτονία. Μεταβὰς ὁ Παυσανίας ἀπὸ τοῦ Σύρματος τῆς Ἀντιγόνης ἐπὶ τὴν

[1]) Παυσ. 9, 25, 1—2.

ἀπαντικρὺ ὄχθην εὗρεν, ἅμ᾽ ἐκεῖσ᾽ ἀφικόμενος τὰ μνημονευθέντα ἤδη τῆς τοῦ Πινδάρου οἰκίας ἐρείπια. Τὰ λοιπὰ μνημεῖα καὶ ἱερὰ ὅσα εἶδεν ὁ Παυσανίας ἐν αὐταῖς τε ταῖς Κυνὸς Κεφαλαῖς καὶ ἐν τῇ ἀκολουθηθείσῃ ὑπ᾽ αὐτοῦ ἐντεῦθεν ὁδῷ ὁράτω ὁ βουλόμενος ἐν Βοιωτικῶν κεφαλαίῳ 25. Ἐκ πάντων δὲ τῶν μνημείων καὶ ἱερῶν, ὅσα ἐπὶ Παυσανίου ἐν Θήβαις καὶ τοῖς προαστείοις ἀπέμενον, οὐδὲν ἀτυχῶς εἰς ἡμᾶς καταλέλειπται, ἀλλ᾽ οὐδὲ ἠξίωσέ πω τις, ὡς μὴ ὤφελε, ἀνασκάψαι καὶ τὸ πολλὰ ἴσως ὑποκρύπτον τῆς μεγάλης ταύτης πόλεως ἔδαφος. Αἱ ἑπτάπυλοι Θῆβαι κατελέγοντο ἐν τοῖς ἑπτὰ τοῦ κόσμου δευτερεύουσι θαύμασι,[1] διὰ δὲ τὸ κάλλος τῶν ἁρμονικώτατα τῇ κιθαρῳδίᾳ Ἀμφίονος, κατὰ τὴν μυθολογίαν, κτισθέντων τειχῶν, ὥσπερ καὶ διὰ τὸ κάλλος τῶν τε ἐπὶ τοῦ περιβόλου πύργων καί τινων ἐν τῷ ἄστει ὁδῶν ἐλέγετο ἡ πόλις ὑπὸ τῶν ποιητῶν εὐστέφανος, εὔπυργος, καλλίπυργος, εὐρυάγυια, εὐρύχορος καὶ καλλίχορος.[2] Τὰ μόνα δὲ λείψανα, ἅπερ διεσώθησαν εἰς ἡμᾶς ἐκ τῆς ἐπισημοτάτης ἐκείνης καὶ ἱστορικωτάτης πόλεώς εἰσι, τό γε νῦν ἔχον, λίθοι τετράγωνοι ἀρχαίας οἰκοδομικῆς, ἐκτισμένοι ἔν τε τῷ πρὸς βορρᾶν τῆς πόλεως μεγάλῳ καὶ τῷ ἀνατολικώτερον μικρῷ ἐνετικῷ πύργῳ, καὶ ἴχνη τινα τοῦ τῆς Καδμείας τείχους πρός τε τὸ ἀνατολικὸν καὶ τὸ δυτικὸν καὶ τὸ βόρειον μέρος τῆς νῦν πόλεως.

---

[1]) Ἴδε Ung. Theb. Parad. l. I p. 38.

[2]) Αὐτόθι p. 28 καὶ 41.

Γ'.

Ἐκ τῶν ἑπτὰ τοῦ περιβόλου πυλῶν τρεῖς ἦσαν αἱ κυριώταται καὶ γνωριμώταται, αἱ δὲ λοιπαὶ τέσσαρες ἧττονος ἠξιοῦντο λόγου, ὥσπερ ἐμφαίνει ὁ Παυσανίας, ἐκείνας μὲν διὰ μακρῶν, ταύτας δὲ διὰ βραχέων διεξιών. Ἡ θέσις τῶν τριῶν κυρίων πυλῶν διορίζεται ὑπ' αὐτοῦ μετ' ἀκριβείας ἱκανῆς εἰς τὴν ἐπιεικῶς ἀσφαλῆ αὐτῶν ἀναζήτησιν. Ἡ ἀνεύρεσις ὅμως τῆς θέσεως ἑκάστης τῶν ὑπολειπομένων τεσσάρων ἐστίν, ὥσπερ προοιμιαζόμενοι εἴπομεν, σκοτεινότατον ζήτημα, διότι τὰ περὶ αὐτῶν ὑπ' ἀρχαίων τε καὶ νεωτέρων λεγόμενα διαφωνίαν πλείστην ὅσην καὶ ἀσάφειαν περιβάλλονται. Οἱ τὰ ὀνόματα τῶν ἑπτὰ πυλῶν γνωρίζοντες ἡμῖν ἀρχαῖοί εἰσιν, Αἰσχύλος, Εὐριπίδης, Παυσανίας, Ἀπολλόδωρος, Νόννος ὁ Πανοπολίτης, καὶ οἱ Ῥωμαῖοι Στάτιος καὶ Ὑγῖνος. Ἐκ τῶν ἑπτὰ τούτων μαρτύρων οἱ πέντε ὀνομάζουσι τὰς τρεῖς πρωτευούσας πύλας τοῖς αὐτοῖς τῷ Παυσανίᾳ ὀνόμασιν. Ὡσαύτως καὶ ὁ Ἀπολλόδωρος, διορθουμένης εὐλόγως ὑπό τινων τῆς ἐν τοῖς χειρογράφοις αὐτοῦ γραφῆς Ὀχνηΐδας[1] εἰς Νηΐστας ἢ Νηΐτας, καὶ οὐχί, ὡς κακῶς τινες διορθοῦσιν, εἰς Ὀγκαΐδας, τοῖς αὐτοῖς τῷ Παυσανίᾳ ὀνόμασι ὀνομάζει τὰς τρεῖς πρωτευούσας πύλας. Ἐκ τῶν ὑπολειπομένων τεσσάρων πυλῶν τὸ ὄνομα τῶν Ὁμολωΐδων μένει ἐπίσης παρὰ

---

[1]) Οὕτως εὕρηται ἐν τοῖς χειρογράφοις τοῦ Ἀπολλοδ. γεγραμμένον τὸ ὄνομα.

τοῖς ἐξ τῶν μαρτύρων τὸ αὐτό. Αἱ τρεῖς ὑπολειπόμεναι ὅμως διάφορον παρ' ἑκάστῳ ἔχουσιν ὄνομα, καὶ οὕτως οὐ μόνον ἡ θέσις ἀλλὰ καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν ὑπέστησαν ἀνέκαθεν σύγχυσιν. Ἔχουσι δὲ τὰ ὀνόματα τῶν ἑπτὰ πυλῶν καθ' ἕκαστον τῶν ἑπτὰ μαρτύρων ὧδε.

	1	2	3	4	5	6	7	
I Κατὰ Παυσανίαν	Ἠλέκτραι	Προιτίδες	Νήϊσται	Κρηναῖαι	Ὕψισται	Ὠγύγιαι	Ὁμολωΐδες	9, 8, 3—5
II Κατ' Αἰσχύλον	Προιτίδες	Ἠλέκτραι	Νήϊσται	Ὄγκας Ἀθάνας	Βόρραιαι	Ὁμολωΐδες	Ἕβδομαι	Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας 358—612
III Κατ' Εὐριπίδην	Νήϊται	Προιτίδες	Ὠγύγια Πυλώματα	Ὁμολωΐδες	Κρηναῖαι	Ἠλέκτραι	Ἕβδομαι	Φοιν. 1104—1 3
IV Κατ' Ἀπολλόδωρον	Ὁμολωΐδες	Ὠγύγιαι	Προιτίδες	(Ὀχνηΐδες) Νήϊσται	Ὕψισται	Ἠλέκτραι	Κρηνίδες	Βιβλιοθ. 3, 6, 6.
V Κατὰ Στάτιον	Ogygiae	Neitae	Homoloides	Proetides	Electrae	Hypsistae	Culmina Dircaea	Theb. VII, 353 κ
VI Κατὰ Νόννον	Ὀγκαίη (Πύλη)	Ἑρμάωνος	Ἀφροδίτης	Ἠλέκτρη	Ἄρεως	Ζηνὸς	Κρόνου	Διονύσ. V. 69 κ. ἑ.
VII Καθ' Ὑγῖνον	Astycratia	Celodoxa	Astynome	Chloris	Thera = Νέαιρα	Chias	Ogygia	69 cf. 11 (1)

1) Τὸ ἐν cap. 69 «nomine portas constituit» διορθοῖ ὁ Schmidt. ὡς κακόζηλον λατινισμόν, προτείνων ἀντ' αὐτοῦ τὸ «fidium numero» καὶ ἀπαλείφων ὡς σχόλια τὰ τῶν Νιοβίδων ὀνόματα. cap. 11.

Αἱ τῶν πέντε πρώτων μαρτυρίαι εἰσίν, ὡς ῥᾳδίως πᾶς τις ἐννοεῖ, αἱ ἄξιαι λόγου, ἡ δὲ τοῦ Νόννου, διδόντος ταῖς πύλαις τὰ ὀνόματα τῶν πλανητῶν ἀστέρων, καὶ ἔτι μᾶλλον ἡ τοῦ Ὑγίνου, ὀνομάζοντος τὰς πλείστας τῶν πυλῶν τοῖς τῶν Νιοβίδων ὀνόμασι, φανερὸν ὁπόσον εἰσὶν αὐθαίρετοι, ὅθεν καὶ οὐδεμιᾶς πίστεως ἄξιαι. Ὡς ὁρᾷ ὁ ἀναγνώστης, τὰ ὀνόματα τῶν τριῶν ἐκείνων πυλῶν, ἃς Κρηναίας, Ὑψίστας, καὶ Ὠγυγίας ὀνομάζει ὁ Παυσανίας, κατὰ τὸ διασωθὲν εἰς ἡμᾶς κείμενον αὐτοῦ, ὁ μὲν Αἰσχύλος ἀλλοιοῖ ὁλοσχερῶς, διδοὺς ἀντ' αὐτῶν, πύλας Ὄγκας Ἀθάνας, Βορραίας, καὶ ἑβδόμας, ὁ δὲ Εὐριπίδης τῷ αὐτῷ τῶν «ἑβδόμων» ὀνόματι μόνας τὰς παρὰ Παυσανίᾳ Ὑψίστας ἀντικαθίστησιν. Ἡ παρ' Εὐριπίδῃ φανερὰ αὕτη τῶν Ὑψίστων ὑπὸ τῶν «ἑβδόμων» ἀντικατάστασις ἀσφαλῶς τεκμήρασθαι δίδωσιν ὅτι αἱ αὐταὶ πύλαι νοοῦνται τοῖς δυσὶ διαφόροις τούτοις ὀνόμασιν. Ὅτι δὲ καὶ τὸ ὑπὸ Στατίου διδόμενον ὄνομα Culmina Dircaea οὐδὲν ἄλλο ἢ τὰς Κρηναίας ἀντικαθίστησιν, ἃς μόνας παρασιωπᾷ, ἀφ' ἑαυτοῦ καὶ τοῦτο κατάδηλον. Κατὰ τοιαύτην ἀναλογίαν δυνάμεθα ἐπίσης εὑρεῖν τίσι τῶν ὑπὸ τῶν λοιπῶν ἀναφερομένων πυλῶν ἀντιστοιχοῦσιν καὶ αἱ πύλαι Ὄγκας Ἀθάνας καὶ Βόρραιαι τοῦ Αἰσχύλου, ὥσπερ καὶ αἱ παρ' Ἀπολλοδώρῳ Ὀχνηίδες, ἃς ἤδη πολὺ εὐλόγως εἰς Νηίστας διωρθωμένας ἐστέρξαμεν.

Τὰ τερατεύματα τῆς ποιητικῆς φαντασίας τοῦ Αἰγυπτίου Νόννου, τοῦ περιστέλλοντος μετ' ἰδιαζούσης αὐθαιρεσίας πάντα ἑλληνικὸν μῦθον πάνυ ἀλλοκότῳ, οἷον αἰγυπτιακῇ τε καὶ ἀσιατικῇ καὶ εἴ τινι

ἄλλῃ ἐσθῆτι, οὐδένα βεβαίως τῶν ἀρχαιολογούντων λανθάνουσιν. Ἐν τῇ ποιητικῇ αὐτοῦ ἀδείᾳ ἀπέδωκε ταῖς πέντε τῶν πυλῶν πλανητῶν, καθάπερ εἴδομεν ἀνωτέρω, ὀνόματα, ὁρμηθεὶς ἐκ ταύτης καὶ μόνης τῆς ἰδέας, ὡς ἔοικεν, ὅτι, ὥσπερ πᾶσα φοινικὴ καὶ καθόλου σημιτικὴ πόλις, οὕτω καὶ αἱ Βοιώτιαι Θῆβαι, ἀποικία φοινίκων οὖσαι, ἐκτίσθησαν δῆθεν καὶ διεκοσμήθησαν κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἀστρολογικῆς τῶν Φοινίκων θρησκείας, ἣν ὁ Φοίνιξ Κάδμος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἐκπλεύσαντες εἰς τὴν νέαν πατρίδα συνεκομίσαντο. Τὸ αὐθαίρετον τῆς τοῦ Νόννου Μούσης ἀνομολογεῖ μὲν καὶ ὁ Brandis λέγων, «Es ist der Aegypter Nonnos, der bei Bereitung seiner mythologischen Hexenkueche (wie Welcker sich treffend ausdrückt), die Ingredienzen aus der griechischen Sage mit freiester Willkür auswæhlt, und sie zugleich mit orientalischen Mythen und Anschauungen reichlich versetzt und würzt»[1], πλὴν ἀλλ᾽ ὅμως ἐπὶ τοῦ ἀσταθμήτου καὶ σαθροῦ τῶν θεωριῶν τούτων τοῦ Αἰγυπτίου ποιητοῦ προείλετο αὐτὸς οὗτος ὁ λέγων ταῦτα Brandis ἐποικοδομῆσαι τὸν ὑπ᾽ αὐτοῦ τῶν ἑπτὰ πυλῶν ἔλεγχον. Ἀληθῶς δ᾽ εἰπεῖν, ὁ ἀρχαιολόγος ὑπερηκόντισε τὸν ποιητὴν ἐν τῇ ἀναμοχλεύσει τῶν τῆς χαλδαϊκῆς ἀστρολογίας θεωριῶν, πολλὴν μὲν τὴν σοφίαν ἐλεγχουσῶν, ἀνιαρότατον δὲ χρῆμα τῷ κακοδαίμονι τῆς Θηβαϊκῆς τοπογραφίας ἐρευνητῇ ἀποβαινουσῶν, ἀλλοτρίως τυχὸν τῶν τοιούτων θεωριῶν

---

[1]) Brandis. Die Bedeut. der sieben Thore Thebens. Hermes II, 276—277.

ἔχοντι. Τὸ μάταιον τῶν ἀγώνων τοῦ Brantis παντοιοτρόπως τά τε Νόννου καὶ πᾶν τὸ ἁπτόμενον τῆς τῶν Φοινίκων θρησκείας ἰχνηλατήσαντος, ὅπως τῇ συνδρομῇ αὐτῶν τὰ τῶν ἑπτὰ πυλῶν διορίσηται, ποιεῖ κατάδηλον τοῦτο, ὅτι μεθ' ὅλην τὴν ἀνὰ τὴν χαλδαϊκὴν ἀστρολογίαν μακρὰν αὐτοῦ περιπλάνησιν, ἑκὼν ἄκων ἐπανῆλθεν αὖθις εἰς τὰς μαρτυρίας τοῦ Παυσανίου, ὡς εἰς τὰς ἀσφαλεστάτας, ἐπιπροσθείς, «zum Glueck besitzen wir aber an Pausanias einen sicheren und durchaus zuverlæssigen Fuehrer, dessen Leitung wir uns ohne Bedenken anvertrauen duerfen.[1] Ἀλλ' ἀτυχῶς καὶ τὸν Παυσανίαν παρενόησεν ὁ Brandis, ἐσφαλμένως ἐκλαβὼν αὐτὸν ἀρξάμενον καὶ περάναντα τὴν τῶν ἑπτὰ πυλῶν ἀπαρίθμησιν κατὰ συνεχῆ δῆθεν περιδρομήν, ἀπὸ τῶν Ἠλεκτρῶν τοῦτ' ἐστι πυλῶν πρώτων, εἰς τὰς Ὁμολωΐδας τελευταίας. Ἐάν, κατὰ τὴν γνώμην ταύτην τοῦ Brandis, στέρξωμεν ὅτι ὁ Παυσανίας ἠρίθμησε τὰς ἑπτὰ πύλας ἀρξάμενος κατὰ κυκλικὴν περιδρομὴν ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιά, τότε αἱ Προιτίδες, αἱ τὴν εἰς Χαλκίδα παρέχουσαι ἔξοδον, οὐκ ἂν ἄλλως ἠδύναντο νοεῖσθαι ἢ τῷ ποταμῷ Δίρκῃ προσκείμεναι, ἅτε ἀμέσως μετὰ τὰς Ἠλέκτρας ὑπὸ Παυσανίου καταλεγόμεναι, πρᾶγμα ὅπερ καὶ κατ' ὄναρ ὑποθέσθαι ἀσύγγνωστον. Ἑτέρα τοῦ Brandis πλημμέλειά ἐστιν αὕτη, ὅτι καθορᾶται ἐχόμενος[2] τοῦ περιβόλου καὶ τῶν πυλῶν τῆς Καδμείας, ὡςανεὶ προὔκειτο περὶ

[1]) Brand. αὐτόθι.
[2]) Brand. αὐτόθι.

τοῦ παναρχαίου ἐκείνου πολίσματος, περὶ οὗ οὐδὲ οἱ ἀρχαῖοι αὐτοὶ ἐγίνωσκον πλείω ἡμῶν. Καὶ ὑποτιθεμένου ἄρα ὅτι ὁ Φοίνιξ Κάδμος[1] ἔδωκεν ὀνόματα πλανητῶν ταῖς πύλαις τοῦ ὑπ' αὐτοῦ κτισθέντος πολίσματος, οὐδεμία ἐκ τῆς αὐτόχρημα ἑώλου ταύτης ὑποθέσεως προκύπτει τῇ τῶν Θηβῶν τοπογραφίᾳ ὠφέλεια, ἐπειδὴ οὔτε οἱ ἀρχαῖοι ἐκεῖνον τὸν πάλαι ποτὲ τῆς Καδμείας περίβολον καὶ τὰς ἐπ' αὐτοῦ πύλας ἡμῖν ἐξαγγέλλουσιν, οὔτε τῶν νεωτέρων τις δυνατὰ ζητῶν, ἄλλην παρὰ τὴν τῆς μετέπειτα πόλεως τῶν Θηβῶν τοπογραφικὴν μελέτην, ὥσπερ καὶ ἡμεῖς ἐνταῦθα, προτίθεται. Σφάλλεται δὲ καὶ τοῦτο λέγων ὁ Brandis, ὅτι καὶ ὁ Ὅμηρος μνημονεύει τῶν πυλῶν τῆς ὑπὸ τοῦ Κάδμου καὶ οὐχὶ τῆς ὑπ' Ἀμφίονος καὶ Ζήθου προσοικισθείσης πόλεως. Ὁ Ὅμηρος μνημονεύει ῥητῶς τῶν Θηβῶν, τοῦ ὀνόματος δῆλα δὴ ἐκείνου, ὅπερ ἐδόθη τῇ πόλει ὑπ' Ἀμφίονος καὶ Ζήθου, καθ' ἃ ἡμῖν καὶ ὁ Παυσανίας δηλοῖ, αὐτὸν τὸν ποιητὴν ἐπιμαρτυρόμενος, λέγοντα·

«. . . , ... Ἀμφίονά τε Ζῆθόν τε
»Οἳ πρῶτοι Θήβης ἕδος ἔκτισαν ἑπταπύλοιο
»Πύργωσάν τ', ἐπεὶ οὐ μὲν ἀπύργωτόν γ' ἐδύναντο
»Ναιέμεν εὐρύχορον Θήβην, κρατερώ περ ἐόντε.»[2]

---

[1]) Περὶ τῶν ἀμφιβολιῶν ὅσας ὡς πρὸς τὴν ἐκ Φοινίκης καταγωγὴν τοῦ Κάδμου ἐκίνησαν οἱ νεώτεροι ἀρχαιολόγοι οὐδένα ἡμεῖς ἐνταῦθα λόγον ποιούμεθα, ὡς ὄντος τοῦ πράγματος ἔξω τοῦ ἡμετέρου θέματος. Ἴδε Bursian. Geogr. von Griechld I, s. 202—203. f. u. Anm.

[2]) Παυσ. 9, 5, 4. Πρβ. καὶ 2, 6, 4. Ὀδυσ. Λ. 262. Ἰλ. Δ. 378. Τσετσ. Χιλ. 408, 416. σ. 380, «ὁ Κάδμος κτίσας οὐχὶ τὰς Θήβας

Πόσα δὲ ὁ τῶν Θηβῶν περίβολος εἶχε τὰ κοινὰ πρὸς τὸν τῆς Καδμείας πανάρχαιον, ἢ κατὰ πόσον ὁ εἰς ἑπτὰ τῶν πυλῶν ἀριθμὸς ἔσχεν ἀφορμὴν τὴν παρὰ τοῖς ἀστροθύταις Φοίνιξι καὶ καθόλου τοῖς σημιτικοῖς ἔθνεσιν ἱερὰν ἑπτάδα, τοῦτο οὐ μόνον οὐδεὶς ἄλλος πλὴν τοῦ Brandis εἶπέ ποτε ὅτι οἶδεν, ἀλλ' οὐδὲ κἂν τῇ διανοίᾳ συνέλαβε, διότι τὸ μὲν πρῶτον οὐδεμία μαρτυρία οὐδὲ τὴν ἀρχὴν ὑπαινίττεται, τὸ δὲ δεύτερον οὐδὲ κατ' ὄναρ ποτὲ ἀνέβη εἰς τὴν τῶν Ἑλλήνων διάνοιαν. Ὁ Brandis ὅμως οὐ μόνον διάκρισιν οὐδεμίαν τῶν Θηβῶν ἀπὸ τῆς Καδμείας, ὥσπερ καὶ ὁ πολικὸς αὐτοῦ ἀστὴρ Νόννος, ποιεῖται, ἀλλὰ καὶ τὸν τῶν πυλῶν ἀριθμὸν ἑπτὰ ὡς ἄμεσον προϊὸν τῆς ἱερᾶς παρὰ τοῖς Σημίταις ἑπτάδος ὑπολαμβάνει, παραδείγματα ἐπαγόμενος τὸν ἑπτάπυργον (;) ἐν Βαβυλῶνι τοῦ Βήλου ναόν,[1] τὰ ἑπτὰ τείχη τῶν Ἀγβατάνων[2], τὰς ἐν τῇ ἀποκαλύψει τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου (συγγραφείσῃ κατ' αὐτὸν ὑπὸ ἐκχριστιανισθέντος Ἑβραίου) ἑπτὰ χρυσᾶς λυχνίας, τὰς ἑπτὰ λαμπάδας πυρός, τοὺς ἑπτὰ ἀγγέλους, τὰς ἑπτὰ σφραγῖδας καὶ τὰ ἑπτὰ πνεύματα. Μικρὸν ἔτι καὶ ἀκουσόμεθα ἴσως, ὅτι καὶ οἱ ἑπτὰ τῶν Ἑλλήνων σοφοί, καὶ τὰ ἑπτὰ θαύματα, καὶ οἱ ἑπτὰ λόφοι τῆς Ῥώμης, καὶ αἱ ἑπτὰ χορδαὶ τῆς ἀρ-

---

μέν, μόνην δὲ τὴν Καδμείαν.» Ἄλλαι σχολιαστῶν τινῶν μαρτυρίαι, ἕωλα περὶ τῆς οὐχὶ δῆθεν ὑπ' Ἀμφίονος καὶ Ζήθου τῶν Θηβῶν κτίσεως λέγουσαι, εἰσὶ παντελῶς ἀνάξιαι πίστεως. Πρβ. Unger Theb. Parad. l. I. p. 20, 23, 26. Τῶν ἀρχαίων μόνος ὁ Εὐριπίδης λέγει «(Κάδμος) ἐπύργωσ' ἄστυ Θηβαίων.» Βακχ. 172.

[1]) Ἡροδ. I. 181. Ἐνταῦθα ὅμως ὁ Ἡροδ. δίδωσιν ὀκτὼ πύργους.

[2]) Ἡροδ. I, 98.

χαίας λύρας, καὶ οἱ ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας, καὶ οἱ ἑπτὰ συγγραφεῖς οἱ τὰ ὀνόματα τῶν ἑπτὰ πυλῶν ἡμῖν διασώσαντες, καὶ εἴ τι ἕτερον ἀριθμεῖ ἑπτά, ἔχουσι πάντα τὴν καταγωγὴν ἀπὸ τῆς ἱερᾶς ἑπτάδος τῶν παναρχαίων σημιτικῶν ἐθνῶν. Τοιαῦτα ὁ Brandis· ἴδωμεν δὲ νῦν καὶ τὴν ἐν ταῖς μαρτυρίαις τῶν ἀρχαίων περὶ τῶν ἑπτὰ πυλῶν σύγχυσιν.

Οἱ ἐξ Ἄργους κατὰ τῶν Θηβαίων ἐπελθόντες ἀριστεῖς ἦσαν, ὡς γνωστόν, Τυδεύς, Καπανεύς, Πολυνείκης, Ἄδραστος, Ἱππομέδων, Παρθενοπαῖος καὶ Ἀμφιάραος. Τούτοις ἀντετάχθησαν ἰσάριθμοι τῶν Θηβαίων ἥρωες ἔσωθεν.[1] Οἱ τῶν ἑπτὰ πυλῶν προστάντες ἑπτὰ τῶν Ἀργείων ἀριστεῖς ἄλλῃ ἄλλως ὑπό τε τῶν ποιητῶν καὶ τοῦ Παυσανίου καὶ τοῦ Ἀπολλοδώρου τάττονται ἕκαστος. Καὶ πρὸ μὲν τῶν Ἠλεκτρῶν πυλῶν ὁμοφώνως λέγουσιν Αἰσχύλος, Εὐριπίδης, καὶ Παυσανίας ὅτι ἔστη καὶ ἠγωνίσατο ὁ Καπανεύς, κατὰ δὲ τὸν Ἀπολλόδωρον ὁ Παρθενοπαῖος.[2] Πρὸ δὲ τῶν Προιτίδων Τυδεὺς μὲν κατ' Αἰσχύλον καὶ Παυσανίαν, Ἀμφιάραος δὲ κατ' Εὐριπίδην καὶ Ἀπολλόδωρον.[3] Ὡςαύτως δὲ καὶ πρὸ τῶν Νηϊστῶν πυλῶν, κατὰ μὲν τὸν Αἰσχύλον ὁ «Ἐτέοκλος» κατὰ δὲ τὸν Παυσανίαν ὁ Πολυνείκης, κατὰ δὲ τὸν Εὐριπίδην, ὁ Παρθενοπαῖος.[4] Ἐπίσης καὶ κατὰ

---

[1]) Ἀπολλοδ. 4, 6, 3. Αἰσχ. ἑπτὰ ἐπὶ Θήβ. 265.

[2]) Αἰσχ. αὐτόθι 404. Εὐριπ. Φοιν. 1129. Παυσ. 9. 87. Ἀπολλοδ. 3, 6, 6.

[3]) Αἰσχυλ. αὐτόθι 358. Παυσ. 9, 18, 1. Εὐριπ. Φοιν. 1109. Ἀπολλόδ. 3, 6, 6.

[4]) Αἰσχ. αὐτ. 439. Παυσ. 9, 25, 2. Εὐριπ. Φοιν. 1104.

τὰς λοιπὰς πύλας ἡ αὐτὴ τῆς τάξεως τῶν ἀριστέων παρουσιάζεται σύγχυσις. Κυκεὼν δὲ ἐκ συγκεχυμένων οὕτω γνωμῶν, καρύκην ἔχων καὶ τὰ ἐκ τῆς χαλδαϊκῆς ἀστρολογίας καὶ τῆς τοῦ Νόννου ποιήσεως συμπεράσματα, φανερὸν ὁπόσον τὸ πρῶτόν γε σκοτεινοτέραν καὶ δυσχερεστέραν καθίστησι τὴν τῆς Θηβαϊκῆς τοπογραφίας ὑπόθεσιν.

Διὰ τῶν τριῶν πρωτευουσῶν πυλῶν ἐγένετο, ὡς καὶ πρότερον εἴρηται, ἡ μεγάλη ἐπιμιξία τῶν Θηβῶν, καὶ διὰ μὲν τῶν Ἠλεκτρῶν ἡ πρὸς τὰς Πλαταιάς, τὸν Σκῶλον, τὰς Ἐλευθεράς, τὰς Ὑσιάς, καὶ τὴν Ἀττικὴν ἐν γένει, διὰ δὲ τῶν Προιτίδων ἡ πρὸς τὴν βορειοανατολικὴν Βοιωτίαν, τὴν Χαλκίδα, καὶ τὴν Εὔβοιαν ἐν γένει, διὰ δὲ τῶν Νηϊστῶν ἡ πρὸς τὸν Ὀγχηστόν, τὰς Θεσπιάς, καὶ τὰς λοιπὰς κατὰ τὴν δυτικὴν ἢ βορειοδυτικὴν Βοιωτίαν πόλεις, καὶ ἐκεῖθεν πρὸς τὴν Φωκίδα, καὶ πρὸς τοὺς Δελφοὺς κυριώτατα. Αἱ ἀπὸ τῶν δοθέντων τριῶν τούτων τοῦ ὁρίζοντος σημείων φέρουσαι εἰς τὰς τρεῖς πρωτευούσας τῶν Θηβῶν πύλας ὁδοί, διαμένουσιν ἔτι καὶ νῦν ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος τοιαῦται, ὁποῖαι ὑπὸ τῆς φύσεως αὐτῆς ἐπλάσθησαν. Ὥςπερ δῆλον ὅτι τὸ πάλαι, οὕτω καὶ νῦν ὁ εἰς Θήβας ἀπ' Ἀθηνῶν προσερχόμενος οὐδεμίαν ἄλλην εὑρίσκει φυσικωτέραν εἰς αὐτὰς εἴσοδον ἢ τὴν διὰ τοῦ ἔξω τῆς νῦν πόλεως γνωστοῦ χειμάρρου (τῆς «κοίλης ὁδοῦ»), παρ' ὃν φέρει κατ' ἀνάγκην καὶ ἡ τὰς δύο ταύτας πόλεις συνάπτουσα νῦν ἁμαξιτός. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ ὁδὸς ἡ ἀπὸ Χαλκίδος εἰς Θήβας πάλαι τε καὶ νῦν ἄγουσα, μόνον ὑπὸ τοὺς πρὸς βορρᾶν πρόποδας τοῦ Τευμησσοῦ πα-

ρέχει εὐκατόρθωτον τὴν πορείαν μέχρι τῆς κώμης ἢ ἀκριβέστερον μέχρι τῆς βρύσεως τῶν Ἁγίων Θεοδώρων. Ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ ἀπὸ Θεσπιῶν, τῶν γειτνιαζουσῶν αὐταῖς πόλεων, καὶ τῶν Δελφῶν πρόσοδος, ἐν τῇ ἀρχαιότητι οὐδαμῶς ἄλλως ἐκτελεῖσθαι ἠδύνατο, ἢ διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς ὑπὸ τοὺς πρόποδας τοῦ ὑπερκειμένου τῆς θέσεως Βάγια ὄρους ἀγούσης ἀπὸ τοῦ Ἐρημοπάτρου εἰς τὴν κώμην Πυρί, καθ' ἃ πάνυ ὀρθῶς φρονεῖ καὶ ὁ σοφὸς ἡμῶν καθηγητὴς Michaelis, ἀκαταμάχητον διδοὺς λόγον, ὅτι ἡ φύσις αὐτὴ τοῦ ἐδάφους οὐκ ἂν ἐπέτρεπέ ποτε ἄλλην ἢ τὴν διὰ τῆς θέσεως Βάγια ἄγουσαν ὁδόν, ἐπειδὴ τά τε ἕλη καὶ αἱ συχναὶ πλήμμυραι ἐπὶ τῶν πρὸς βορρᾶν ταπεινοτέρων χωρίων τῆς παρὰ τὸν Θέσπιον ποταμὸν κοιλάδος ἦσαν καὶ ἐν τῇ ἀρχαιότητι, ὥσπερ τὰ νῦν, ἐμπόδια πρὸς πᾶσαν πορείαν οὐδαμῶς εὐυπέρβλητα.[1]

Περὶ τῆς γενικῆς ἄρα θέσεως τῶν Προιτίδων καὶ τῶν Νηϊστῶν πυλῶν οὐδεμία ἐναπομένει ἡμῖν ἀμφιβολία, ὥσπερ καὶ περὶ τῶν Ἠλεκτρῶν, ἃς ἐνθυμεῖται ἤδη ὁ ἀναγνώστης ποῦ κατὰ τὰς σαφεῖς μαρτυρίας Ἀρριανοῦ καὶ Παυσανίου τεθείκαμεν. Καὶ τὰς μὲν δὴ Προιτίδας ζητητέον μικρόν τι ἐγγύτερον ἢ ἀπώτερον ἐπὶ τῆς ἀπαντικρὺ τῆς βρύσεως τῶν Ἁγίων Θεοδώρων ὄχθης τοῦ Ἰσμηνοῦ, τὰς δὲ Νηίστας παρὰ τὴν ὄχθην ὡσαύτως τῆς Δίρκης, ἐν τῇ νοτιοδυτικῇ γειτονίᾳ τοῦ ὑπὸ τὸν μεγάλον ἐνετικὸν πύργον λόφου. Τοιαύτη καὶ οὐδεμία ἄλλη τῶν εἰρημένων τριῶν πρωτευ-

---

[1]) A. Michaelis, Archæol. Zeitung 1874. s. 164. Ulr. Reis. u. Forsch. II, 82.

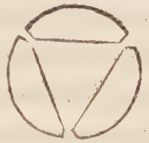
ουσῶν πυλῶν ἀναζήτησίς ἐστι δυνατὴ παντὶ ἀρχαιολόγῳ, στηριζομένῳ ἐπὶ τῶν μόνων θετικῶν τοῦ Παυσανίου καὶ Ἀρριανοῦ μαρτυριῶν. Ὁ Brandis ὅμως, ἵνα μὴ ἀποστῇ ἔτι τῶν πλανητικῶν τοῦ Νόννου δοξασιῶν, καὶ ἵνα ἐμμείνῃ τῇ γνώμῃ αὑτοῦ, ὅτι δῆθεν ὁ Παυσανίας ἠρίθμησε τὰς πύλας κατὰ συνεχῆ τοῦ περιβόλου τοῦ τείχους περιδρομήν, αὐτογνωμονέστατα τίθησι τὰς Νηίστας ἐπὶ τῆς βορείας τοῦ περιβόλου πλευρᾶς. Κατὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ δὲ διδομένην οὕτω ταῖς Νηίσταις θέσιν, ἔδει πάντως τὴν ὁδὸν τὴν ἀπ' αὐτῶν εἰς Θεσπιὰς ἄγουσαν κατὰ πολὺ ἐπὶ τοῦ ταπεινότερον ὑποκειμένου Θηβαϊκοῦ πεδίου ἐκτρέπεσθαι, ὅπερ ὅσῳ ἄσκοπον τόσῳ καὶ παράλογον φαίνεται, δι' ἃ καταδεικνυσιν ἀνωτέρω ὁ σοφὸς Michaelis συχνὰ πρὸς τὴν διὰ τοῦ πεδίου πορείαν ἐμπόδια.

Ὥσπερ αἱ τρεῖς πρωτεύουσαι πύλαι σκοπίμως πρὸς τὴν ἐπιμιξίαν τῶν τε εἰρημένων πόλεων καὶ τῶν πέριξ ἐν γένει τόπων ἐπὶ τῶν τριῶν κυρίων ὁδῶν τῶν ἀγουσῶν εἰς Θήβας ἐστήθησαν, οὕτω δέον ὑποθέσθαι ὅτι καὶ αἱ λοιπαὶ τέσσαρες πύλαι οὐχὶ ἐπὶ κόσμῳ μόνῳ ἢ εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχεν ὑπὸ τῶν Θηβαίων ἱδρύθησαν. Ὁ ὀρθὸς λόγος πείθει ὅτι καὶ αἱ τέσσαρες αὗται σκοπίμως καὶ χρησίμως ἐστήθησαν ἐπὶ τοῦ περιβόλου καὶ κατ' ἀνάλογα διαλείμματα, ἵνα ἡ δι' αὐτῶν ἔξοδός τε καὶ εἴσοδος ἀποβαίνῃ ἐπιτηδεία ὡς οἷόν τε. Τὴν εὐνόητον ὅσῳ καὶ ἔλλογον ταύτην ὑπόθεσιν οὐδαμῶς ἔσχεν ὁ Brandis ὑπ' ὄψει, διὸ καὶ τὰς πλείστας τῶν πυλῶν κακῶς ποιῶν ἐπὶ τοῦ πρὸς δυσμὰς ἡμικυκλίου τοῦ περιβόλου τοῦ τείχους ἐσώρευσεν, ἔνθα καὶ τὸ κρημνῶδες αὐτὸ τοῦ τῆς Καδμείας λόφου ἀρκεῖ καταδεῖξαι

ὅτι κατὰ τὴν πλευρὰν ταύτην ἰδίᾳ πολλῷ χαλαιπωτέρα ἢ ἄλλοθί που τοῦ περιβόλου καθίστατο πᾶσα ἔξοδός τε καὶ εἴσοδος. Τὴν αἰτιολογίαν δὲ αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς τοιαύτης γνώμης, ὅτι ὁ Ἀμφίων καὶ Ζῆθος ἐπωφελούμενοι δῆθεν τὸ ὑπάρχον ἐνταῦθα καὶ ἔχον κατὰ βραχύτερα διαλείμματα τὰς πύλας τεῖχος τῆς παναρχαίας Καδμείας, συνήχισαν τῷ ὑπ' αὐτῶν κτισθέντι μεγάλῳ περιβόλῳ, καὶ ὅτι κατὰ μέγα δῆθεν μέρος ταῖς ἤδη ὑπαρχούσαις πύλαις ἠρκέσθησαν, τὴν τοιαύτην αὐτοῦ, λέγομεν, αἰτιολογίαν οὐ μόνον ἀσθενεστάτην ἀλλὰ καὶ ἀπιθανωτάτην εὑρίσκομεν, ἐπειδὴ ἡμεῖς τοὐλάχιστον διὰ παντὸς ὑπὸ τῆς γνώμης ἀγόμεθα, ὅτι, ἐκτὸς μικροῦ τινος μέρους, ἐν τῇ νοτιοδυτικῇ ἰδίᾳ τῆς Καδμείας πλευρᾷ, ὁ μικρὸς τῆς ἀρχαιοτάτης Καδμείας περίβολος οὐδεμίαν πρὸς τὸν νεώτερον καὶ δεκάκις περίπου μείζονα περίβολον τῆς ὅλης πόλεως, τὸν ὑπ' Ἀμφίονος καὶ Ζήθου κτισθέντα, εἶχε συνάφειαν. Βεβαίως οἱ νέοι τειχισταὶ ἔλαβον πρόνοιαν ἵνα διὰ καταλλήλων ἐπὶ τοῦ ὑπ' αὐτῶν κτισθέντος περιβόλου πυλῶν καθιστῆται ἐπιτηδεία ἡ εἰς πόλεις καὶ κώμας καὶ ἀγροὺς ἔξοδος, καὶ τἀνάπαλιν.

Ἑνούμενα διὰ νοητῶν γραμμῶν τὰ τρία σημεῖα τῶν θέσεων, ἐφ' ὧν ἵσταντο αἱ τρεῖς πρωτεύουσαι πύλαι, ἀποτελοῦσιν ἐν τῷ παραδεδεγμένῳ τοῦ τείχους περιβόλῳ ἐγγεγραμμένον τρίγωνον, ἰσοσκελὲς περίπου, οὗ κορυφὴ μὲν αἱ Ἠλέκτραι πύλαι, αἱ δὲ πρὸς τῇ βάσει γωνίαι αἱ Νήϊσται καὶ αἱ Προιτίδες. Ἐνταῦθα κατανοεῖ τις ῥαδίως ὅτι αἱ τέσσαρες λοιπαὶ πύλαι ἦσαν ἐγκατατετμημέναι ἐπὶ τῶν τριῶν τόξων, τῶν προκυπτόντων ἐκ τοῦ ἐγγεγραμμένου τριγώνου.

Πρὸς μείζονα δὲ σαφήνειαν παρατιθέμεθα ὧδε τὸ σχηματιζόμενον ἐν τῷ περιβόλῳ ἐγγεγραμμένον ἰσοσκελὲς τρίγωνον·

Περιττὸν βεβαίως εἰπεῖν ὅτι, τριῶν ὄντων τῶν τόξων καὶ τῶν ὑπολειπομένων πυλῶν οὐσῶν τεσσάρων, ἔδει κατ᾽ ἀνάγκην κεῖσθαι ἐπὶ τοῦ ἑνὸς τῶν τόξων τὰς δύο, διότι πάντη ἀπίθανον τὸ ὑποθέσθαι ὅτι τόξον τι τῶν τριῶν ἦν ἄνευ πύλης.

Ἁπλῶς μόνον ἐξονομάζων ὁ Παυσανίας τὰς τέσσαρας δευτερευούσας πύλας καὶ οὐδαμῶς ἐνδιατρίβων περὶ αὐτάς, δίδωσι τεκμήρασθαι, ὅτι αὗται οὐδὲν παρεῖχον ἀξιοθέατον, διὰ δὲ τοῦτο πιθανώτατα καὶ τῆς ὑπ᾽ αὐτοῦ ἐκ τοῦ σύνεγγυς θέας ἀπηξιώθησαν.

Μετὰ τὰς Νηΐστας ἔρχονται κατὰ τὴν τοῦ Παυσανίου ἀπαρίθμησιν αἱ Κρηναῖαι, ἄνευ ὅμως τινὸς οὐδὲ τῆς ἐλαχίστης περὶ τῆς θέσεως αὐτῶν νύξεως. Ἴδωμεν νῦν ποῦ ζητητέον αὐτάς. Τὰς Κρηναίας ἢ Κρηνίδας διδοῦσιν, ὡς εἴδομεν, Παυσανίας, Εὐριπίδης, καὶ Ἀπολλόδωρος. Ὁ δὲ Στάτιος πάσας μὲν τὰς λοιπὰς πύλας ὀνομάζει τοῖς αὐτοῖς τῷ Παυσανίᾳ ὀνόμασι, μόνας δὲ τὰς Κρηναίας παρασιωπᾷ καὶ δίδωσιν ἀντ᾽ αὐτῶν τὸ ὄνομα Culmina Dircaea. Ἐναπομένει ἄρα μαθεῖν τίς καὶ τῶν παρ᾽ Αἰσχύλῳ τριῶν πυλῶν

«Ὄγκας Ἀθάνας», «Ἑβδόμων,» καὶ «Βορραίων» ἀντιστοιχεῖ ταῖς Κρηναίαις. Παρ' Εὐριπίδῃ ἓν μόνον ὄνομα τῶν ἑπτὰ πυλῶν παρασιωπᾶται, τὸ τῶν Ὑψίστων, καὶ ἀντ' αὐτῶν δίδοται τὸ ὄνομα Ἕβδομαι. Ὑποτιθέμενός τις ὅτι καὶ αἱ ὑπὸ τοῦ Αἰσχύλου διδόμεναι τῷ ὀνόματι «Ἕβδομαί» εἰσιν αἱ αὐταὶ ταῖς παρ' Εὐριπίδῃ «Ἑβδόμαις,» βεβαίως οὐδὲν ἄλλο ἔχει εἰπεῖν ἢ ὅτι μία ἐκ τῶν ὑπολειπομένων παρ' Αἰσχύλῳ δύο πυλῶν ἀντιστοιχεῖ ταῖς Κρηναίαις. Τίνες δὲ ἆράγε, αἱ τῆς Ἀθάνας Ὄγκας, ἢ αἱ Βόρραιαι ἀντιστοιχοῦσι ταῖς Κρηναίαις; Καθ' ἡμᾶς αἱ «Βόρραιαι» καὶ οὐχὶ αἱ «Ὄγκας Ἀθάνας» ἀντιστοιχοῦσι πιθανώτατα ταῖς Κρηναίαις. Οὕτως ἄρα προκύπτει τὸ συμπέρασμα ὅτι καὶ αἱ Ὄγκας Ἀθάνας πύλαι τοῦ Αἰσχύλου ἀντιστοιχοῦσι πρὸς τὰς Ὠγυγίας τῶν λοιπῶν μαρτύρων. Ἀλλὰ τίς ἐγγυᾶται ἡμῖν, ὅτι αἱ «Ἕβδομαι» τοῦ Αἰσχύλου εἰσὶν αἱ αὐταὶ ταῖς «Ἑβδόμαις» τοῦ Εὐριπίδου; Ἐνταῦθα ἀτυχῶς κεῖται ἕτερος Γόρδιος δεσμός, ὃν ἐὰν μή τις διατάμῃ τῇ σπάθῃ τῆς γνώμης, ὅτι αἱ παρ' ἀμφοτέροις τοῖς ποιηταῖς «Ἕβδομαι» ἦσαν αἱ αὐταί, μάτην μέλλει ζητεῖν ἄλλην τῶν ἀσυμβιβάστων συμβίβασιν. Ἐπειδὴ δὲ εἴπομεν ὅτι ἀποδεχόμεθα μᾶλλον τὰς Βορραίας τοῦ Αἰσχύλου ὡς τὰς αὐτὰς ταῖς Κρηναίαις τῶν λοιπῶν, σημειούμεθα πρῶτον μὲν ὅτι, ἐκτὸς τῆς μαρτυρίας τοῦ Ἡσυχίου λέγοντος (σ. 713) «Ὄγκας Ἀθηνᾶς» τὰς Ὠγυγίας πύλας λέγει,» τὸ ἀρχαιότατον ὄνομα Ὄγκα συμβιβάζεταί πως καὶ πρὸς τὰ ὀνόματα Ὤγυγος καὶ Ὠγυγία, καὶ συνηχεῖ αὐτοῖς, καὶ συγγενὲς φαίνεται ὄν, καθάπερ καὶ ὁ Preller πι-

θανολογῶν ἀποφαίνεται,[1] δεύτερον δὲ ὅτι τὸ ὄνομα Βόρραιαι, μεταβαλλόμενον εἰς Κρηναῖαι οὐδὲν τὸ ἄτοπον δίδωσιν, ἅτε κρηνῶν οὐ μόνον οὐκ ἐλλειπουσῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπισημοτάτων μάλιστα τεινουσῶν πρὸς τὸ τοῦ τείχους βόρειον ἡμικύκλιον. Ὑπ' ἀρχαίου χωρίς τινος ὄκνου ἠδύναντο ἂν ἐκληφθῆναι ἥ τε Δίρκη κρήνη καὶ ἡ Οἰδιποδία πρὸς βορρᾶν τείνουσαι, διότι γνωστὸν ὁπόσον συχνῶς οἱ ἀρχαῖοι, καὶ μάλιστα οἱ ποιηταί, περὶ τὰ τοῦ ὁρίζοντος σημεῖα ἐσφάλλοντο.[2] Συγκεφαλαιοῦντες ἤδη τἀνωτέρω λέγομεν ὅτι, αἱ μὲν «Ἑβδομαί» εἰσιν αἱ Ὕψισται, αἱ δὲ «Βόρραιαι» αἱ Κρηναῖαι, αἱ δὲ «Ὄγκας Ἀθάνας» αἱ Ὠγύγιαι.

Τὸ ὄνομα Κρηναῖαι ἔδωκεν ἀνέκαθεν ἀφορμήν, καὶ δικαίως, εἰς τὸ τοποθετεῖν τὰς πύλας ταύτας παρά τινα κρήνην, καὶ ἐπειδὴ ἐπισημοτάτη τῶν κρηνῶν πάλαι τε καὶ νῦν ἐστιν ἡ Δίρκη, ἡ προσοχὴ τῶν ἀναζητούντων τὰς προκειμένας πύλας εἰς αὐτὴν ταύτην κυρίως τὴν Δίρκην ἐστρέφετο. Διὰ ταῦτα ὁ μὲν Στάτιος, ὡς προείρηται, Culmina Diricaea τὰς Κρηναίας ὠνόμασε, ὁ δὲ τοῦ Εὐριπίδου σχολιαστὴς σημειοῦται, «Κρηναίαισι), ταῖς ἐν τῇ Δίρκῃ, ταῖς ἀπὸ τῆς κρήνης Δίρκης καλουμέναις», σὺν δὲ τούτοις καὶ τόδε, «ἴσως τῇ Δίρκῃ παρέκειντο καὶ ἀπὸ ταύτης ὠνομάσθησαν»[3]. Τὰς Κρηναίας ἢ Βορραίας τοποθετοῦσιν οἱ νεώτεροι ἄλλη ἄλλος. Κατ' Οὐλερῖχον καὶ Βουρσιανὸν αὗται ἵσταντο ἐπὶ τῆς ἐν τῇ γειτονίᾳ τῆς κώμης Πυρὶ πε-

[1]) Preller Griech. Mythol. I. 26—27. 148—149.
[2]) Boeckh, Encyclop. deir phl. Wrssenschaft. s. 329—340.
[3]) Stat. Theb VIII, 358. Σχολ. Εὐρυπ. Φοιν, σ. 238—κ. ἑ.

διάδος, παρὰ τὴν ἑτέραν δῆλον ὅτι τῶν ἐν τῇ κώμῃ ταύτῃ πηγῶν. Καθ' ὑμᾶς ἡ ὑπόθεσις αὕτη, εἰ καὶ ὑπ' ἀνδρῶν οὕτω δοκίμων ἐκφέρεται, παραβεβιασμένη τὰ μάλιστα φαίνεται. Τὸ καθ' ὑμᾶς μετὰ πλείστου ἂν ὄκνου ἠδυνάμεθα ἀποδέξασθαι τὴν γνώμην ὅτι αἱ Κρηναῖαι ἢ Βόρραιαι (culmina Diriaea) οὐκ ἦσαν παρὰ τὴν Δίρκην (τὸ Παραπόρτι). Οὐδεμία τῶν ἑτέρων περὶ τὰς Θήβας πηγῶν ἠδύνατο ἂν μετὰ τὴν Δίρκην ἐπισπᾶσθαι τὴν προσοχὴν τῶν ἀρχαιολόγων μᾶλλον τῆς «βρύσεως τῶν ἁγίων Θεοδώρων»· ἐπειδὴ ὅμως ἀκριβῶς γνωρίζει ἡμῖν ὁ Παυσανίας ὅτι παρὰ τὰν κρήνην ταύτην ἵσταντο αἱ Προιτίδες, ἀναγκαίως ὀφείλομεν ἀποδέξασθαι ὅτι Κρηναῖαι ἢ Βόρραιαι ἦσαν αἱ παρὰ τὴν Δίρκην. Ἡ γνώμη ἄρα τοῦ Forchhanmer ἐστὶν ἐνταῦθα τοὐλάχιστον εὔστοχος, ἡ δὲ τοῦ Brandis, τιθέντος τὰς Κρηναίας μεταξὺ τῶν Νηϊστῶν καὶ τῶν Ὑψίστων, ἐπ' οὐδενὸς λόγου βασίζεται.

Μετὰ τὰς Κρηναίας καταλέγει ὁ Παυσανίας τὰς Ὑψίστας. Τὸ κείμενον αὐτοῦ ἔχει ὧδε, «Πύλας δὲ Κρην αίας, τὰς δὲ Ὑψίστας ἐπὶ λόγῳ τοιῷδε ὀνομάζουσι *** πρὸς δὲ ταῖς Ὑψίσταις Διὸς ἱερὸν ἐπίκλησίν ἐστιν Ὑψίστου». Ὡς καθορᾷ ὁ ἀναγνώστης ἐκ τῶν τριῶν ἀστερίσκων, τὸ κείμενον ὑπέστη ἐνταῦθα κολόβωσιν. Αὐτὴ δὲ ἡ φύσις τοῦ λόγου ἐμφαίνει ὅτι τὸ δεύτερον δὲ ἐστὶν ἐσφαλμένη γραφή, ὡς ἐσημειωσάμεθά που καὶ πρότερον. Ἔδει δῆλον ὅτι ἔχειν τὸ χωρίον. «τὰς δὲ Κραναίας, τάς τε Ὑψίστας, ἐπὶ λόγῳ τοιῷδε ὀνομάζουσι ***». Λυπηρὸν ὅτι ἐξέπεσον ἐνταῦθα αἱ λέξεις, δι' ὧν ἔλεγεν ὁ Παυσαανίας τὴν αἰτίαν, ἧς ἕνεκα αἱ Κρηναῖαι ἔσχον τὸ ὄνομα, καθ' ὃν

τρόπον λέγει καὶ τὴν ἀφορμὴν τοῦ τῶν Ὑψίστων ὀνόματος· Πλὴν ἀλλὰ καὶ ἡ ἔλλειψις αὕτη τῆς παρὰ Παυσανίου μαρτυρίας ἐπεικῶς συμπληροῦται ὑπὸ τοῦ culmina Dircaea καὶ τῶν προμνημονευθέντων σχολίων.

Τὰς Ὑψίστας τοποθετοῦσιν ὅ τε Οὐλερῖχος καὶ ὁ Βουρσιανὸς ἐκεῖ ἔνθα ὑφ' ἡμῶν τίθενται αἱ Κρηναῖαι ἢ Βόρραιαι, ἰσχυριζόμενοι ὅτι, ἐπειδὴ τὸ ὑπὲρ τὴν Δίρκην μέρος τῆς Καδμείας ἐστὶ τὸ πάντων ὕψιστον, ἔδει ἀναγκαίως καὶ τὰς Ὑψίστας πύλας ἵστασθαι ἐνταῦθα, κατὰ κυριολεκτικὴν τοῦ ὀνόματος ἔννοιαν. Ὁ Παυσανίας ὅμως λέγει ὅτι αἱ Ὕψισται ἔσχον τὸ ὄνομα, οὐχὶ ἐκ τῆς ἐπὶ ὑψηλοῦ θέσεως αὐτῶν, ἀλλ' ἐκ τῆς γειτονίας πρὸς τὸ ἱερὸν τοῦ Διὸς Ὑψίστου. Ποῦ δὲ ἆρά γε ἔκειτο τὸ ἱερὸν τοῦτο τοῦ Διός, παρ' ᾧ αἱ Ὕψισται ἵσταντο; Ἡ γνώμη ὅτι αἱ Ὕψισται ἵσταντο ἐπὶ τοῦ μεταξὺ τῶν παρὰ τὴν Δίρκην πυλῶν καὶ τῶν Ἠλεκτρῶν τόξου, φαίνεται ἡμῖν λίαν παραβεβιασμένη, διότι αὐτὴ ἡ φύσις ποιεῖ φανερόν, ὅτι ἡ δυτικὴ τῆς Καδμείας πλευρά, ἀπότομος οὖσα καὶ ἥκιστα ἐπιτηδεία πρὸς ἔξοδόν τε καὶ εἴσοδον, οὐδαμῶς συνεχώρει τὴν ὕπαρξιν δύο πυλῶν (Ὠγυγίων τε καὶ Ὑψίστων) ἐπὶ τοῦ ἄλλως βραχέος τούτου τόξου. Ἀλλαχοῦ ἄρα θετέον τὰς Ὑψίστας ἢ «Ἑβδόμας».

Στέρξαντες ἀνωτέρω τὴν ταὐτότητα τῶν Ὠγυγίων καὶ τῶν Ὄγκας Ἀθάνας πυλῶν, ζητήσωμεν νῦν καὶ τὴν θέσιν αὐτῶν. Ὁ Forchhammer τίθησι τὰς Ὠρυγίας πάνυ αὐτοβούλως ἐπὶ τῆς βορείας τοῦ περιβόλου πλευρᾶς. Αἱ πύλαι δὲ Ὄγκας Ἀθάνας εἰσὶ κατ' αὐτὸν οὐχὶ αἱ Ὠγύγιαι, ἀλλ αἱ Κρηναῖαι. Περιττὸν

εἰπεῖν ὅτι καὶ ἡ γνώμη αὕτη αὐθαίρετος. Κατὰ τὸν ἀρχαιολόγον τοῦτον, οἱ Θηβαῖοι χρονολογοῦντες τὸν κατακλυσμὸν ἀπὸ τοῦ Ὠγύγου, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ τῇ τῆς πλυμμύρας ἐννοίᾳ ταὐτίζοντες, ἐκείνας τῶν πυλῶν αὐτῶν μετὰ λόγου Ὠγυγίας ὠνόμασαν, αἵπερ κατὰ τὸ βόρειον τοῦ τείχους μέρος, τὸ πρὸ παντὸς ἄλλου πάσῃ ἐπερχομένῃ ποτὲ πλυμμύρᾳ, ἕνεκα τῆς ταπεινοτέρας αὐτοῦ θέσεως, ὑποκείμενον, ἵσταντο.[1] Ἕκαστος ἐννοεῖ πόσον ἐν τοπογραφικαῖς ἐρεύναις εἰσὶν ἀνάξια πίστεως τὰ τοιαύτης φύσεως συμπεράσματα. Ἡ θέσις τῶν Ὠγυγίων ἢ Ὄγκας Ἀθάνας πυλῶν, ὧν τὸ ὄνομα ἦν κατὰ Παυσανίαν τὸ ἀρχαιότατον τῶν ὀνομάτων πασῶν τῶν λοιπῶν πυλῶν, εὑρίσκετο πιθανώτατα ἐπὶ τοῦ μικροῦ τμήματος τοῦ παναρχαίου τῆς Καδμείας τείχους, ἐκείνου δῆλα δή, ᾧ συνῆψαν Ἀμφίων καὶ Ζῆθος τὸν μετέπειτα μέγαν περίβολον, τοῦτ' ἐστιν ἐπὶ τοῦ τόξου τοῦ μεταξὺ Κρηναίων καὶ Ἠλεκτρῶν. Ἐνταῦθά που, ὡς ἐνθυμεῖται ὁ ἀναγνώστης, ἦν καὶ ὁ τῷ Παυσανίᾳ, εὑρισκομένῳ περὶ τὸ Ἡράκλειον, δειχθεὶς βωμὸς τῆς Ὄγγας Ἀθηνᾶς, σὺν δὲ τούτῳ καὶ τὸ ἐν ὑπαίθρῳ ὡσαύτως ἄγαλμα αὐτῆς. Λέγει δὲ καὶ ὁ τοῦ Αἰσχύλου σχολιαστὴς «γείτονας πύλας· τὰς τῆς Ἀθηνᾶς φησιν Ὀγκαίας, ἀφ' ἧς καὶ αἱ πύλαι αὗται ἐλέγοντο»[1]. Ταῦτα πείθουσιν ἡμᾶς τοποθετεῖν τὰς Ὠγυγίας ἢ Ὄγκας Ἀθάνας πύλας μικρόν τι τῶν τοῦ ὑδραγωγείου καμαρῶν βορειοδυτικώτερον.

Γνωστῶν γενομένων ἤδη κατὰ τἀνωτέρω τῶν θέσεων, ἐν αἷς αἱ πέντε τῶν πυλῶν ἵσταντο, φέρε νῦν

[1]) Eorchh Rod. Prcb. Hcpt. 14.

[2]) Ἴδε Un g. Thcb. Prradox. l. III. p. 267—69.

καὶ τὴν θέσιν τῶν Ὁμολωίδων καὶ εἶτα τὴν τῶν Ὑψίστων ἀναζητήσωμεν.

Αἱ Ὁμολωίδες πύλαι ἔτεινον κατὰ Στέφανον τὸν Βυζάντιον πρός τι ὄρος, «Καὶ Θηβῶν αἱ πρὸς τῷ ὄρει Ὁμολωίδες πύλαι»[1] Ἐφ' ὅσον ἀποδέχεταί τις τὴν μαρτυρίαν ταύτην ὡς ὀρθήν, οὐδαμῶς δικαιοῦται ἀμφιβόλλειν ὅτι αἱ Ὁμολωίδες ἔτεινον πρὸς τὸ μόνον ἐν τῇ γειτονίᾳ τῶν Θηβῶν ὄρος Τευμησσόν. Βεβαίως οὐδεὶς δύναταί ποτε μετὰ λόγου διϊσχυρίσασθαι ὅτι ἕτερόν τι τῶν πέραν τοῦ Θηβαϊκοῦ πεδίου καὶ μακρὰν κειμένων ὀρέων ἐννοεῖ ἐνταῦθα ὁ Στέφανος. Τὰ δὲ πέραν τοῦ ποταμοῦ Δίρκης καὶ πρὸς τὴν βορειοδυτικὴν τοῦ κωμιδίου Τάχυ γειτονίαν ὑψώματα οὐ δύνανται ὀνομασθῆναι ὄρη, ἅτε λόφοι μᾶλλον ὄντες. Ὀρθῶς ἄρα ὅ τε Οὐλερῖχος καὶ ὁ Βουρσιανὸς τιθέασι τὰς Ὁμολωίδας ἐπὶ τοῦ μεταξὺ Ἠλεκτρῶν καὶ Προιτίδων τόξου. Καθ' ἡμᾶς ὅμως ταπεινότερον τοῦ δέοντος τίθησιν αὐτὰς ὁ Οὐλερῖχος ὑπὸ τὸν Ἰσμήνιον λόφον, οὗ τὸ δυτικώτατον μέρος διὰ στρατηγικούς, ὡς καὶ πρότερον εἴπομεν λόγους, τῷ τείχει ὑποτιθέμεθα περιλαμβανόμενον.

Ὡς θέσις ἐπὶ τέλους τῶν Ὑψίστων ἢ Ἑβδόμων οὐδεμία ἄλλη ἐναπομένει ἢ τόπος τις ἐπὶ τοῦ τόξου τοῦ μεταξὺ τῶν Νηϊστῶν καὶ τῶν Προιτίδων πυλῶν. Ἵσταντο ἄρα αἱ Ὕψισται ἐπὶ τοῦ πρὸς ἄρκτον τῆς πόλεως ὑποκειμένου πεδίου, καὶ πιθανώτατα ὑπὸ τὸν χθαμαλώτερόν που ἐκεῖνον λοφίσκον, ἐν ᾧ τὸ σήπιον ἐξορύττεται, ἐγγὺς τὸ τοῦ Ὑψίστου Διὸς ἱερὸν ἔχουσαι· τοῦτ' ἔστιν ἐπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ λοφίσκου κατὰ

---

[1]) Στεφ. Βυζ. σ. 328,8.—Περὶ τῆς ἐτυμολογίας τοῦ ὀνόματος Ὁμωλωΐδες ἴδε Παυσ. 9, 8, 6—7.

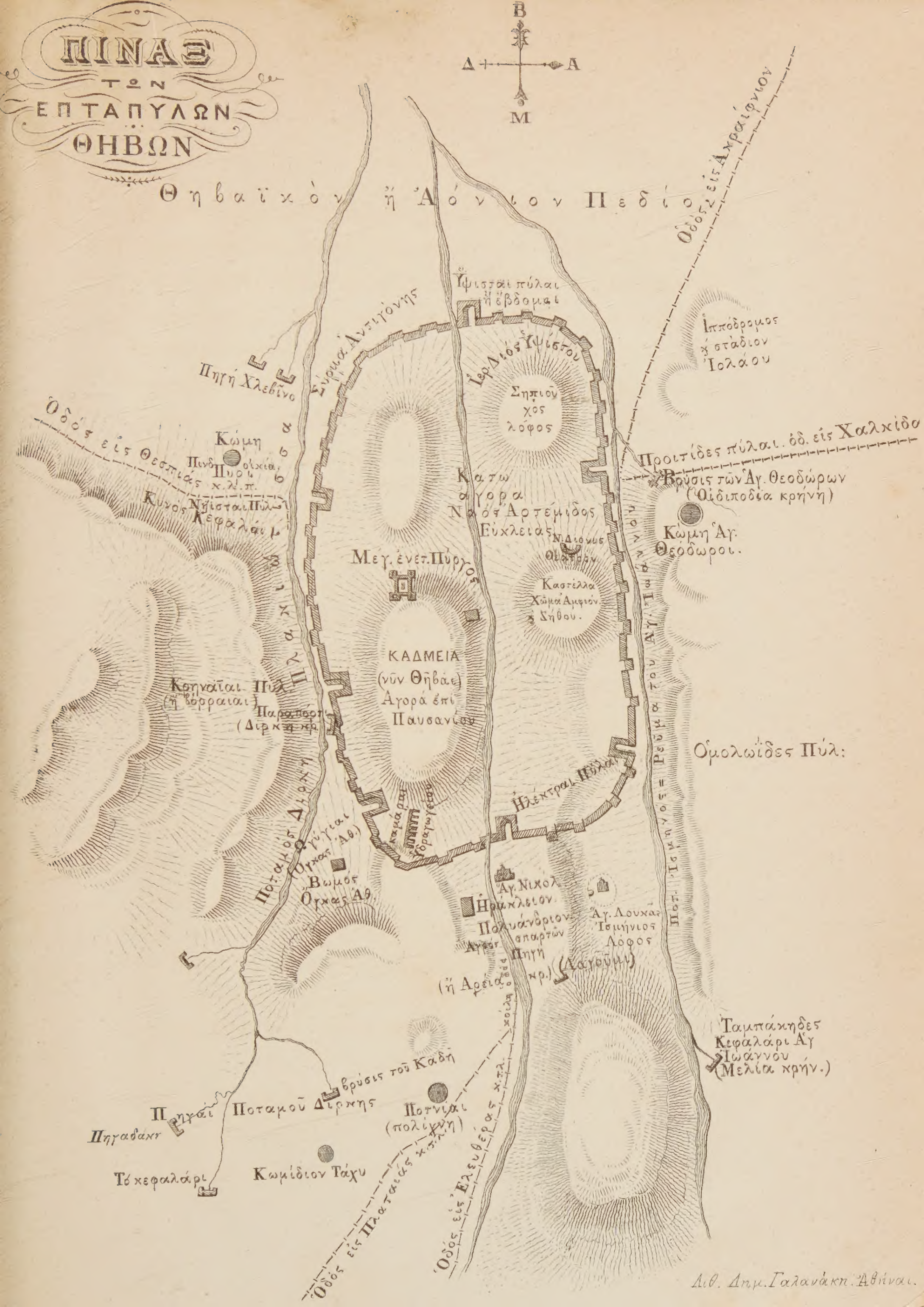
πᾶσαν εὔλογον πιθανότητα. Ἦσαν δ' ἴσως καί πως ὑψηλότεραι τῶν λοιπῶν πυλῶν ἐκτισμέναι διὰ τὸ ἐπὶ ταπεινοτέρας θέσεως ἵστασθαι, ὅθεν καὶ κατὰ τοῦτο ἔτι δύναται ἐτυμολογεῖσθαι τὸ ὄνομα. Τοσαῦτα ἐκ τοῦ ἐπικαλύπτοντος τὴν τοπογραφίαν τῶν ἑπταπύλων Θηβῶν μακραίωνος σκότους καὶ τοῦ χάους τοσούτων διαφωνιῶν διακρῖναι κατὰ τὸ ἐνὸν ἠδυνήθημεν, ἄλλοις μεθ' ἡμᾶς, καὶ μάλιστα τῇ τὰ ὑπὸ γῆν κρύφια ἀποκαλυπτούσῃ σὺν τῷ χρόνῳ σκαπάνῃ, τὴν δι' ἐμφανεστέρων τεκμηρίων τελείαν τοῦ προκειμένου θέματος ἐξακρίβωσιν καταλείποντες, ἧς λίαν ὄντως εὐκτὴ ἡ ἐπίτευξις, ἐπειδὴ γνωστὸν ὁπόσον συχνῶς μεταφέρουσιν ἐπὶ τὰς ἑπταπύλους Θήβας τὴν ἡμετέραν διάνοιαν ὅ τε κάλλιστος τῆς ἀρχαίας μυθολογίας κόσμος καὶ ἡ ἱστορία, καὶ πάντων μάλιστα τὰ ἀθάνατα τῆς ἑλληνικῆς δραματοποιίας ἀριστουργήματα.

ΤΕΛΟΣ

ΗΜΑΡΤΗΜΕΝΩΝ ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ.

Σελ.	4	ἀντὶ	ἀμηχανῶν	γράφε	ἀμηχάνων
»	5	»	ἐν οὐκ' ὀλίγοι	»	ἐν οὐκ ὀλίγοις.
»	»	»	διδακτόρων	»	διδακτορικῶν
»	9	»	ἐνίοις	»	ὠνίοις
»	11	»	διόλου	»	δι' ὅλου
»	12στιχ29	»	βορειότερον	»	βορειοανατολικώτερον
»	14	»	ἁμαξητῆς	»	ἁμαξητοῦ
»	»	»	Ταμπάκιδες	»	Ταμπάκηδες
»	»	»	Ἅπορον	»	Ἄπορον
»	15	»	ἐπιρρώνυσι	»	ἐπιρρώννυσι.
»	19	»	ἁμαξητῆς	»	ἁμαξητοῦ.
»	»	»	οὐκ ἀπέχει	»	οὐκ ἀπεῖχε
»	»	»	ἦτε βοῦς	»	ἥ τε βοῦς
»	17	»	Forchhammen	»	Forchhammer.
»	»	»	Παραπόρτοι	»	Παραπόρτι.
»	33	»	τῆς πόλεως)	»	(τῆς πόλεως)
»	»	»	πατρίδι,	»	πατρίδι (ἤτοι ἄνευ κόμμ.)
»	34	»	Θηβῶν	»	Θηβαίων
»	»	»	οἰκῆρας	»	οἰκήτορας
»	35	»	τὼν	»	τῶν
»	38	»	ἐνεβάβαλεν	»	ἐνέβαλεν.
»	39	»	τὸτ	»	τὸν
»	40	»	εῖναι	»	εἶναι
»	»	»	ἐρήμαυ	»	ἐρήμου
»	44	»	Πραιτίδας	»	Προιτίδας
»	45	»	ὅτε	»	ὅ τε

Σημ. Ἐν τῷ τέλει τῆς σελίδος 17 προσθετέον τὴν παραλειφθεῖσαν φράσιν, «Καὶ ἡ τοῦ Παλαιφάτου δέ μαρτυρία, ἡ λέγουτα «τὸν ἐν Δίρκῃ δράκοντα» (περὶ ἀπίστ. κεφ. στ'.) ἐκληπτέα οὐχὶ ὡς ἀλήθεια ἀναμφήριστος.

ΠΙΝΑΞ
ΤΩΝ
ΕΠΤΑΠΥΛΩΝ
ΘΗΒΩΝ
Β
Δ
Α
Μ
Θηβαϊκόν ἤ Ἀόνιον Πεδίον
Ὁδὸς εἰς Ἀκραίφνιον
Ὕψισται πύλαι ἤ ἕβδομαι
Ἱππόδρομος κ' στάδιον Ἰολάου
Σύρμα Ἀντιγόνης
Ἱερ. Διὸς Ὑψίστου
Πηγή Χλεβῖνο
Σηπιοῦχος λόφος
Ὁδὸς εἰς Θεσπιάς
Κώμη Πινδ. οἰκία Πυρὶ κ.λ.π.
Προιτίδες πύλαι. ὁδ. εἰς Χαλκίδα
Βρύσις τῶν Ἀγ. Θεοδώρων (Οἰδιποδία κρήνη)
Κάτω ἀγορὰ
Ναὸς Ἀρτέμιδος Εὐκλείας
Κυνὸς Κεφαλάι
Νήισται Πύλ.
Κώμη Ἀγ. Θεοδώροι.
Μεγ. ἐνετ. Πύργος
Καστέλλα Χῶμα Ἀμφιον. Ζήθου.
ΚΑΔΜΕΙΑ (νῦν Θῆβαι) Ἀγορὰ ἐπὶ Παυσανίου
Κρηναῖαι Πύλ. (ἤ βορραῖαι)
Παράπορτι (Δίρκη κρ.)
Ποταμὸς Δίρκη
Ὁμολωΐδες Πύλ.
Ἠλέκτραι Πύλαι
Καμάραι
Ὑδραγωγεῖον
Ὄγγιαι (Ὄγκας Ἀθ.)
Βωμὸς Ὄγκας Ἀθ.
Ἀγ. Νικολ.
Ἡράκλειον
Πολυάνδριον σπαρτῶν
Ἀγ. Λουκᾶς
Ἰσμήνιος Λόφος
Πηγή (ἡ Ἀρεία κρ.)
Ποτ. Ἰσμηνὸς = Ρεῦμα τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου
Ταμπάκηδες Κεφαλάρι Ἀγ. Ἰωάννου (Μελία κρήν.)
βρύσις τοῦ Καδῆ
Πηγαὶ Ποταμοῦ Δίρκης
Πηγαδάκι
Ποτνιαὶ (πολίχνη)
Τὸ κεφαλάρι
Κωμίδιον Τάχυ
Ὁδὸς εἰς Πλαταιάς κ.τ.λ.
Ὁδὸς εἰς Ἐλευθεράς κ.τ.λ.
Λιθ. Δημ. Γαλανάκη. Ἀθῆναι.

ΑΘΗΝΑΙ
ΤΥΠΟΙΣ ΕΝΩΣΕΩΣ
Ὁδὸς Σοφοκλέους
1882